

บทบาทของ “พ่อเลี้ยง” ต่อโลกทัศน์ทางการเมือง
ในการเมืองท้องถิ่น อำเภอดงถิ่น จังหวัดลำปาง

นางสาวจิตจิรา เรืองสวัสดิ์

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
วิชาเอกการเมืองการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2562

**The Role of “Pho Leang” (wealthy man) in the Political Worldview
in Local Politics Thoen District, Lampang Province**

Miss Chitchira Raungsawat

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Political Science in Local Politics and Government

School of Political Science

Sukhothai Thammathirat Open University

2019

หัวข้อการศึกษาค้นคว้าอิสระ	บทบาทของ “พ่อเลี้ยง” ต่อโลกทัศน์ทางการเมืองในการเมือง ท้องถิ่น อำเภอดิน จังหวัดลำปาง
ชื่อและนามสกุล	นางสาวจิตติรา เรืองสวัสดิ์
วิชาเอก	การเมืองการปกครองท้องถิ่น
สาขาวิชา	รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.พิศาล มุกดาร์ศรี

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2563

คณะกรรมการสอบการศึกษาค้นคว้าอิสระ

.....ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.พิศาล มุกดาร์ศรี)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนศักดิ์ สายจำปา)

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์วันัส ปิยะกุลชัยเดช)
ประธานกรรมการประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์

ชื่อการศึกษาค้นคว้าอิสระ บทบาทของ “พ่อเลี้ยง” ต่อโลกทัศน์ทางการเมืองในการเมืองท้องถิ่น
อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

ผู้ศึกษา นางสาวจิตติรา เรืองสวัสดิ์ รหัสนักศึกษา 2578001071 ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.พิศาล มุกดาธรรมี ปีการศึกษา 2562

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาที่มาของการเกิดโลกทัศน์ทางการเมืองจาก
บทบาทของ “พ่อเลี้ยง” 2) เพื่อศึกษาบทบาทและอิทธิพลของ “พ่อเลี้ยง” ต่อโลกทัศน์ทางการเมืองใน
การเมืองท้องถิ่น อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 3 กลุ่ม
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการมหาวิทยาลัยพะเยา กลุ่มที่ 2 พ่อเลี้ยงในอำเภอ
เถิน จังหวัดลำปาง กลุ่มที่ 3 ผู้รู้ในชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน

ผลการศึกษาพบว่า 1) “พ่อเลี้ยง” เกิดขึ้นในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และ
นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตั้งแต่หลังลงนามในสนธิสัญญาบาวริง พ.ศ. 2398 ที่ลงนามกับ
อังกฤษ 2) “พ่อเลี้ยง” ได้เข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองในระยะของความขัดแย้งในปี พ.ศ. 2500-2516
ในช่วงที่จอมพลสฤษดิ์เข้ามามีอำนาจ ต่อมาเมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร ได้เข้ามาสืบทอดอำนาจ
หลังจากที่จอมพลสฤษดิ์เสียชีวิต รัฐบาลของจอมพลถนอมได้เร่งรัด “นโยบายพัฒนา” เพิ่มมากขึ้น
ซึ่งทำให้หัวเมืองต่างๆ กลายเป็นจุดสนใจในการท่องเที่ยว ทำรายได้เป็นจำนวนมากให้กับนายทุน
ในช่วงนี้กลุ่มนายทุนภาคเหนือได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการเมือง
ท้องถิ่นในระดับเทศบาล 3) “พ่อเลี้ยง” เป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างมากในท้องถิ่น เป็นผู้
ที่สามารถพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ ได้ เพราะเป็นผู้ที่มีความพร้อมในหลายด้าน สิ่งที่สำคัญคือ เป็น
ผู้ที่มีความมั่งคั่งร่ำรวย เป็นผู้กว้างขวางรู้จักกับผู้หลักผู้ใหญ่มากมายในท้องถิ่น มีท้องถิ่นที่เป็นฐาน
อำนาจของตัวเอง เป็นผู้ที่สามารถเข้าได้กับทุกคนตั้งแต่ชาวบ้านยากจนไปจนถึงผู้มีฐานะสูงได้ เป็น
ผู้ที่ให้การช่วยเหลือชาวบ้านในทุกๆ เรื่อง ที่ชาวบ้านเดือดร้อนต้องการขอความช่วยเหลือ

คำสำคัญ บทบาท “พ่อเลี้ยง” โลกทัศน์ทางการเมืองท้องถิ่น

Independent Study title: The Role of “Pho Leang” (wealthy man) in the Political Worldview
in Local Politics Thoen District, Lampang Province

Author: Miss Chitchira Raungsawat; **ID:** 2578001071; **Degree:** Master of Political Science;

Independent Study advisor: Dr. Pisan Mukdaratsami, Associate Professor;

Academic year: 2019

Abstract

The objectives of this research were (1) to study the origins of the political worldview form the role of “Pho Leang” (wealthy man) and (2) to study the roles and influences of the “wealthy man” on the political worldview in local politics Thoen District, Lampang Province.

This study was a qualitative research. The purposive samples were 3 groups as followings. Group 1: Academics at Phayao University. Group 2: Influencers who lived in Thoen District, Lampang Province. Groups 3: Knowledgeable people and folk philosopher in local community.

This study found that (1) the “influencer” occurred in the post-economic ear and led to political changes since the Bowring Treaty signed with the British in 1855. (2) The “wealthy man” entered a political position during the conflict from 1957 to 1973 while Field Marshal Sarit had a political power. Then, Field Marshal Thanom Kittikachorn had an inherited power after Field Marshal Sarit died. Field Marshal Thanom's government had accelerated “Development Policy” resulting in Chiang Mai being a popular tourism. The tourism could make a lot of income for capitalists during this period. Then, the northern capitalists were involved in local politics especially at the municipal level. (3) The “wealthy man” is an important person in local community who able to develop local community in various aspects. He also had important things such as richness, political power base, and he was a well-known person in local community. The wealthy man could able to accessible to everyone from the poor to rich people. He was a person who helps villagers in all matters that the villagers asked for helps.

Keywords: Roles, Influencer, and Political Worldview

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะได้รับความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจากรองศาสตราจารย์ ดร.พิศาล มุกดาธรรมิ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาที่คอยห่วงใย ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ตลอดจนตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนศักดิ์ สายจำปา ที่กรุณาได้รับเป็นกรรมการในการสอบครั้งนี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ผู้สอนระดับบัณฑิตศึกษา ในสาขาวิชารัฐศาสตร์ทุกท่านที่ได้ถ่ายทอดความรู้ ความคิด และประสบการณ์ต่างๆ ตลอดระยะเวลาที่ได้ศึกษาในสถาบันแห่งนี้ ขอขอบพระคุณกลุ่มตัวอย่างที่กรุณาให้ข้อมูลเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา พี่ชาย และเพื่อนๆ รวมถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกคนที่คอยช่วยเหลือ เป็นกำลังใจที่สำคัญมาโดยตลอด ทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริมให้การศึกษาในครั้งนี้สำเร็จได้ ถ้าปราศจากบุคคลทั้งหมดที่กล่าวมา งานวิจัยนี้คงจะไม่สามารถสำเร็จได้

การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจ หากการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้มีข้อบกพร่องประการใด ผู้ศึกษาขอน้อมรับไว้ ณ โอกาสนี้

จิตจิรา เรืองสวัสดิ์

เมษายน 2563

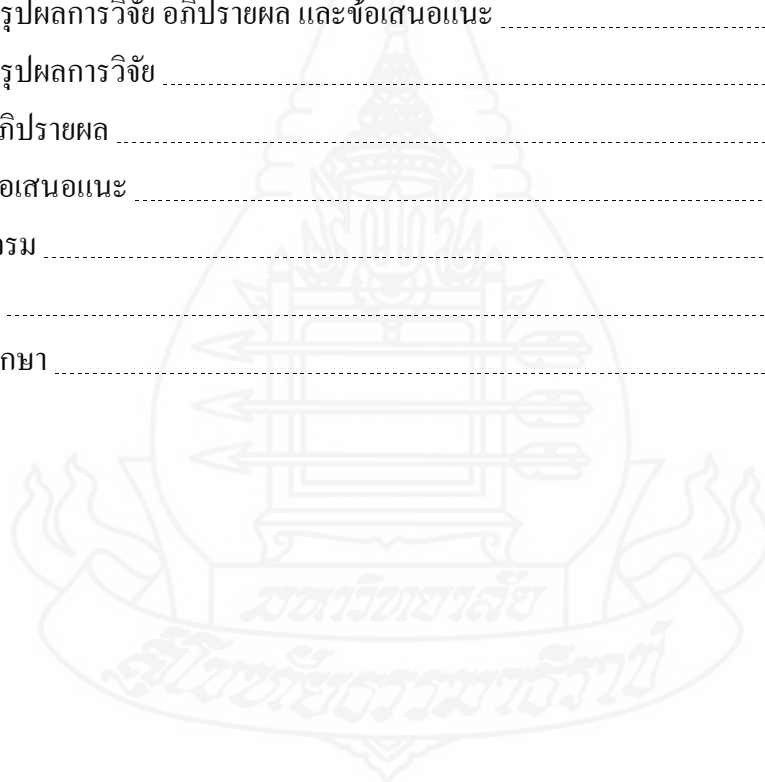

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญภาพ	ฅ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	6
พัฒนาการของ “พ่อเลี้ยง” และคำว่า “พ่อเลี้ยง” ในบริบทของสังคมล้านนา	6
แนวคิดทฤษฎีการเมืองท้องถิ่น	13
แนวคิดทฤษฎีระบบอุปถัมภ์	23
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอำนาจ	28
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	30
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	38
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	38
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	38
การเก็บรวบรวมข้อมูล	39
การวิเคราะห์ข้อมูล	39

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	40
ส่วนที่ 1 ภูมิหลังความเป็นมาและการก่อตัวของ “พ่อเลี้ยง”	40
ส่วนที่ 2 การเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองของ “พ่อเลี้ยง”	49
ส่วนที่ 3 บทบาทและอิทธิพลของ “พ่อเลี้ยง” ในปัจจุบัน	51
ส่วนที่ 4 บทบาทหน้าที่ของ “พ่อเลี้ยง”	53
ส่วนที่ 5 การเปลี่ยนแปลงเชิงอำนาจของภาครัฐกับบทบาทของ “พ่อเลี้ยง”	54
ส่วนที่ 6 “พ่อเลี้ยง” ในอดีตกับ “พ่อเลี้ยง” ในปัจจุบัน	55
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	56
สรุปผลการวิจัย	56
อภิปรายผล	59
ข้อเสนอแนะ	65
บรรณานุกรม	67
ภาคผนวก	70
ประวัติผู้ศึกษา	79

สารบัญภาพ

ภาพที่ 2.1 อำนาจ ผลประโยชน์กับการเมือง.....19

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตั้งแต่ก่อนการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา อำนาจท้องถิ่นในรูปแบบเก่าหรือสมัยเก่าที่ว่าเป็นคือ “นักเลงโต” และ “โจร” หรือ “เสื่อ” อำนาจท้องถิ่นในรูปแบบอื่นคือ “พ่อเลี้ยง” “แม่เลี้ยง” อำนาจท้องถิ่นรูปแบบใหม่หรือสมัยใหม่ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป คือ “เจ้าพ่อ” การดำรงอยู่ของ “อิทธิพล” “อิทธิพล” ที่ว่านี้ก็คือ อำนาจท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นมา และดำรงอยู่ในสังคมไทยมาอย่างช้านาน (สินธุชัย สุกรเสพย์ 2539, น. 4-5)

สมบัติ จันทรวงศ์ อธิบายเบื้องต้นเกี่ยวกับ “เจ้าพ่อ” ไว้ 2 คำ คือ “นักเลง” และ “ผู้มีอิทธิพล” “นักเลง” เป็นลักษณะประจำตัวหรือคุณสมบัติความเป็นลูกผู้ชายที่ทำให้ผู้อื่นเคารพยำเกรง มีบทบาทดูแลสมัครพรรคพวกเพื่อนฝูง มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว เสียสละ และกล้าได้กล้าเสีย ส่วน “ผู้มีอิทธิพล” (อิทธิพลในความหมายของอำนาจที่บุคคลซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ใช้ นอกเหนือขอบเขตอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของตนหรือ เป็นอำนาจที่ไม่มีกฎหมายหรือประเพณีรองรับ เป็นอำนาจที่ใช้โดยผู้ที่ไม่ใช่เจ้าหน้าที่ อาจเป็นอำนาจอย่างไม่เป็นทางการ) อำนาจที่ไม่เป็นทางการเหนือผู้อื่นในชุมชนนั้นๆ การมีอิทธิพลเหนือชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ของตนและเชื่อมโยงกับเจ้าหน้าที่รัฐ มีฐานะทางเศรษฐกิจเหนือชาวบ้านธรรมดา มีธุรกิจที่ต้องได้รับการคุ้มครองจากอำนาจรัฐ ธุรกิจมีลักษณะผูกขาด หรือเป็นกิจการประเภทอภิสิทธิ์ เช่น การค้าสุรา บุหรี่ ป่าไม้ เหมืองแร่ โอกาสทางการเมืองกลายเป็นช่องทางของเจ้าพ่อท้องถิ่นที่มีทุนทรัพย์ในการรณรงค์หาเสียง ก่อตั้งเงิน ก่อตั้งคน และความนับถือของประชาชนที่ช่วยส่งเสริมโอกาสในการรับเลือกตั้ง ทำให้เกิดภาพของเจ้าพ่อแบบใหม่ที่เป็นคนดี ใจบุญ ช่วยเหลือสาธารณกุศลและดำเนินธุรกิจอย่างถูกกฎหมาย (เวียงรัฐ เนติโพธิ์ 2558, น. 29-32)

ถ้าไม่ยึดติดกับคำว่า “เจ้าพ่อ” อาจมีคำอธิบายใหม่เกี่ยวกับ “เจ้าพ่อ” ซึ่งเกิดขึ้นมานานแล้วในสังคมไทยเพียงแต่ปรากฏในอีกชื่อหนึ่งคือ “พ่อเลี้ยง” (สินธุชัย สุกรเสพย์ 2539, น. 6) คำว่า “พ่อเลี้ยง” สันนิษฐานว่า เริ่มเกิดขึ้นเพื่อใช้เรียกพ่อค้าชาวต่างชาติที่ทำการค้าป่าไม้ที่ต้องคอยควบคุมเลี้ยงดูคนเป็นจำนวนมาก ต้องมีทุนรอนและความยุติธรรมเด็ดขาด เมื่อย้ายกลับไปบ้านเมืองของตนก็ทิ้งกิจการส่งต่อให้กับหัวหน้าคนงานหรือคนสนิทที่เป็นทั้งคนพม่า ไทยใหญ่ และคน

พื้นเมืองเลี้ยงดูต่อไป ก็ได้รับคำเรียกนี้ไปด้วย อีกความหมายหนึ่ง หมายถึง ผู้มีฐานะอันจะกิน รวมถึงผู้มีอิทธิพลอำนาจบารมีมากมายที่เกิดขึ้นในสังคมล้านนา (ทศ คณนาพร 2551, น. 47-48)

“พ่อเลี้ยง” เป็นคนที่ได้รับการเคารพยกย่องและมีฐานะมั่งคั่งในชุมชน เป็นผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพ เป็นเจ้าของที่ดินและที่นาจำนวนมาก การเป็นพ่อเลี้ยงจะต้องมีคุณสมบัติอย่างอื่นนอกจากความมั่งคั่งร่ำรวย พ่อเลี้ยงจะต้องเป็นผู้รับซื้อผลผลิตทางการเกษตร นอกจากนี้ยังจะต้องมีเงินและข้าวสารองไว้ เพราะในฐานะพ่อเลี้ยงจะต้องคอยขายข้าวสารไว้ในราคาพอสมควร ให้ยืมเงินหรือข้าวสารล่วงหน้าเมื่อมีความจำเป็น ตลอดจนให้คำปรึกษาเมื่อมีปัญหายุ่งยาก ที่สุดแล้ว พ่อเลี้ยงจะต้องใช้ความแนบเนียน ในฐานะผู้ที่ได้รับความไว้วางใจเป็นผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้าน พ่อเลี้ยงจึงเป็นผู้อุปการะทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน ในฐานะเป็น “บิดาผู้ให้ความคุ้มครอง” เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะถ้อยทีถ้อยปฏิบัติต่อกัน (สุเทพ สุนทรเกสัช 2513, น. 45-48)

ถ้าจะกล่าวถึงพ่อเลี้ยงโดยเริ่มแรกนั้น คือ “พ่อเลี้ยงป่าไม้” การเข้ามาทำป่าไม้สักของชาวพม่า ซึ่งเริ่มเข้ามาตั้งแต่ราวปี พ.ศ. 2378 (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 88) ต่อมาในช่วงระยะของการรวมเข้าอยู่ในประเทศไทย (ปี พ.ศ. 2398-2475) ในช่วงนี้จะเป็นระยะของการขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงในสังคมล้านนา ในช่วงการเปลี่ยนแปลงนี้เองได้สร้างชนชั้นนำใหม่ในสังคมที่มีอำนาจที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ ข้าราชการส่วนกลางที่เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ชาวจีนที่เป็นนายอากรบ่อนเบี้ย ทั้งยังทำการค้าขายส่งและตั้งสินค้าไปมากับกรุงเทพฯ รวมถึงการผูกขาดโรงต้มเหล้า ทำโรงยาฝิ่น และ “พ่อเลี้ยงป่าไม้” ที่สืบเชื้อสายมาจากชาวพม่าที่เข้ามาทำป่าไม้ ซึ่งเป็นคนในบังคับของอังกฤษ นอกจากนั้นระบบเศรษฐกิจแบบตลาดยังเปิดโอกาสให้ชาวนาบางคนที่มีช่องทางติดต่อกับภายนอก อาจจะเป็นผู้ได้อุปถัมภ์ของเจ้า ข้าราชการจากส่วนกลาง หรือฝรั่ง สามารถเขยิบฐานะขึ้นมาเป็นผู้นำหมู่บ้านหรือพ่อเลี้ยงท้องถิ่นแทนเจ้าน้อยที่เริ่มหมดอำนาจลงไป ซึ่งพ่อเลี้ยงท้องถิ่นเหล่านี้ก็จะเพิ่มอำนาจของตน โดยการซื้อที่ดินเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นเจ้าของที่นาขนาดใหญ่ให้คนเช่า (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 136-137)

ในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 พ่อค้าที่เกี่ยวข้องกับการค้าฝิ่นเถื่อนได้แก่พ่อค้าจีนและพ่อค้าพื้นเมืองในเมืองต่างๆ เช่น เชียงราย ลำปาง และเชียงใหม่ โดยเฉพาะในเมืองลำปาง ประมาณ ปี พ.ศ. 2480 เมืองลำปางมีพ่อเลี้ยงสองชนิดคือ พ่อเลี้ยงป่าไม้และพ่อเลี้ยงฝิ่นเถื่อน พ่อเลี้ยงฝิ่นเถื่อนเป็นพวกที่ร่ำรวยกว่าพ่อเลี้ยงป่าไม้ (หนังสืองานศพนายทวิ จันทรวิโรจน์ 2520, น. 28) ดังกรณีของพ่อค้าพื้นเมืองดั้งเดิมรายหนึ่งในเมืองลำปาง เริ่มต้นการค้าจากการช่วยบิดาซึ่งเป็นชาวนาทำการค้าหลังฤดูเพาะปลูก โดยทำการค้าทางเรือตามแม่น้ำวัง แม่น้ำปิง แม่น้ำเจ้าพระยา โดยซื้อสินค้าจากเมืองหนึ่งไปขายต่อยังอีกเมืองหนึ่งทั้งในขาขึ้นและขาล่อง แต่นอกจากสินค้า

ทั่วไปแล้วยังทำการค้าฝิ่นเถื่อนควบคู่กันไปด้วย ต่อมาทางรถไฟมาถึงลำปางและการค้าทางเรือชบเซาลง จึงได้เปิดร้านค้าสินค้าสำเร็จรูป เช่น รถยนต์ น้ำมันทุกชนิด วัสดุก่อสร้าง รวมไปถึงการค้าฝิ่น จนสามารถขยายทุนในกิจการโรงสุรา โรงแรม โรงน้ำแข็ง กิจการก่อสร้าง และโรงบ่มใบยาสูบ กรณีตัวอย่างนี้ เป็นวิธีการสะสมทุนวิธีหนึ่งของพ่อค้าฝิ่นเมืองและพ่อค้าคนจีนในเมืองต่างๆ ทั่วภาคเหนือ ด้วยเหตุที่การค้าฝิ่นเถื่อนเป็นช่องทางการสะสมทุนที่ใช้เวลาน้อย พ่อค้าท้องถิ่นจึงมักทำการค้าฝิ่นเถื่อนควบคู่ไปกับการค้าสินค้าทั่วไป (ปลายอ้อ ชนะนนท์ 2530, น. 46 - 47)

ปัจจัยสำคัญในการเชื่อมเข้าสู่การเมืองเป็นการเชื่อมระหว่างการเมืองส่วนกลางกับการเมืองส่วนภูมิภาค อยู่ในระยะของความไม่แน่นอน (ปี พ.ศ. 2475-2500) ปัจจัยสำคัญนั้นคือ ฝิ่น เนื่องจากฝิ่นเป็นพืชที่ให้กำไรสูง การที่สามารถเข้าควบคุมการผลิตได้นั้นจึงให้ประโยชน์ทางการเมืองสูง ดังนั้นจึงมีการแข่งขันกันเพื่อจะที่สามารถผูกขาดการผลิตและการค้าฝิ่น ซึ่งปรากฏในรูปของการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างกลุ่มสนับสนุนรัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม 2 กลุ่ม คือ กลุ่มของ พล ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจและ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารบก ผู้ที่สามารถควบคุมการค้าฝิ่นได้นั้นจะกลายเป็นผู้มีอิทธิพลมากในท้องถิ่นภาคเหนือ จะมีเชื้อสายเจ้านายเก่าและชาวจีนเป็นผู้ค้า พวกนี้จึงเป็นผู้มีอิทธิพลมากเป็นที่รู้จักกันว่าเป็น “พ่อเลี้ยงฝิ่น” พ่อเลี้ยงเหล่านี้ก็ต้องได้รับการปกป้องคุ้มครองทางการเมือง จึงจะสามารถดำเนินการค้าฝิ่นได้สะดวก (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 136-137)

การเข้าสู่การเมืองระดับท้องถิ่นอย่างจริงจังอยู่ในช่วง (ปี พ.ศ. 2500-2516) เป็นรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร ในระยะนี้รัฐบาลของจอมพลถนอมได้เร่งรัด “นโยบายพัฒนา” เพิ่มมากขึ้น ภาคเหนือได้รับความสนใจจากรัฐบาลเป็นอย่างดี ระยะเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจในช่วงหลังปี พ.ศ. 2513 เป็นผลมาจากการขยายสงครามในเวียดนามและการที่ทหารอเมริกันมาตั้งฐานทัพในไทย ได้ทำผลกำไรให้นายทุนภาคเหนืออย่างมาก ทั้งนายทุนใหม่ (พ่อเลี้ยง) และนายทุนที่เป็นเชื้อสายเจ้าเดิม นายทุนทั้งสองประเภทนี้เริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่มจากการสมรสและทำธุรกิจร่วมกัน ผนึกเป็นชนชั้นนายทุนท้องถิ่นขึ้น ขณะที่ยังรักษาสถานเศรษฐกิจที่มาจากแหล่งรายได้ดั้งเดิม คือ การเป็นเจ้าของที่ดิน การทำป่าไม้ และการค้าฝิ่น กลุ่มนายทุนเหล่านี้เข้าดำเนินการค้าในด้านต่างๆ เพิ่มขึ้น จนสามารถคุมการลงทุนในภาคเหนือกว่าร้อยละ 60 ในช่วงนี้กลุ่มนายทุนภาคเหนือได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการเมืองในท้องถิ่นระดับเทศบาล การสร้างสายสัมพันธ์กับผู้นำทางการเมืองในส่วนกลางและการเข้าผูกขาดการเมืองระดับท้องถิ่นเป็นทางเลือกที่นายทุนเหล่านี้ใช้ประกันและผนึกกำลังในการเข้ามามีบทบาททางการเมือง

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจศึกษา บทบาทของ “พ่อเลี้ยง” ต่อโลกทัศน์ทางการเมืองท้องถิ่น อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เนื่องจาก “พ่อเลี้ยง” เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่สร้างฐานะ

ขึ้นมาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เป็นกลุ่มคนที่เข้ามามีบทบาทแทนที่เจ้าล้านนาเดิม เป็นผู้ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นให้ความเคารพยกย่อง เป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความไว้วางใจ เป็นผู้ที่คอยให้ความช่วยเหลือชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นด้านผลผลิตทางการเกษตร ด้านการเงิน เป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจให้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้าน “พ่อเลี้ยง” จึงเป็นผู้อุปการะทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน ในฐานะเป็น “บิดาผู้ให้ความคุ้มครอง” เป็นสายสัมพันธ์ในลักษณะถ้อยทีถ้อยปฏิบัติต่อกัน ดังนั้นพ่อเลี้ยงจึงมีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงและกำหนดความเป็นไปของภาคเหนือทั้งในด้านเศรษฐกิจที่ “พ่อเลี้ยง” สามารถเข้าควบคุมการลงทุนในภาคเหนือ และการเป็นเจ้าของกิจการต่างๆ โดยเฉพาะในด้านการเมืองที่ “พ่อเลี้ยง” ใช้ฐานอำนาจเข้ามามีบทบาททางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาที่มาของการเกิดโลกทัศน์ทางการเมืองจากบทบาทของ “พ่อเลี้ยง”
- 2.2 เพื่อศึกษาบทบาทและอิทธิพลของ “พ่อเลี้ยง” ต่อโลกทัศน์ทางการเมืองในการเมืองท้องถิ่นอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

3. ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าวิจัยออกเป็น 2 ด้านประกอบด้วย

- 3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการศึกษาค้นคว้าวิจัยจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ ผลงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์
- 3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ เป็นการศึกษาเขตพื้นที่ของอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง
- 3.3 ขอบเขตด้านเวลา ในการทำวิจัยครั้งนี้ ทำการวิจัย และเก็บข้อมูลในช่วงระหว่างเดือน มกราคม 2562 ถึง เดือน มิถุนายน 2563

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

4.1 **บทบาท** หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2558

4.2 **พ่อเลี้ยง** หมายถึง คนที่ได้รับการเคารพยกย่องและมีฐานะมั่งคั่งในชุมชน เป็นผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพ เป็นเจ้าของที่ดินและที่นาจำนวนมาก เป็นผู้รับซื้อผลผลิตทางการเกษตร มีเงินและข้าวสารรองไว้ขายให้ชาวบ้านในราคาพอสมควร ให้ยืมเงินหรือข้าวสารล่วงหน้า เมื่อมีความจำเป็น ตลอดจนให้คำปรึกษาเมื่อมีปัญหายุ่งยาก เป็นผู้ได้รับความไว้วางใจทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้าน เป็นผู้อุปการะทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน ในฐานะเป็น “บิดาผู้ให้ความคุ้มครอง”

4.3 **โลกทัศน์ทางการเมือง** หมายถึง การมองการเมืองเป็นเรื่องของการแสวงหาอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรในสังคมของกลุ่มต่างๆ เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของกลุ่มตน

4.4 **การเมืองท้องถิ่น** หมายถึง การเมืองภาคตัวแทน (ผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) และการเมืองภาคพลเมืองในชุมชนท้องถิ่นที่มีสิทธิของความเป็นพลเมืองในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองตามที่กฎหมายบัญญัติไว้อย่างชัดเจน เช่น การไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การลงชื่อเพื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น การเข้าชื่อเพื่อถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

4.5 **อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง** หมายถึง อำเภอที่ติดกับจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดตาก มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ตั้งแต่เป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรล้านนา ก่อนจะถึงเมืองลำปาง อำเภอเถินจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2447 มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 1,158,750 ไร่ หรือประมาณ 1,854 ตร.กม.

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของ “พ่อเลี้ยง” ต่อโลกทัศน์ทางการเมืองในการเมืองท้องถิ่นอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. พัฒนาการของ “พ่อเลี้ยง” และคำว่า “พ่อเลี้ยง” ในบริบทของสังคมล้านนา
2. แนวคิดทฤษฎีการเมืองท้องถิ่น
3. แนวคิดทฤษฎีระบบอุปถัมภ์
4. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอำนาจ
5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. พัฒนาการของ “พ่อเลี้ยง” และคำว่า “พ่อเลี้ยง” ในบริบทของสังคมล้านนา

ในช่วงระยะเวลาจาก พ.ศ. 2350 จนถึงราว พ.ศ. 2490 อาจแบ่งพัฒนาการเศรษฐกิจของหมู่บ้านในล้านนาออกได้เป็น 3 ระยะ บนพื้นฐานของลักษณะความสัมพันธ์ทางการผลิตหลักคือ ระยะที่หนึ่ง (พ.ศ. 2530-2425) ถือเป็นช่วงของการผลิตที่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ระยะที่สอง (พ.ศ. 2426-2463) เป็นช่วงของการก่อตัวของความสัมพันธ์แบบศักดินาและการถือครองส่วนบุคคลในหมู่บ้าน ระยะที่สาม (พ.ศ. 2464-2490) จัดเป็นช่วงของการก่อตัวทุนพ่อค้าและการผลิตเพื่อตลาด การแบ่งช่วงระยะเวลาดังกล่าวมิได้หมายความว่าความสัมพันธ์ลักษณะใหม่จะมาแทนที่ลักษณะเก่าทั้งหมด (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 86)

กล่าวถึงในระยะที่สอง ระยะของการก่อตัวของความสัมพันธ์แบบศักดินาและการถือครองกรรมสิทธิ์เอกชนในหมู่บ้าน (2426-2463)

หลังจากการทำสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 2 ในปี พ.ศ. 2426 ซึ่งเป็นผลมาจากการที่เจ้าให้สัมปทานค้าซ้อ้นแก่ผู้เช่าทำป่าไม้ชาวพม่า ซึ่งร้องเรียนแก่ทางการอังกฤษให้บีบบังคับไทยเข้าจัดการแก้ไข กรณีพิพาทนี้เองทำให้อังกฤษถือเป็นข้ออ้างในการขยายอิทธิพลของตนเข้ามาในล้านนามากขึ้น อังกฤษเข้ามาเปิดสถานกงสุลในเชียงใหม่ในปีถัดมาเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน แท้จริงสาเหตุในการขยายอิทธิพลของอังกฤษดังกล่าวก็คือ บริษัทบอมเบย์เบอร์ม่าและเบอร์เนียวของอังกฤษต้องการเข้ามาทำป่าไม้ ประกอบกับจำนวนสินค้าต่างๆ ของอังกฤษได้

หลังไหลเข้าสู่ล้านนาสูงขึ้น ทำให้อังกฤษสนใจเข้ามาดำเนินการขยายตลาดสินค้าเพิ่มขึ้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 93)

การทำสัญญาเปิดโอกาสให้รัฐบาลกรุงเทพฯ เข้ามาควบคุมล้านนา ซึ่งก่อนหน้านั้นมีการปกครองอย่างอิสระ รัฐบาลกรุงเทพฯ ได้ใช้โอกาสดังกล่าวจัดรวมเอาล้านนาเข้าสู่ระบบการปกครองท้องถิ่นแบบมณฑลเทศาภิบาลในเวลาต่อมา

ผลของการขยายอิทธิพลของอังกฤษ และอำนาจการปกครองของรัฐบาลกรุงเทพฯ ทำให้เจ้าเชียงใหม่ค่อยๆ เสียอำนาจทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจไปทีละน้อย โดยเฉพาะการกำหนดให้ผู้ทำกิจการป่าไม้ต้องขออนุญาตทำสัญญากับข้าหลวง ส่งผลให้รายได้จากกิจการป่าไม้ของเจ้านายท้องถิ่นลดลง (ธเนศวร์ เจริญเมือง 2552, น. 27)

สยามจัดตั้งเสนา 6 ตำแหน่ง คือ กรมมหาดไทย กรมทหาร กรมคลัง กรมยุติธรรม กรมวัง และกรมนา ให้เจ้านายและบุตรหลานในท้องถิ่นเป็นเสนาเพื่อบังคับบัญชากรม ข้าราชการสยามเป็นผู้ช่วยเสนา วัตถุประสงค์คือเพื่อลดอำนาจของเจ้าผู้ครองนคร และเพิ่มอำนาจให้แก่ข้าราชการจากสยาม เพราะเมื่อเจ้านายท้องถิ่นไม่มีความรู้ในด้านเหล่านี้ก็ต้องพึ่งพาขุนนางสยาม

ในปี พ.ศ. 2428 สยามจัดระบบภาษีอากร 3 ด้าน คือ

1. จัดให้มีระบบเจ้าภาษีผูกขาด 5 ชนิด เช่น ภาษีนา ภาษีสุรา ภาษีสุกร
2. เปลี่ยนการเก็บภาษีเป็นผลผลิตมาเป็นเงินสด เช่น ข้าว หมากร พลุ
3. เพิ่มภาษีอากรใหม่ถึง 9 ชนิด เช่น ที่ดิน ของป่า พืชสวน สร้างความเดือดร้อนให้แก่

ประชาชนที่มีรายได้น้อย และเศรษฐกิจส่วนใหญ่ยังเป็นแบบพออยู่พอกินอย่างมาก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2431 เจ้าอินทวิชยานนท์เรียกร้องให้สยามยกเลิกระบบเสนา 6 ตำแหน่ง และยกเลิกระบบภาษีที่เก็บเป็นเงินสดขอให้กลับไปใช้แบบเก่าคือเก็บเป็นผลผลิตในอัตรา 100 ซัก 2 โดยอ้างว่าทพยดาที่รักษาบ้านเมืองไม่พอใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึงทำให้เกิดฝนแล้งและภาวะอดอยาก พระยาเพชรพิไชยข้าหลวง 5 หัวเมืองยอมทำตามข้อเสนอของฝ่ายเชียงใหม่ โดยผลการจึงถูกเรียกตัวกลับด่วน ปี พ.ศ. 2435 สยามยอมยกเลิกเสนา 6 ตำแหน่งตามที่ฝ่ายท้องถิ่นเสนอ ทำให้สยามตัดสินใจปฏิรูปการปกครองล้านนาอีกครั้งด้วยการยกฐานะหัวเมืองลาวเฉียงขึ้นเป็นมณฑลลาวเฉียง แต่งตั้ง พระยาทรงสุรเดช (อิน บุญนาค) เป็นข้าหลวงใหญ่ประจำมณฑลคนแรก ดูแลเมืองเชียงใหม่-ลำพูน ข้าหลวงคนที่ 2 ดูแลลำปาง-น่าน และข้าหลวงคนที่ 3 ดูแลแพร่ จัดตั้งกองมณฑลลาวเฉียงเพื่อบริหารล้านนาโดยตรง รื้อฟื้นระบบเสนา 6 ตำแหน่งขึ้นมาอีกครั้ง (ธเนศวร์ เจริญเมือง 2552, น. 28-31)

พระยาทรงสุรเดชปรับปรุงระบบเจ้าภาษีอากรขึ้นในปี พ.ศ. 2437 โดยยกเลิกเจ้าภาษีนาและยาสูบ และให้ข้าราชการจัดเก็บแทน เริ่มแรกให้เจ้านายบุตรหลานที่รับราชการใน

ตำแหน่งเสนาคลังและเสนา ทดลองเก็บภาษีนาและยาสูบ การเก็บภาษีทั้งสองอย่างนี้ให้ยกเว้น บางส่วนแก่เจ้านายและบุตรหลาน (เช่น เจ้าครองนครยกเว้น 1 พันไร่ เจ้าอุปราช 500 ไร่ เจ้าราชบุตร เจ้าราชวงศ์ ฯลฯ 200 ไร่) แต่เจ้านายบุตรหลานเก็บภาษีได้ปีเดียวก็ขอยกเลิกเพราะความยากลำบาก ในการจัดเก็บ สยามจึงให้ข้าราชการจากส่วนกลางเข้าทำหน้าที่แทน ส่วนภาษีอากรอย่างอื่นให้ชาว จีนผูกขาดจัดเก็บต่อไป (ธนศวรร์ เจริญเมือง 2552, น. 32)

ในด้านการค้าวัวต่างกับยูนานที่เจ้าเคยผูกขาดอยู่นั้น เจ้าไม่สามารถแข่งขันกับพ่อค้า ไทยใหญ่และพม่าซึ่งเป็นคนบังคับของอังกฤษ เมื่ออังกฤษบีบให้เจ้าเปิดการค้าออกอย่างเสรี ทำให้ พ่อค้าไทยใหญ่และพม่าได้เปรียบในการเอาสินค้าจากยุโรปมาขาย และได้รับการปกป้องจาก อังกฤษ ในเวลาไม่นานนัก พ่อค้าเหล่านี้ก็สามารถเข้ากุมการค้าในชุมชนต่างๆ ได้ ด้านรายได้จาก การทำไม้เช่นกัน เจ้านายต้องเสียดรายได้ไปบางส่วนเมื่อรัฐบาลกรุงเทพฯ เข้ามาควบคุมการให้ สัมปทานป่าไม้และจัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นในปี พ.ศ. 2439 โดยโอนกรรมสิทธิ์ป่าไม้ทั้งหมดของเจ้า เมืองมาเป็นของรัฐบาลกรุงเทพฯ (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 94)

ในปี พ.ศ. 2440-2441 สยามออกกฎหมาย 2 ฉบับ คือ พ.ร.บ. คุ้มครองและรักษาป่าและ พ.ร.บ. ป้องกันลักลอบตัดไม้ กฎหมายทั้ง 2 ฉบับนี้เป็นไปเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเก็บภาษี ป่าไม้เข้าท้องพระคลัง (ธนศวรร์ เจริญเมือง 2552, น. 33)

รัฐบาลกรุงเทพฯ ก็เข้ายึดอำนาจการควบคุมการคลัง ในปี พ.ศ. 2440 นับเป็นครั้งแรกที่ รัฐบาลกรุงเทพฯ เข้าเก็บภาษีจากชาวเมืองเหนือโดยตรง เนื่องจากรัฐบาลขาดแคลนเจ้าหน้าที่ที่ไว้ใจ ได้ การเก็บภาษีจึงตกอยู่ในมือของนายอากรจีนผู้ได้รับสัมปทานเก็บภาษี ชาวจีนเหล่านี้ต่อมาได้สืบ เชื้อสายเป็นชนชั้นนำที่มีอิทธิพลสำคัญกลุ่มหนึ่งในภาคเหนือ ช่วงระยะเวลาเปลี่ยนแปลงนี้เองได้ สร้างชนชั้นนำใหม่ในสังคมที่มีฐานอำนาจอย่างอื่น นอกจากที่ดินที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ ข้าราชการจากส่วนกลางเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ชาวจีนก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญมาก นอกจากจะเข้ามาเป็นนายอากรบ่อนเบี้ยผูก โภยหวยแล้ว ชาวจีนยังทำการค้าขายส่งและสั่งสินค้าไป มากับกรุงเทพฯ ผูกขาดโรงต้มเหล้า ทำโรงยาฝิ่น คนในบังคับของอังกฤษโดยเฉพาะชาวพม่าที่เข้ามา ทำป่าไม้ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งสืบเชื้อสายมาเป็นพ่อเลี้ยงป่าไม้ อย่างไรก็ตามกลุ่มชนชั้นนำเหล่านี้มี ความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นทั้งด้านการลงทุนทางเศรษฐกิจร่วมกัน จนถึงการสมรสระหว่างกัน และกัน ดังนั้นแม้จะมีฐานันดรหลากหลายขึ้น แต่ก็อาจกล่าวได้ว่ายังคงรวมกันเป็นชนชั้นที่ ได้เปรียบในสังคม เช่นเดียวกับชนชั้นนำ สังคมหมู่บ้านของชาวนาก็เกิดมีฐานันดรหลากหลายขึ้น ด้วยระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเปิด โอกาสให้ชาวนาบางคนที่มีช่องทางติดต่อกับภายนอก เช่นเป็นผู้ ใ้อุปถัมภ์ของเจ้า ข้าราชการจากส่วนกลาง หรือฝรั่ง สามารถเขยิบฐานะขึ้นมาเป็นผู้นำหมู่บ้านหรือ

พ่อเลี้ยงท้องถิ่นแทนเจ้าน้อยที่เริ่มหมดอำนาจลง ไป ด้วยการซื้อที่ดินเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นเจ้าของที่นาขนาดใหญ่ให้คนเช่าทำได้ (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 133-137)

ระยะที่สาม ระยะของการก่อตัวของทุนพ่อค้า และการผลิตเพื่อตลาด (2464-2490)

ภายหลังจากที่อำนาจท้องถิ่นถูกทำลายจนเกือบหมด จะพบว่าสยามค่อยๆ สร้างอาคารสถานที่ราชการบนพื้นที่ของเจ้านายท้องถิ่นเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ เช่น ศาลข้างหอคำ ที่ว่าการอำเภอเมืองหน้าเรือนจำกลางฯ บ้านพักศึกษาธิการข้างโรงเรียนยุพราช ฯลฯ จากเดิมที่อำนาจส่วนกลางตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิงเหนือวังสิงห์คำอันเป็นเขตนอกเมือง สยามสามารถสร้างอาคารศาลารัฐบาลมณฑลพายัพขึ้นแทนหอคำเดิมของเจ้าอินทวิชยานนท์ได้ในปี พ.ศ. 2467 เรียกว่าศาลากลางจังหวัด

การล่มสลายของอำนาจของเจ้านายท้องถิ่นไม่เพียงแต่ส่งผลให้อาคารสำนักงานของรัฐบาลสยามเกิดขึ้นในเขตศูนย์กลาง หากยังเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ายึดครองที่ดินหลายส่วน โดยเฉพาะที่ดินติดถนนเพื่อสร้างเป็นร้านค้า ส่งผลให้ที่ดินบริเวณพญามังรายถูกฟ้าผ่าถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ. 1854 ซึ่งมีผู้สร้างศาลพญามังรายให้ผู้คนได้กราบไหว้ ต้องกลายเป็นที่ดินของเอกชน (ปัจจุบันด้านหน้าเป็นร้านขายรถเบนซ์)

เมื่ออำนาจท้องถิ่นถูกทำลาย สิ่งที่มีค่าของท้องถิ่นจึงถูกยึดครองหรือละทิ้งไป หรือผู้เสียอำนาจขายที่ดินอันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ จุดที่ควรจะเป็นอนุสาวรีย์หรือพิพิธภัณฑสถานที่สำคัญที่สุดของท้องถิ่นจึงกลายเป็นที่ดินของเอกชน กล่าวอีกแง่หนึ่งเมื่อท้องถิ่นสูญเสียอำนาจของตน พื้นที่อันเป็นศูนย์กลางของท้องถิ่นก็ได้ตกเป็นของอำนาจจากส่วนกลาง ส่วนที่ไม่สำคัญจึงตกเป็นของเอกชน ความศักดิ์สิทธิ์และพิธีกรรมดั้งเดิมของเมืองจึงถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลง สถานที่สำคัญกลายเป็นที่จอดรถ หรือสมบัติส่วนตัว หรือกลายเป็นที่รกร้าง เมื่อไม่มีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คนรุ่นต่อๆ มาจึงไม่รู้จักและไม่เคยได้ยินเรื่องราวเหล่านั้น (ธนสวรรค์ เจริญเมือง 2552, น. 43-44)

การเปลี่ยนแปลงสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งส่งผลสำคัญต่อท้องถิ่น คือการขยายตัวของการศึกษาแบบชาตินิยมทั้งในโรงเรียนและวัดส่งผลให้เยาวชน พระสงฆ์และสามเณรในล้านนาห่างเหินจากการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้นเป็นลำดับ การห้ามคนท้องถิ่นเข้ารับราชการในระยะแรกส่งผลให้คนกรุงเทพฯ เข้ามาเป็นเจ้าคนนายคนในล้านนา และต่อมาเมื่อคนท้องถิ่นกลายเป็นเจ้าคนนายคนเช่นเดียวกับคนจากถิ่นอื่น

ทั้งหมดนี้คือการควบคุมกำลังคน โดยรัฐบาลกลางทั้งด้านอำนาจและระบบความคิด การสร้างความแข็งแกร่งให้แก่รัฐสยาม และการสูญเสียอำนาจของเจ้านายท้องถิ่น ทางรถไฟสายเหนือมาถึงลำปางในปี พ.ศ. 2459 และถึงเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2464 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่

สำคัญหลายประการ เช่น การค้าทางเรือระหว่างกรุงเทพฯ - เชียงใหม่และการค้าทางบกระหว่างพม่า-ล้านนาสิ้นสุดลง (ชเนศวร์ เจริญเมือง 2552, น. 46) การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญนี้เกิดขึ้นหลังจากที่การสร้างทางรถไฟเชื่อมระหว่างกรุงเทพฯ และเชียงใหม่เสร็จสิ้น ทำให้ส่งออกข้าวได้สะดวก ประจวบกับในระบอบนั้นเป็นช่วงของการเฟื่องฟูในการส่งข้าวออก พ่อค้าชาวจีนได้หลังไหลขึ้นมาสู่ล้านนาเพื่อค้าขาย หลังจากที่ถูกกลุ่มแรกสามารถตั้งหลักได้ เพราะได้รับผูกขาดเก็บภาษี พ่อค้าเหล่านี้เป็นหัวหอกสำคัญที่ดึงชาวนาให้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก เนื่องจากพ่อค้าชาวจีนควบคุมตลาดและสินเชื่อ (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 101) การขยายตัวของเศรษฐกิจสินค้า ล้านนากลายเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรและทรัพยากรธรรมชาติสนองกรุงเทพฯ และต่างประเทศ ขณะเดียวกันก็รับสินค้าอุปโภคบริโภคและสินค้าฟุ่มเฟือยจากกรุงเทพฯ และต่างประเทศ การขยายตัวของเศรษฐกิจแบบใหม่ยังเปิดโอกาสให้ทุนการค้าและทุนนายหน้าโดยเฉพาะของชาวจีนขยายตัว ท่ามกลางความอ่อนแอของไพร่และทาสที่เพิ่งได้รับอิสรภาพ เศรษฐกิจไม่เพียงเปิดโอกาสให้เจ้านายท้องถิ่นและทุนการค้าจับจองที่ดินจำนวนมาก หากทำให้ชาวนารู้ที่ดิน มีหนี้สิน ต้องสูญเสียที่ดิน ผลิตผลถูกกดราคา และประสบความยากจนต่อเนื่อง

ในอีกด้านหนึ่ง การปราบปรามกบฏเมืองแพร่อย่างเด็ดขาดไม่เพียงแต่ส่งผลให้อำนาจท้องถิ่นของเมืองแพร่ถูกยกเลิก หากยังทำให้เจ้านายท้องถิ่นหลายส่วนเลิกคิดต่อต้านและหันไปให้ความร่วมมือและสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลสยาม เช่น เมื่อรัฐบาลสยามจัดตั้งโรงเรียนหลายแห่งในล้านนา เจ้านายจากกรุงเทพฯ ได้ขอร้องและชักชวนเจ้านายท้องถิ่นและพ่อค้าให้ร่วมกันบริจาคที่ดินสิ่งก่อสร้างและทุนทรัพย์เพื่อสร้างอาคารเรียนและหาเงินบำรุงโรงเรียน โดยรัฐบาลไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ปรากฏว่าได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากเจ้านายท้องถิ่น เริ่มตั้งแต่เจ้าผู้ครองนครลำปาง บริจาคที่ดินสร้างโรงเรียนบุญวาทย์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ บริจาคที่ดินสร้างโรงเรียนยุพราช เจ้าผู้ครองนครลำพูน บริจาคที่ดินสร้างโรงเรียนจักรคำคณาทร และเจ้าผู้ครองนครน่าน บริจาคที่ดินสร้างโรงเรียนสุริยานุเคราะห์ มีข้อน่าสังเกต 4 ข้อจากเรื่องราวที่เกิดขึ้น คือ หนึ่ง ประชาชนเป็นผู้เสียภาษีให้รัฐ แทนที่รัฐจะถือเป็นภาระที่จะต้องจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน ประชาชนกลับต้องดิ้นรนแสวงหาการศึกษาด้วยตนเอง สอง คนในท้องถิ่นเป็นผู้บริจาคที่ดินและวัสดุอุปกรณ์ แต่รัฐบาลกลางกลับควบคุมเนื้อหาการศึกษา เป็นเหตุให้คนในท้องถิ่นตกอยู่ใต้อิทธิพลความรู้และความคิดของส่วนกลาง และยังได้รับการศึกษาสูง ก็ยังภักดีต่อระบบราชการแต่รู้จักและให้ความสำคัญต่อท้องถิ่นของตนเองน้อยลงเรื่อยๆ สาม ในฐานะที่โรงเรียนที่จะก่อตั้งเป็นโรงเรียนของรัฐที่มีความสำคัญต่อฝ่ายปกครองทุกระดับ การที่เจ้าผู้ครองนครได้ยกที่ดินใกล้วังซึ่งอยู่ใกล้ใจกลางเมืองเป็นที่สร้างโรงเรียนจึงเป็นที่พอใจของทุกฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายปกครองซึ่งเน้นผลิตคนออกไปรับราชการ และ สี่ ขณะที่โรงเรียนในเมืองอื่นใช้ชื่อของเจ้าผู้ครองนคร ชื่อของ

โรงเรียนประจำเมืองเชียงใหม่กลับเป็นชื่อของอำนาจส่วนกลาง ราวกับว่าเมืองอันเป็นศูนย์อำนาจของท้องถิ่นนั้นจะต้องถูกทำลายในทุกๆ ด้าน (ชเนศวร์ เจริญเมือง 2552, น. 45-48)

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 คณะราษฎรมีความรู้สึกต่อต้านระบบกษัตริย์มาก จึงเปลี่ยนระบบการปกครองมณฑลลดฐานะลงเป็นเพียงจังหวัด ทำให้ตำแหน่งเจ้าผู้ครองนครฝ่ายเหนือถูกยกเลิกไปด้วย การที่หัวเมืองฝ่ายเหนือมีฐานะเป็นเพียงเช่นเดียวกับจังหวัดเล็กจังหวัดน้อยอื่นๆ ทำลายความรู้สึกและสร้างความตื่นตระหนกแก่เจ้านายฝ่ายเหนืออย่างมาก ขณะที่ผู้นำดั้งเดิมของเมืองเหนือตกอยู่ในสภาพสับสน ไม่มั่นใจกับการเมืองขณะนั้น กลุ่มผู้นำใหม่โดยเฉพาะข้าราชการจากส่วนกลางและพ่อค้าชาวจีนเริ่มขยายอิทธิพลและฐานอำนาจมากขึ้น ผู้นำท้องถิ่นในระดับตำบลและหมู่บ้านที่เคยอยู่ใต้อิทธิพลของเจ้าท้องถิ่น ก็เริ่มได้รับการแต่งตั้งจากนายอำเภอที่เป็นข้าราชการส่วนกลาง อิทธิพลกรุงเทพฯ แสดงให้เห็นได้ชัดจากการที่ผู้ใหญ่บ้านสามารถพูดได้ทั้งคำเมืองและภาษาไทยกลาง และเข้าใจระบบเอกสารราชการของกรุงเทพฯ ในราวปี พ.ศ. 2485 จากการที่ระบบโรงเรียนจากส่วนกลางได้ขยายเข้าไปในหมู่บ้านระหว่างปี พ.ศ. 2479 นายอำเภอจึงเข้ามามีบทบาทเป็นผู้อุปถัมภ์ของผู้นำท้องถิ่นระดับตำบลแทนที่เจ้าน้อยทั้งหลายแต่เดิม ในบางท้องถิ่นที่เจ้าน้อยยังมีอิทธิพลอยู่บ้าง มิใช่เพราะความเป็นเจ้านายมากกว่าว่ายังคงเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ หรือมิฉะนั้นก็เพราะได้เสริมสร้างฐานอำนาจใหม่จากทุนเดิมที่มีอยู่ เช่นกรณีของหลานเจ้ามหาวงศ์ สันทราย ซึ่งรู้จักกันในนามว่า “เจ้าพ่อ” (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 138-140)

การขยายตัวของระบบการปกครองประเทศแบบรวมศูนย์อำนาจนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 จนถึงทศวรรษที่ 2520 ระบบการรวมศูนย์อำนาจในขอบเขตทั่วประเทศขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยมีปัจจัยสำคัญ 5 อย่างเกื้อหนุน คือระบบการปกครองแบบอำนาจนิยมของทหาร ระบบราชการที่เข้มแข็ง ท้องถิ่นที่อ่อนแอ การขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในเอเชีย และนโยบายของสหรัฐในการสนับสนุนรัฐบาลเผด็จการทหาร ระบบเศรษฐกิจเสรีในไทย (ชเนศวร์ เจริญเมือง 2552, น. 51)

ฝิ่นเป็นปัจจัยสำคัญในการเชื่อมระหว่างการเมืองส่วนกลางกับส่วนภูมิภาค หลังสงครามครั้งที่สอง รัฐบาลกรุงเทพฯ เริ่มสนใจชาวเขามากขึ้น ทั้งในแง่ความปลอดภัยตามชายแดน และที่สำคัญคือต้องการเข้ามาหาผลประโยชน์ในกำไรจากการผลิตฝิ่น ได้เสนอวิธีการที่ควบคุมชาวเขา ในปี พ.ศ. 2496 เนื่องจากฝิ่นเป็นพืชที่ให้กำไรสูง การสามารถควบคุมการผลิตได้จึงให้ประโยชน์ทางการเมืองสูง จึงมีการแข่งขันกันเพื่อจะได้สามารถผูกขาดการผลิตและการค้าฝิ่น ซึ่งปรากฏในรูปของการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างกลุ่มสนับสนุนรัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม 2 กลุ่มคือ กลุ่มของ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจ และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารบก ผู้สามารถควบคุมการค้าฝิ่นได้จะกลายเป็นผู้มีอิทธิพลมากในท้องถิ่น

ภาคเหนือ มีเชื้อสายเจ้านายเก่าและชาวจีนเป็นผู้ค้า พวกนี้จึงมีอิทธิพลมาก เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นพ่อเลี้ยงผีน แต่พ่อเลี้ยงเหล่านี้ก็ต้องได้รับการปกป้องทางการเมือง จึงจะสามารถดำเนินการค้าฝิ่นเถื่อนได้สะดวก พล.ต.อ. เผ่า ในฐานะเป็นอธิบดีกรมตำรวจจึงสามารถให้ความคุ้มครองได้ดีและกำลังตำรวจที่ติดอาวุธเต็มอัตราสนับสนุน ด้านจอมพลสฤษดิ์ ก็เช่นกัน ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการค้าฝิ่นตั้งแต่ครั้งเป็นผู้บังคับกองพันไปรบเมืองเชียงตุง โดยได้มีความสัมพันธ์กับพ่อเลี้ยงผีนที่เข้ามาหาให้เขาเป็นผู้อุปถัมภ์คุ้มครองทางการเมือง เนื่องจากฝิ่นเป็นผลประโยชน์ชิ้นใหญ่ การขัดแย้งระหว่าง จอมพลสฤษดิ์กับ พล.ต.อ. เผ่าจึงสูงมาก ผลจากการขัดแย้งจึงความเป็นเจ้าพ่อในการค้าฝิ่น

เมื่อจอมพลสฤษดิ์เข้ามามีอำนาจ ได้ใช้นโยบายพัฒนาประเทศเป็นเครื่องสร้างความชอบธรรมของการปกครอง และสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศมาก นายทุนภาคเหนือซึ่งประกอบด้วยเชื้อสายเจ้าเดิมและนายอากรจีน ซึ่งกลายมาเป็นพ่อค้าได้โอกาสขยายกิจการด้วยการเข้าหาผู้มีอำนาจขณะนั้น ให้เป็นผู้คุ้มครอง ในหมู่เชื้อสายเจ้าก็มีเจ้าไชยณรงค์ ณ เชียงใหม่ และในหมู่เชื้อสายพ่อค้าจีนก็มี นายสุกิจ นิมมานเหมินท์ เป็นตัวเชื่อม เจ้าไชยณรงค์สนิทสนมกับจอมพลสฤษดิ์ครั้งร่วมกันในพรรคเสรีมนังคศิลา ส่วนนายสุกิจซึ่งเป็นเชื้อสายนายทุนจีนตระกูลที่มั่งคั่งมากตระกูลหนึ่งของเชียงใหม่ นั้น เป็นหัวหน้าพรรคสหภูมิ ซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์หนุนหลังอยู่ ครั้งการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2500 ขณะเมื่อจอมพลสฤษดิ์กำลังสร้างสมอำนาจอยู่นั้นความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนายทุนภาคเหนือ จึงมีความสำคัญอยู่มาก นอกจากนั้นจอมพลสฤษดิ์ยังออกกฎหมายห้ามการค้าฝิ่นในปี พ.ศ. 2502 เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการผูกขาดของเขา เพราะตำรวจสามารถจับพ่อค้าอิสระและริบฝิ่นเป็นการขจัดคู่แข่งลงไปได้

ต่อมาในปี พ.ศ. 2508 จอมพลถนอม กิตติขจร ผู้สืบทอดอำนาจหลังจากจอมพลสฤษดิ์ตาย ยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมกับชนชั้นผู้นำทางเหนือมาก และรัฐบาลจอมพลถนอมได้เร่งรัด “นโยบายพัฒนา” เพิ่มมากขึ้น ซึ่งทำให้เมืองเชียงใหม่กลายเป็นจุดสนใจในการท่องเที่ยว ทำรายได้จำนวนมากให้กับนายทุนในเมือง แสดงให้เห็นว่าภาคเหนือได้รับความสนใจจากรัฐบาลอย่างดี ระยะเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจในช่วงหลังของปี พ.ศ. 2513 อันเป็นผลจากการขยายสงครามในเวียดนามและการที่ทหารอเมริกันมาตั้งฐานทัพในไทย ได้ทำผลกำไรให้กับนายทุนภาคเหนืออย่างมาก ทั้งนายทุนใหม่และนายทุนที่เป็นเชื้อสายเจ้าเดิม นายทุนทั้งสองประเภทนี้เริ่มรวมกันเป็นกลุ่มจากการสมรสและทำธุรกิจร่วมกัน ผนึกเป็นชนชั้นนายทุนท้องถิ่นขึ้น ขณะที่ยังตั้งรักษาฐานเศรษฐกิจที่มาจากแหล่งรายได้ดั้งเดิม เช่น การเป็นเจ้าที่ดิน ทำป่าไม้และค้าฝิ่น กลุ่มนายทุนนี้ยังเข้าดำเนินการค้าในด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้นจนสามารถคุมการลงทุนในภาคเหนือกว่าร้อยละ 60 ในช่วงนี้กลุ่มนายทุนภาคเหนือได้เข้ามีส่วนร่วมในการเมืองอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการเมืองในท้องถิ่นระดับเทศบาล (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 142-146)

2. แนวคิดทฤษฎีการเมืองท้องถิ่น

การปกครองท้องถิ่น โดยความหมายที่แท้จริงคือ การปกครองตนเองของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีสาระสำคัญอย่างน้อย 6 ประการคือ

ข้อ 1 ประชาชนในท้องถิ่นมีความเป็นอิสระในการตัดสินใจและบริหารท้องถิ่นของตนเอง ความเป็นอิสระดังกล่าวมีหลายมิติรวม 6 ด้าน ได้แก่ ความเป็นอิสระในการกำหนดนโยบาย การพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง (policy autonomy) ความเป็นอิสระในการวางแผนเพื่อกำหนดทิศทาง และการบริหารท้องถิ่นของตนเอง (planning autonomy) ความเป็นอิสระในการออกกฎข้อบังคับเพื่อใช้ในท้องถิ่นของตนเอง (regulatory autonomy) ความเป็นอิสระในการกำหนดงบประมาณเพื่อใช้จ่ายในการบริหารท้องถิ่นของตนเองสำหรับแต่ละโครงการตลอดจนการหารายได้ (financial autonomy) ความเป็นอิสระในการบริหารงานทุกๆ ด้าน (administrative autonomy) เพื่อให้มีนโยบาย โครงการ และกฎข้อบังคับต่างๆ สัมฤทธิ์ผลตามที่วางไว้ ความเป็นอิสระในการบังคับบัญชาบุคลากร (personnel autonomy) มิใช่ดูแลพนักงานที่เป็นข้าราชการของรัฐบาลกลางหรือเขตอื่น และท้องถิ่นไม่สามารถแต่งตั้ง ถอดถอน ให้อภัยโทษ หรือโยกย้ายบุคลากรทั้งหมดหรือบางคน

ข้อ 2 เพื่อให้ความเป็นอิสระเหล่านั้นเป็นไปโดยประชาชนในท้องถิ่นนั้น ประชาชนย่อมต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ

ข้อ 3 สมาชิกสภาท้องถิ่นและฝ่ายบริหารต้องมาจากการเลือกตั้งโดยประชาชน จะเป็นการเลือกโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ได้

ข้อ 4 องค์กรปกครองท้องถิ่นดังกล่าวต้องมีฐานะทางกฎหมาย เพื่อรับผิดชอบหรือรับชอบในการบริหารงานของตนเอง นั่นคือมีความเป็นนิติบุคคล สามารถดำเนินการใดๆ ก็ได้ตามที่กฎหมายกำหนด ขณะเดียวกันหากกระทำผิดกฎหมายก็ย่อมต้องรับผลนั้นๆ

ข้อ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกลางกับองค์กรปกครองท้องถิ่น เป็นแบบรัฐบาลกลางกำกับดูแล มิใช่ควบคุม การกำกับดูแลเป็นการติดตามดูว่าองค์กรปกครองท้องถิ่นดำเนินงานตามที่กฎหมายกำหนดไว้หรือไม่ มิใช่ไปควบคุมองค์กรปกครองท้องถิ่นมิให้ทำโครงการใดโครงการหนึ่งหรือควบคุมด้านงบประมาณ เช่น อ้างว่ามากเกินไป

ข้อ 6 ความเป็นอิสระของแต่ละท้องถิ่นมิได้หมายความว่าเอกราชท้องถิ่นมีความเป็นอิสระเฉพาะในส่วนที่จะบริหารกิจการต่างๆ ของท้องถิ่นของตนเองเท่านั้น ขณะที่การมีเอกราชหมายถึงการมีอำนาจอธิปไตย การก่อตั้งรัฐของตนเอง โดยไม่ต้องขึ้นกับรัฐอื่นๆ

นอกจากนี้ยังมีความเข้าใจผิด เช่น คิดว่ารัฐเดี่ยวต้องเป็นรัฐรวมศูนย์อำนาจ ไม่มีกระจายอำนาจ ในความเป็นจริง รัฐเดี่ยวหรือสหพันธรัฐ (federation) ต่างก็สามารถกระจายอำนาจสู่

ท้องถิ่นได้ ฝรั่งเศสหรือญี่ปุ่นเป็นรัฐเดี่ยว และทั้งสองต่างมีนโยบายกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น บางคนไปไกลถึงขั้นอ้างว่ารัฐที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขไม่อาจกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นได้ นับว่าเป็นการหาข้ออ้างเพื่อรวมศูนย์อำนาจไว้ ญี่ปุ่นมีจักรพรรดิและเป็นรัฐเดี่ยวเหมือนรัฐไทย แต่ความเป็นอิสระของแต่ละท้องถิ่นในญี่ปุ่นก็มีสูง ญี่ปุ่นไม่มีระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาค มีแต่ส่วนกลาง และท้องถิ่น ญี่ปุ่นจัดระบบเลือกตั้งผู้ว่าราชการในทุกจังหวัดทั่วประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 ส่วนของไทยจนบัดนี้ล้าหลังญี่ปุ่นไปแล้วถึง 60 ปี (พ.ศ. 2550) การเรียกร้องให้มีการเลือกตั้งผู้ว่า ไม่เคยได้รับความสนใจจากกระทรวงมหาดไทยและรัฐบาล โดยอ้างความมั่นคง ทั้งๆ ที่ความเป็นจริงคือความไม่ต้องการเสียดำนาจส่วนภูมิภาคไป แต่ต้องการใช้ข้าราชการแต่งตั้งมาปกครองและควบคุมพื้นที่อำเภอและจังหวัดเหมือน 100 ปีที่ผ่านมา น่าสังเกตว่าญี่ปุ่นส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นอย่างเต็มที่มานานก่อนไทย ญี่ปุ่นยังคงเข้มแข็งมั่นคงและก้าวรุดหน้าทั้งด้านการเมืองเศรษฐกิจและสังคม ขณะที่รัฐไทยที่รวมศูนย์อำนาจอย่างแน่นหนาในอดีตและเคยเป็นรัฐที่ไม่มีความขัดแย้งรุนแรง บัดนี้เมื่อความขัดแย้งต่างๆ เปิดเผยออกมาทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และกระทั่งระหว่างภาคต่างๆ ข้อเท็จจริงก็คือเพราะได้พยายามปิดบังหรือทำลายความแตกต่างที่เคยมีในอดีต สุดท้ายก็ทำลายไม่ได้ (ชนสวรรค์ เจริญเมือง 2553, น. 66-69)

ปชาน สุวรรณมงคล ได้พูดถึงความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองว่า “การเมือง” หรือ “politics” เป็นคำที่ถูกกล่าวถึงบ่อยมากที่สุดคำหนึ่ง และเป็นคำที่มีผู้ให้ความหมายไว้แตกต่างกัน จนบางครั้งผู้ศึกษารัฐศาสตร์หรือผู้สนใจการเมืองก็สับสนเหมือนกันว่า คำนี้หมายถึงอะไรกันแน่ เมื่อพิจารณานิยามของ “การเมือง” สามารถแยกออกเป็น 7 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 มองการเมืองว่าเป็นเรื่องของอำนาจ อำนาจที่ว่านี้ก็คือ “อำนาจรัฐ” หากจะกล่าวไปแล้ว อำนาจรัฐ หรือ อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อำนาจอธิปไตย” ประกอบด้วย อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ ความสนใจของผู้ที่เห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวกับอำนาจ มีจำกัดอยู่เพียงการมองว่ารัฐประกอบไปด้วยดินแดน ประชากร อำนาจอธิปไตย และรัฐบาล แต่ยังไม่ให้ความสำคัญไปถึงคำถามที่ว่า อำนาจขึ้นอยู่กับรัฐ หรืออำนาจขึ้นอยู่กับการเมือง หรือการเมืองถูกกำหนดโดยรัฐอันเป็นประเด็นหนึ่งที่ ชัยอนันต์ สมุทรวณิช ซึ่งศึกษาค้นคว้าผลงานต่างๆ ที่เกี่ยวกับ “รัฐ” เพื่อทำความเข้าใจกับ “รัฐ” ในมิติที่เรียกว่า “ไตรลักษณ์รัฐ” โดยชัยอนันต์ สมุทรวณิช เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงจุดสนใจของนักรัฐศาสตร์จากการศึกษาเรื่อง “รัฐ” มาเป็นการศึกษาเรื่อง “การเมือง” อันเกิดจากความรู้สึกลึกๆ การศึกษาเรื่องรัฐมีข้อจำกัดตรงที่มีการเน้นลักษณะทางกฎหมาย และบทบาทของรัฐทางการมีอำนาจสูงสุด การออกกฎหมาย กฎระเบียบ การใช้อำนาจในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมมากเกินไป (ชัยอนันต์ สมุทรวณิช 2541, น. 2) ในขณะที่โรเบิร์ต เอ. ดาห์ล (Robert A. Dahl) ก็มองว่าการเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับอำนาจ

การบังคับให้มีการปฏิบัติตามกฎหมาย (Robert A. Dahl, 2005 2nd edition) เช่นเดียวกับกาเบรียล อัลมอนต์, บิงแฮม เพาเวล และ รัสเซล ดาลตัน (Gabriel Almond, Bingham Powell and Russell Dalton 2004 : p. 2) ที่มองว่าการเมืองเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเชิงบังคับต่อคนในสังคมการเมือง จะเห็นได้ว่า ในมุมมองนี้ การเมืองจึงเกี่ยวข้องกับการอำนาจของรัฐที่บังคับใช้กับสังคมเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม (ปธาน สุวรรณมงคล 2554, น. 4)

กลุ่มที่ 2 การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจและผลประโยชน์ เป็นการอธิบายการเมืองในเชิงประจักษ์จากพฤติกรรมของผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับอำนาจรัฐ ดังที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่า “การเมืองคือกิจกรรมซึ่งผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน ซึ่งรวมอยู่ในหน่วยการปกครองหนึ่งๆ ได้รับการประสานผลประโยชน์โดยได้รับโอกาสที่จะร่วมมืออำนาจตามสัดส่วนของสำคัญของกลุ่ม” (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2520, น. 15)

เราได้พบเห็นว่าการแสวงหา และแย่งชิงอำนาจโดยการใช้อำนาจ มีการทำสงครามกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เพื่อความเป็นใหญ่หรือเป็นผู้ปกครองดินแดนและทรัพยากรในดินแดนนั้น แม้ในระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย การแสวงหาอำนาจถูกนำเข้าสู่กระบวนการเลือกตั้ง โดยการให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจเลือกตัวแทนเข้าไปใช้อำนาจแทนประชาชน เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม แต่ก็ไม่มีหลักประกันเสมอไปว่า ตัวแทนที่ประชาชนเลือกเข้าไปทำหน้าที่แทนนั้นจะเข้าไปใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว ดังที่ลอร์ด แอคตัน (Lord Acton) ชาวอังกฤษกล่าวว่า “อำนาจมีแนวโน้มที่จะทุจริต และการมีอำนาจเด็ดขาดเท่ากับเป็นการทุจริตที่เด็ดขาด ผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลายเกือบทั้งหมดเป็นคนเลว” (Power tends to corrupt, and absolute power corrupts absolutely. Great man and almost always bad men.) (<http://www.phrases.org.uk/meanings/2882.htm>) เช่นเดียวกับที่ หลุยส์ แมคเฮนรี่ ฮาวี (Lousi McHenry Howe, 1933 อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2520, น. 8)

ทั้งนี้ จากปรากฏการณ์ในหลายประเทศพบว่า นักการเมืองจำนวนมาก รวมถึงผู้มีตำแหน่งในการบริหารประเทศเป็นผู้ต้องหากระทำการทุจริตต่อตำแหน่งหน้าที่ เช่น นายเฟอร์ดินานด์ มาร์กอส และนายเอสตราด้า ออดีตประธานาธิบดีประเทศฟิลิปปินส์ นายพลชูกานอ ออดีตประธานาธิบดีประเทศอินโดนีเซีย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ออดีตนายกรัฐมนตรีประเทศไทย เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การเมืองจึงถูกมองไปในทางค่อนข้างลบว่าเป็นเรื่องของอำนาจและผลประโยชน์

กลุ่มที่ 3 การเมืองเป็นเรื่องของการต่อสู้กันระหว่างกลุ่มการเมืองต่างๆ เพื่อเข้าไปมีส่วนในการจัดสรรผลประโยชน์ของรัฐ นักวิชาการที่ให้ความสำคัญกับกลุ่มทางการเมือง เช่น กาเบรียล อัลมอนต์ และพาเวลล์ ในหนังสือชื่อ Comparative Politics : A Developmental Approach แบ่งกลุ่มผลประโยชน์ออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผลประโยชน์ในสถาบัน เช่น พรรคการเมือง

กองทัพ เป็นต้น กลุ่มผลประโยชน์ที่ตั้งเป็นสมาคม เช่น สหภาพแรงงาน สมาคมพ่อค้า นักธุรกิจ เป็นต้น กลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่ได้อยู่ในรูปสมาคม เช่น กลุ่มศาสนา กลุ่มเชื้อชาติ เป็นต้น

กลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้มักมีการเคลื่อนไหวเรียกร้อง หรือสนับสนุนผู้มีอำนาจทางการเมือง หรือสถาบันทางการเมืองให้ตอบสนองความต้องการหรือผลประโยชน์ของกลุ่ม บางครั้งการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ก็อาจนำมาสู่ความรู้เสถียรภาพทางการเมืองได้ หากรัฐบาลหรือสถาบันทางการเมืองที่เกี่ยวข้องไม่สามารถแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของกลุ่มได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ฮาโรลด์ ดี ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) ที่เขาได้พิจารณาจากความเป็นจริงเชิงประจักษ์ของพฤติกรรมทางการเมืองของคนในสังคม ที่มีกลุ่มคนหลากหลายกลุ่มที่ต่างพยายามเข้ามามีส่วนในการใช้อำนาจรัฐว่าการเมืองเป็นเรื่องของการเข้ามาเพื่อกำหนดว่าใครได้อะไร เมื่อไร และอย่างไร (Harold D. Lasswell, 1936 อ้างถึงใน ปธาน สุวรรณมงคล 2554, น. 6)

กลุ่มที่ 4 การเมืองเป็นเรื่องของความขัดแย้ง นิยามนี้เห็นว่าความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของการเมือง ทั้งนี้ความขัดแย้งอาจมาจากหลายสาเหตุ เช่น จากความจำกัดของทรัพยากรในสังคม หรือมาจากการใช้อำนาจในการจัดสรรทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรมแก่คนในสังคมอันเนื่องมาจากนโยบายสาธารณะของรัฐ หากพิจารณาจากชนิดของความขัดแย้งสามารถแบ่งออกได้ 5 ชนิด (วันชัย วัฒนศัพท์ 2547, น. 12-14) ได้แก่ ความขัดแย้งด้านข้อมูล (data conflict) ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ (interest conflict) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (structural conflict) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (relationship conflict) และความขัดแย้งด้านค่านิยม (values conflict) ชนิดของความขัดแย้งดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งจากผลประโยชน์นำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมือง (political conflict) ได้เพราะในสภาพความเป็นจริงเราได้พบว่าการเมืองมีความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา สาเหตุสำคัญมาจาก “ผลประโยชน์” ของแต่ละกลุ่มแต่ละฝ่ายที่มีความแตกต่างกันและต่างก็เข้ามาร่วมในการแข่งขันเพื่อให้รัฐตอบสนองความต้องการหรือผลประโยชน์ของกลุ่มตน กลายเป็นความขัดแย้ง

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะไม่รุนแรงลุกลามไปเป็นความแตกแยกหากคนในสังคมมีความเข้าใจและเคารพในกฎ กติกาของสังคมระบอบประชาธิปไตย และแสวงหาแนวทางการยุติความขัดแย้งอย่างสมานฉันท์โดยสันติวิธี แต่บางครั้งเมื่อคนในสังคมไม่สามารถประนีประนอมกันได้ทำให้ความขัดแย้งขยายตัวออกไปเป็นสงครามภายในประเทศหรือระหว่างประเทศเช่นที่เป็นมาในอดีตจนถึงทุกวันนี้ ถึงแม้จะเข้าใจเรื่องของความขัดแย้งว่าเป็นสิ่งที่อยู่กับสังคมการเมือง แต่ทั้งนี้ต้องมีวิธีการที่จะจัดการความขัดแย้งมิให้ลุกลามไปเป็นความแตกแยกหรือความรุนแรงจนถึงขั้นเสียชีวิตและทรัพย์สิน

กลุ่มที่ 5 การเมืองเป็นเรื่องของการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรในสังคม ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่าสำนักทฤษฎีนิยามยอมรับนิยามของ “การเมือง” ว่าเป็นการแบ่งปันคุณค่าในสังคม โดยที่การแบ่งปันนั้นเป็นไปโดยมีการยอมรับทางอำนาจ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2541, น. 4) การเมืองจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับการกำหนดว่า “ใคร ได้อะไร เมื่อใด อย่างไร” (“Who gets what, when and how”) ซึ่งเดวิด อีสตัน (David Easton) ให้นิยามว่า การเมืองเป็นการใช้อำนาจหน้าที่ในการจัดสรรแบ่งปันสิ่งมีคุณค่าให้กับสังคมอย่างเป็นธรรม (the authoritative allocation of values for society) นิยามนี้ ได้รับการกล่าวขวัญถึงมากจากผู้ศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์เป็นการมองการเมืองแบบที่มีบทบาทหรือส่วนเกี่ยวข้องในการจัดสรรแบ่งปันสิ่งมีคุณค่าในสังคม เช่น งบประมาณ ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

ชัยอนันต์ สมุทวณิช เห็นว่านิยามนี้สามารถใช้ได้กับสังคมที่มีการยอมรับเกี่ยวกับกติกากำหนดสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมเท่านั้น ในสังคมที่ยังไม่มีความเห็นพ้องต้องกันเกี่ยวกับกติกากำหนดสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม การเมืองก็เป็นเรื่องของการขัดแย้งแข่งขันกัน มีการใช้ความรุนแรงเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ในการแบ่งปันคุณค่าที่ให้ประโยชน์แก่ฝ่ายตนมากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2541, น. 4)

ความเห็นดังกล่าวเมื่อนำมาพิจารณาปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผ่านมาในประเทศกำลังพัฒนาทางการเมือง ก็เห็นว่ามีความเป็นจริงอยู่มากที่การแข่งขันเกิดขึ้นอย่างเข้มข้นและมีการใช้ความรุนแรง สำหรับประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแล้ว การต่อสู้ทางการเมืองเพื่อให้ตอบสนองผลประโยชน์ของกลุ่มการเมืองทั้งหลายก็มักอยู่ในกรอบกติกากำหนดทางการเมืองที่กำหนดไว้ เช่น การเลือกตั้ง การถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือแม้แต่การประท้วงก็เคารพในกรอบกติกาที่กำหนดไว้อย่างสันติวิธี เป็นต้น

กลุ่มที่ 6 การเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะ ทั้งนี้ นโยบายสาธารณะเป็นสิ่งที่เจตนาธรรมณ์ของผู้มีอำนาจรัฐ โดยเฉพาะฝ่ายบริหารที่จะกระทำหรือไม่กระทำการใดๆ อันเกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะ และนโยบายสาธารณะเกี่ยวข้องกับการจัดสรรทรัพยากรของสังคมให้กับกลุ่มคนในสังคมด้วย นักวิชาการ เช่น ซี โอดอร์ โลวี (Theodore Lowi) จำแนกนโยบายออกเป็น 4 ประเภท (Theodore Lowi 1964:691) ได้แก่ นโยบายการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ (regulative policy) นโยบายการจัดสรรทรัพยากร (distributive policy) นโยบายการจัดสรรทรัพยากรใหม่ (redistributive policy) และนโยบายต้นแบบ (constituent policy) ตัวอย่าง เช่น นโยบายงบประมาณ นโยบายด้านภาษีอากร นโยบายการปฏิรูปที่ดิน นโยบายการประกันสังคม นโยบายเกี่ยวกับราคาพืชผลการเกษตร เป็นต้น ดังนั้น จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่นโยบายสาธารณะจะเกี่ยวข้องกับการจัดสรรผลประโยชน์ให้กับกลุ่มคนในสังคมต่างๆ อย่างเป็นธรรม

กลุ่มที่ 7 การเมืองเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคม (social relations) เป็นปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับบุคคลหรือระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่อาจมีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันทางความคิด อุดมการณ์หรือความแตกต่างทางผลประโยชน์ของบุคคลหรือกลุ่มอันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกติในสังคมการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะในสังคมแบบพหุที่มีความหลากหลายทางสังคมอันเนื่องมาจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจหรือความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา

รูด เฮกส์, มาร์ติน ฮาร์รอป และ โชน เบรสลิง (Rod Hague, Martin Harrop and Shaun Breslin) เห็นว่าการเมืองเกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างความแตกต่าง ความหลากหลายของกลุ่มต่างๆ ทั้งโดยวิธีการเจรจา ทำความเข้าใจ และการชักจูงโน้มน้าว ทั้งนี้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นบางครั้งอาจนำไปสู่วิกฤตทางการเมืองหากไม่สามารถทำความเข้าใจกันได้ เช่น ความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนานำไปสู่ความขัดแย้งในสังคม เช่น กรณีของกลุ่มคนอินเดียที่นับถือศาสนาต่างกันและมีความขัดแย้งกันทางศาสนานำไปสู่การปะทะกันอย่างนองเลือดอยู่บ่อยครั้ง หรือความขัดแย้งทางศาสนาระหว่างคนนับถือศาสนาอิสลามกับคนนับถือศาสนาคริสต์ในมาเลเซีย เป็นต้น (ปราน สุวรรณมงคล 2554, น. 4-10)

นิยามเกี่ยวกับ “การเมือง” ที่กล่าวมาข้างต้นเกิดจากมุมมองของนักวิชาการเป็นส่วนใหญ่ แต่ในขณะที่เดียวกันผู้ที่เข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรง “การเมือง” คือ “นักการเมือง” ก็มีความเห็นที่สะท้อนแง่มุมจากความเป็นจริงที่สังเกตได้ อดีตประธานาธิบดีลินคอล์น ซึ่งเป็นประธานาธิบดีที่ชาวอเมริกันชื่นชอบมากที่สุดคนหนึ่งให้ความเห็นเกี่ยวกับการเมืองว่า “คนเกือบทุกคนสามารถจะยืนหยัดรับเคราะห์กรรมได้ แต่ถ้าต้องการทดสอบคุณลักษณะของเขาก็ให้อำนาจแก่เขา” (Nearly all men can stand adversity, but if you really want to test his character, give him power) (http://www.thinkexist.com/quotes/abraham_lincoln) อันแสดงให้เห็นว่า คนอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหากเขามีอำนาจขึ้นมา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง “อำนาจ” อาจทำให้คนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมนั่นเอง

วินสตัน เชอร์ชิล อดีตนายกรัฐมนตรีและรัฐบุรุษของอังกฤษกล่าวว่า “การเมืองมีความน่าตื่นเต้นและอันตรายเกือบเท่ากับสงคราม ในสงครามคุณตายได้เพียงครั้งเดียว แต่ในการเมืองคุณถูกฆ่าตายได้หลายครั้ง” (politics are almost as exciting as war, and quite as dangerous. In war you can only be killed once, but in politics many) (<http://www.quotationsbook.com/quote/30900/>) แสดงให้เห็นว่า นักการเมืองสามารถกลับคืนสู่เวทีการเมืองได้ตลอดเวลาแม้มีวิกฤตทางการเมืองเกิดขึ้นกับตัวเองหลายครั้งก็ตาม

ครูสเชฟ อดีตประธานาธิบดีของอดีตสหภาพโซเวียตกล่าวว่า “นักการเมืองเหมือนกันหมดไม่ว่าที่ไหน พวกเขาสามารถให้สัญญาที่จะสร้างสะพานได้แม้ในสถานที่ที่ไม่มีน้ำ” (Politicians are the same all over. They promise to build a bridge even where there is no river.) (<http://www.quotationspage.com/quote/829.html>) คำกล่าวเช่นนี้ของอดีตประธานาธิบดีสหภาพโซเวียตทำให้เข้าใจได้ว่า คำพูดของนักการเมืองไม่ค่อยน่าเชื่อถือเท่าใด เพราะพวกเขาเพียงต้องการหาเสียงหรือได้รับความนิยมนอกจากประชาชนเท่านั้น

ส่วนอดีตประธานาธิบดีเรแกน แห่งสหรัฐอเมริกา ให้ความเห็นไว้อย่างแหลมคมว่า “การเมืองน่าจะเป็นอาชีพที่เก่าแก่ที่สุดอันดับสอง ผมมาได้รับรู้ว่ามันมีความคล้ายคลึงกันอย่างมากกับอาชีพอันดับแรก” (Politicians are the same all over. They promise to build a bridge even where there is no river.) (<http://www.quotedb.com/quotes/3235>) คำกล่าวเช่นนี้ของเรแกน สะท้อนถึงแก่นแท้ของนักการเมืองจำนวนมากในวงการเมืองของประเทศทั้งหลาย แม้แต่ในประเทศที่มีการเมืองระบอบประชาธิปไตยพัฒนาไปอย่างมากแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกาก็ตาม ที่นักการเมืองสามารถทำหรือแลกกับอะไรก็ได้ เพื่อประโยชน์ของตนเองหรือพวกพ้อง ซึ่งก็ไม่แตกต่างไปจากอาชีพแรกของโลกที่มักกล่าวกันว่าคือโสเภณี

หากพิจารณาจากความหมายที่นักการเมืองได้กล่าวมาข้างต้นก็เข้าใจได้ว่า การเมืองเป็นเรื่องที่ไม่น่าตรงไปตรงไปตรงมาหรือยึดถือความซื่อสัตย์ คุณธรรม จริยธรรม อะไรมากนัก หากกล่าวอย่างถึงที่สุดแล้วก็กล่าวได้ว่า การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “การแสวงหาอำนาจและใช้อำนาจ” เพื่อผลประโยชน์ของตนเองนั่นเอง

แต่ในคำกล่าวข้างต้น หากพิจารณาเชิงบวกแล้ว การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอำนาจของรัฐที่มีกฎหมายรองรับอำนาจและการใช้อำนาจ โดยนัยนี้การเมืองก็คือผู้ที่อาสาประชาชนเข้ามาเพื่อทำหน้าที่แทนประชาชนและใช้อำนาจรัฐ เพื่อจัดสรรทรัพยากรในสังคมให้เกิดผลประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศโดยรวม ในขณะที่เดียวกันการเมืองก็ยังมีภาคส่วนอื่นเข้าร่วมในการใช้อำนาจรัฐอีกด้วย ได้แก่ การเมืองภาคพลเมือง

อำนาจ + ผลประโยชน์ = การเมือง

ภาพที่ 2.1 อำนาจ ผลประโยชน์กับการเมือง

เห็นได้ว่า การเมืองมีความหมายที่หลากหลายตามแต่ประสบการณ์ และทัศนคติของบุคคลนั้น การเมืองจึงเปรียบเสมือนเหรียญที่มีสองด้าน คือ ด้านบวกและด้านลบ ในความเห็นของประธาน สุวรรณมงคล เห็นว่า การเมืองเป็นเรื่องของการแสวงหาอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรในสังคมของกลุ่มต่างๆ เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของกลุ่มตน (ประธาน สุวรรณมงคล 2554, น. 11-14) การปกครองท้องถิ่นในความเป็นจริง คำถามมีว่าที่ว่าจะดำเนินการพัฒนาและพัฒนาท้องถิ่นนั้นมีขอบเขตเพียงใด คำตอบก็คือ ทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับว่า 1. ท้องถิ่นนั้นๆ หรือท้องถิ่นในขอบเขตทั่วประเทศมีความเข้มแข็งเพียงใด 2. รัฐบาลกลางมีท่าทีอย่างไรต่ออำนาจและบทบาทของท้องถิ่น

ที่ผ่านมา ข้อเสนอเกี่ยวกับลักษณะของการปกครองท้องถิ่นเป็นข้อเสนอทางทฤษฎีซึ่งไม่อาจเป็นจริงได้ทุกข้อหรือมีระดับที่ต่างกันหลายประเทศ โดยเฉพาะในกรณีของยุโรป เนื่องจากแต่ละรัฐมีอำนาจของส่วนกลางและท้องถิ่นที่ต่างกัน และยังมีความเข้าใจที่ต่างกันเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น นอกจากนี้การที่ได้เกิดรัฐชาติ (nation-state) การขยายตัวของระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (absolute monarchy) และการสู้รบระหว่างรัฐต่างๆ ในยุโรป ผลก็คืออำนาจของรัฐบาลกลางเพิ่มสูงขึ้น ทั้งด้วยความจำเป็นของสถานการณ์สู้รบดังกล่าว และความปรารถนาของฝ่ายรัฐบาลกลางเองที่จะลดทอนหรือทำลายอำนาจของท้องถิ่นลงไป

ด้วยเหตุนี้ในห้วง 2 ศตวรรษที่ผ่านมานับตั้งแต่มีลัทธิเสนอแนวคิดเรื่องการปกครองท้องถิ่น การปกครองท้องถิ่นได้พัฒนาออกมาเป็นสองลักษณะคือ ลักษณะแรก การปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น และลักษณะที่สอง การปกครองท้องถิ่นในระดับรัฐบาล นั่นคือรัฐบาลกลางเข้าไปจัดการและมีบทบาทมากเป็นพิเศษ โดยแต่งตั้งคนเข้าไปทำงาน

ได้กล่าวลักษณะแรกไปแล้ว ส่วนลักษณะที่ 2 ได้แก่ การปกครองท้องถิ่นที่รัฐบาลกลางมีบทบาทมาก ส่งผลให้องค์กรปกครองท้องถิ่นไม่มีอิสระในการวางแผนงาน กำหนดนโยบาย ออกข้อบังคับ จัดการบริหาร กำหนดแนวทางการหารายได้และการใช้จ่าย และควบคุมบุคลากรแม้จะมีการเลือกตั้งผู้บริหารหรือสมาชิกสภาโดยประชาชน แต่พวกเขากลับมีอำนาจที่จำกัด หรือใช้วิธีแต่งตั้งผู้บริหารท้องถิ่นโดยรัฐบาลกลาง ดังกรณีการให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นนายก อบจ. และให้นายอำเภอเป็นประธานกรรมการสุขาภิบาลโดยตำแหน่ง อันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนทศวรรษ 2540 และไม่ว่าจะเป็นการควบคุมท้องถิ่นแบบใดก็ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละประเทศ

ด้วยลักษณะดังกล่าวซึ่งเกิดขึ้นในหลายประเทศ (คือการปกครองท้องถิ่นที่ถูกควบคุมโดยรัฐบาลกลาง) คำว่าการปกครองท้องถิ่นที่ใช้กันมาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 นำโดยจอห์น มิลล์ จึงมีแนวโน้มไปในทางการปกครองท้องถิ่นที่มีลักษณะสวนทางกับลักษณะที่มิลล์เสนอไว้ กล่าวคือ

1. มีลักษณะชนชั้นนำ ได้แก่ ให้ความสำคัญแก่ผู้นำมากกว่าประชาชน
2. มีลักษณะสังการจากบนสู่ล่าง ขาดการผลักดันของประชาชนในระดับล่างเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
3. ประชาชนมีส่วนร่วมน้อยมากในกิจการสาธารณะแต่ละด้าน พวกเขาในฐานะเป็นผู้หรือผู้สังเกตการณ์มากกว่าเข้าไปมีบทบาทใดๆ ยกเว้นการเลือกตั้ง ซึ่งนานๆ จะมีครั้งหนึ่ง (ชเนศวร์ เจริญเมือง 2553, น. 69-71)

กรอบแนวคิดวิเคราะห์การเมืองท้องถิ่น ซึ่งเป็นแกนของความคิดในการพิจารณาการเมืองท้องถิ่น เพื่อให้เข้าใจถึงกรอบการวิเคราะห์การเมืองท้องถิ่น กรอบแนวคิดวิเคราะห์การเมืองท้องถิ่นเพื่อทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่นนั้นต้องพิจารณาในสองมิติ คือ มิติของการเมืองระดับชาติกับมิติการเมืองระดับท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยการเมืองภาคตัวแทนและการเมืองภาคพลเมืองเป็นภาคส่วนสำคัญ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจผลประโยชน์ต่อกันและกัน โดยคำนึงถึงบริบทของสภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี อันเป็นปัจจัยทั้งภายนอกและภายในที่มีผลกระทบต่อการเมืองท้องถิ่น

ปัจจัยทางการเมืองที่สำคัญได้แก่ ระบบการเมืองที่เป็นอยู่มีความเป็นประชาธิปไตยหรือเป็นเผด็จการ และหากเป็นประชาธิปไตยแล้วมีความเป็นประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใด ก็เป็นคำถามที่ต่อเนื่องกันมา เนื่องจากว่าความเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ เพียงใดนั้นมีผลต่อการเมืองท้องถิ่นด้วยในฐานะที่การเมืองระดับท้องถิ่นเป็นส่วนย่อยของการเมืองระดับชาติ ตัวอย่างเช่นการเมืองท้องถิ่นในสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นการเมืองท้องถิ่นที่รัฐมีบทบาทควบคุมกำกับท้องถิ่นใกล้ชิด แม้มีอิสระในการดำเนินการก็ตามแต่สิทธิเสรีภาพทางการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชนก็มีอยู่จำกัด เพราะระบบการเมืองใหญ่หรือประเทศเป็นระบบสังคมนิยมในทางตรงกันข้าม ประเทศที่มีระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกาการเมืองท้องถิ่นก็จะไปเน้นลักษณะที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพทางการเมือง และมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่า

การเมืองระดับชาติมีบทบาทสำคัญในการกำหนดกฎ กติกา ในการดำเนินการทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ได้แก่รัฐธรรมนูญ กฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องรองลงมาและนโยบายของรัฐที่เกี่ยวกับการเมืองท้องถิ่นเป็นกรอบทางการเมืองในฐานะที่การเมืองท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองระดับชาติ และยังพิจารณาได้ในเชิงของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่งการเมืองระดับชาติ และระดับท้องถิ่นที่ต้องดำรงอยู่ในฐานะที่การเมืองท้องถิ่นเป็นฐานรากสำคัญของการเมืองระดับชาติทำให้การเมืองระดับชาติมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องอยู่ด้วย

การเมืองท้องถิ่นประกอบด้วยการเมืองภาคตัวแทน และการเมืองภาคพลเมือง ทั้งสองส่วนต่างมีความสำคัญในการเมืองท้องถิ่น โดยมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ผลประโยชน์ระหว่างกัน อย่างใกล้ชิด

สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจก็มีผลต่อการเมืองท้องถิ่นเช่นกัน โดยเฉพาะระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ให้ความสำคัญเสรีในการดำเนินธุรกิจ และส่งเสริมการแข่งขันทางธุรกิจ ทำให้สังคมพัฒนาสู่การเป็นพหุสังคม เกิดกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ขึ้นหลากหลาย และมีบทบาทเรียกร้อง หรือต่อรองกับรัฐมากขึ้นเพื่อขยายและปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มตน

ท้องถิ่นที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจสูง เช่น ชุมชนเมืองใหญ่หรือท้องถิ่นที่มีสิ่งที่มีคุณค่า เช่น ทรัพยากรธรรมชาติอยู่มากก่อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มการเมืองต่างๆ ในการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรและรับผลพวงจากการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีการแข่งขันกัน ทั้งโดยเปิดเผยและไม่เปิดเผย

ในสังคมท้องถิ่นแบบประชาธิปไตย กระบวนการเลือกตั้งเป็นช่องทางที่ชอบธรรมในการเข้าสู่ตำแหน่งการใช้อำนาจทางการเมือง ซึ่งกลุ่มการเมืองต่างๆ เข้ามาแข่งขันกันอย่างเข้มข้นเพื่อให้ชนะการเลือกตั้ง และได้เข้าไปทำหน้าที่จัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์สาธารณะของท้องถิ่น หรือในบางท้องถิ่นก็อาศัยความรุนแรงทางการเมืองเพื่อเข้ามาส่วนในการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าในท้องถิ่นนั้น

สภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม มีผลต่อการเมืองท้องถิ่นจะเห็นได้ว่าสังคมเมืองและสังคมชนบทมีวิถีการดำเนินชีวิตที่มีความแตกต่างกัน รวมถึงวัฒนธรรม ประเพณีอันเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อความคิด ความเชื่อของคนในสังคม โดยคนในสังคมเมืองส่วนมากมักเป็นผู้มีความรู้มีการศึกษาที่ดี ได้รับข้อมูลข่าวสารมากจึงมีความรู้ ความตระหนัก และร่วมปกป้องสิทธิ เสรีภาพของตนเอง นำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแข็งขัน

ในสังคมท้องถิ่นชนบท ที่คนส่วนใหญ่ยังผูกติดอยู่กับวัฒนธรรม ประเพณีความเชื่อดั้งเดิมอยู่มาก ในฐานะที่เป็นสิ่งที่อยู่ในวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เช่น วัฒนธรรมแบบเชื่อฟังผู้อาวุโส ระบบอุปถัมภ์ ระบบเครือญาติ เป็นต้น สิ่งดังกล่าวนี้นับว่ายังมีอิทธิพลมากต่อระบบความคิดของคนและพฤติกรรม แม้ว่าอาจค่อยๆ ลดลงไปบ้างก็ตาม เพราะความเจริญของสังคมและความก้าวหน้าของการสื่อสาร สภาพแวดล้อมทางสังคมและความก้าวหน้าของการสื่อสาร สภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมเหล่านี้ทำให้การเมืองท้องถิ่นมีความแตกต่างกันไปในแต่ละสภาพของท้องถิ่น (ปธาน สุวรรณมงคล 2554, น. 17-21)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา การเมืองและการปกครองในระดับท้องถิ่นของหลายประเทศก็มีลักษณะเช่นนี้ นั่นคือ มีการดำเนินการที่มีลักษณะสลับซับซ้อนมากขึ้น

มีผู้เข้าร่วมมากขึ้น และประชาชนในท้องถิ่นต้องการมีบทบาทมากขึ้นในการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายการบริหารท้องถิ่น เช่น ปัญหาเสพคดีในชุมชน ความไม่ชอบมาพากลในการบริหารบางโครงการ การจัดการปัญหาขยะ ปัญหาอาคารสูงใครเป็นผู้กำหนดความสูงของอาคาร วิธีแก้ไขปัญหาน้ำท่วม โรงงานปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำสร้างความสะดวกอื่นให้แก่ประชาชนริมสองฝั่งเป็นความจริงหรือไม่ ประชาชนต้องการเข้าไปตรวจสอบโรงงานดังกล่าว หรือกรณีศูนย์การค้าขนาดใหญ่เข้าไปตั้งในชุมชนท้องถิ่น ทำให้พ่อค้าแม่ค้ารายย่อยคัดค้าน โดยเสนอว่าหากเปิดให้ธุรกิจขนาดใหญ่ดำเนินการในท้องถิ่นได้ จะส่งผลเสียหายอย่างร้ายแรงต่อผู้ประกอบการขนาดเล็กในท้องถิ่นนั้น ฯลฯ ดังนั้นการปกครองท้องถิ่นจะต้องมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่านี่มิใช่การปกครองท้องถิ่นแบบเดิมๆ แต่เป็นการบริหารจัดการท้องถิ่นที่ต้องอาศัยเครือข่าย การรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่าย การเจรจาต่อรอง การศึกษาหาความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ให้มากที่สุด และทุกฝ่ายต้องยอมรับว่าสังคมปัจจุบันมีความหลากหลายและซับซ้อนมาก และจำนวนผู้ต้องการเข้าร่วมมีบทบาทในการบริหารจัดการท้องถิ่นมีเป็นจำนวนมาก (ธเนศวร์ เจริญเมือง 2553, น. 73-74)

3. แนวคิดทฤษฎีระอุปถัมภ์

คำว่า “อุปถัมภ์” (patron) หมายถึง บุคคลผู้มีอำนาจ สถานภาพและฉันทานุมัติ (sanction) โดยคนเหล่านี้ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับผู้ที่มิอำนาจด้อยกว่าหรือเป็น “ผู้อุปถัมภ์” (client) ที่ต้องการความช่วยเหลือหรือปกป้อง โดยผู้อุปถัมภ์จะให้ประโยชน์กับผู้รับอุปถัมภ์โดยหวังจะได้ประโยชน์ตอบแทนกลับมาในรูปแบบของสินค้า ความจงรักภักดี การสนับสนุนทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ ความสัมพันธ์ในเชิงตอบแทนซึ่งกันและกัน (reciprocal relationships) อาจมาในรูปแบบของสัญญาอย่างเป็นทางการ (formal contract) ที่มีการกำหนดสิทธิและข้อผูกพันของทั้งสองฝ่ายอย่างชัดเจน หรืออาจมีในรูปแบบที่เป็นทางการน้อยกว่า มีความยืดหยุ่นมากกว่า โดยทั่วไปความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่ายนี้ ฝ่ายผู้รับอุปถัมภ์มักจะเป็นผู้เสียเปรียบเพราะโดยคำจำกัดความเป็นผู้ที่อ่อนแอกว่าทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง แม้ว่าผู้อุปถัมภ์อาจจะต้องอาศัยผู้รับอุปถัมภ์ของตนอย่างเป็นทางการเป็นกลุ่มก้อนในบางสถานการณ์ เช่น การหาเสียงเลือกตั้ง หรือในกรณีพิพาทที่มีการแบ่งพวกเป็นก๊กเป็นเหล่า (เวียงรัฐ เนติโพธิ์ 2558, น. 14-15)

ระบบอุปถัมภ์มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ (ปิยนถ บุญนาค 2545, น. 214-215)

ประการแรก มีการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินร่วมกัน กล่าวคือ แต่ละคนต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยที่ทรัพย์สินอาจเป็นของบุคคลเดียวหรืออยู่ในความควบคุมของบุคคลคนเดียว เช่น นายสมพงษ์มาเป็นลูกน้องของนายสมชายและช่วยเหลือนายสมชายในการทำธุรกิจ เป็นต้น

ประการที่สอง เนื่องจากเป็นความสัมพันธ์ที่ประกอบด้วยบุคคลเพียงสองคน ผลประโยชน์ที่แลกเปลี่ยนกันจึงเป็นผลประโยชน์ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงเป็นการส่วนตัว เช่น นาย ก. ช่วยเหลือให้นาย ข. ได้สัมปทานจากรัฐ และนาย ข. ตอบแทนให้เป็นที่ปรึกษาทิตติมศักดิ์ และรับเงินตอบแทนจากบริษัท เป็นต้น

ประการที่สาม มีการให้ประโยชน์เป็นพิเศษต่อบุคคลบางคนมากกว่าคนอื่น ๆ เพราะลักษณะและระดับของปฏิสัมพันธ์ของแต่ละคู่สัมพันธ์นั้นมีความแตกต่างกัน เช่น นาย ก. และนาย ข. เป็นเพื่อนร่วมรุ่นและมีความสัมพันธ์ช่วยเหลือกันมาช้านานทำให้ นาย ข. ได้รับผลประโยชน์จากนาย ก. มากกว่าคนอื่นในบริษัท เป็นต้น

ประการที่สี่ เนื่องจากความสัมพันธ์ในระบบนี้ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลมากกว่าหลักการ ความสัมพันธ์จึงมีลักษณะเปราะบาง การรักษาเสถียรภาพของความสัมพันธ์ไว้ได้ก็ต้องมีการแลกเปลี่ยน ผลประโยชน์ต่อกันอย่างต่อเนื่อง โดยที่แต่ละคนต่างก็มีสิ่งที่อีกฝ่ายไม่มีหรือมีน้อย และสิ่งที่ทั้งสองฝ่ายมีนั้นเป็นสิ่งที่อีกฝ่ายต้องการได้ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีอำนาจตามกฎหมายกับนักธุรกิจที่ต้องการความได้เปรียบ ในการทำธุรกิจโดยต้องอาศัยความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงต้องให้สิ่งแลกเปลี่ยนในรูปของเงินหรือสิ่งของหรือสิ่งมีค่าอื่น ๆ แลกกับความช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น

ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ (patron-client relationship) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์ในลักษณะสถาบันทางสังคมเช่นนี้กล่าวกันว่า มีรากฐานมาจากระบบฟิวคัล (feudalism) ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายจักรวรรดิโรมัน ความไร้เสถียรภาพทางสังคมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ส่วนบุคคลระหว่างผู้ที่มีฐานะทางสังคมแตกต่างกันจากความเดือดร้อน สถานการณ์ที่ระบบเครือญาติขาดทรัพยากรที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ปัจเจกบุคคล และในขณะเดียวกันอำนาจกลางก็อยู่ไกลเกินไปหรืออ่อนแอเกินกว่าที่จะคุ้มครองผู้ที่อ่อนแอได้ ปัจเจกบุคคลที่อ่อนแอจึงต้องหากลไกลทางสังคมที่จะช่วยป้องกันให้เขาพ้นจากภัยต่างๆ จึงจำเป็นต้องมาฝากตัวกับผู้ที่มีอำนาจทำให้ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ของบุคคลที่ฐานะต่างกัน แต่จากความสัมพันธ์นี้ต่างฝ่ายต่างได้รับประโยชน์ตอบแทนซึ่งกันและกัน เจ้าของที่ดินขนาดเล็กหรือชาวนาเข้าไปขอความคุ้มครองจากเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ และตอบแทนการคุ้มครองดังกล่าวด้วยการช่วยเหลือปลูก หรือเอาที่ดินของตนยกให้เจ้าของที่ดินขนาดใหญ่แล้วทำกินบนที่ดินเดิมของตน

ต่อไปในฐานะผู้เช่า นี่จึงเป็นจุดเริ่มต้นของเศรษฐกิจในระบบฟิวคัลที่อาศัยความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ

ในสังคมประเทศโลกที่สาม หรือโลกที่กำลังพัฒนา ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์สามารถเชื่อมโยงบุคคลที่มีสถานภาพต่ำไปจนถึงบุคคลระดับชาติ โดยไม่จำเป็นต้องผูกติดกับระบบราชการที่เข้มงวด ในขั้นต้นของการพัฒนาอุตสาหกรรม ผู้อุปถัมภ์ตามประเพณีอาจสามารถช่วยเหลือผู้รับอุปถัมภ์ของตนในการติดต่อกับระบบราชการ อีกทั้ง เครือข่ายของระบบอุปถัมภ์ได้กลายมาเป็นวิธีการที่พรรคการเมืองใช้ในการหาคะแนนเสียงในชนบทที่ผู้รับอุปถัมภ์ในทางการเมืองมักถูกพรรคการเมืองใช้เป็นหัวคะแนน โดยอาจได้รับผลตอบแทน เช่น การให้สัญญาปฏิรูปที่ดินเพื่อแลกเปลี่ยนกับคะแนนเสียง ทั้งหมดจึงเป็นกระบวนการทางการเมืองของมวลชนที่ได้รับการจัดตั้งจากเบื้องบนเชื่อมโยงลงมาจนถึงระดับท้องถิ่น เป็นผลให้กลุ่มทางการเมืองท้องถิ่นถูกผนวกเข้าภายใต้ระบบอุปถัมภ์

James C. Scott ได้นิยามความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ไว้ว่า ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ คือความสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนกันระหว่างสองบทบาท (หรือสองคนที่มิบทบาทต่างกัน) เกี่ยวข้องกับมิตรภาพเชิงกลไก (instrumental friendship) โดยคนที่มีสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจเหนือกว่าเรียกว่าผู้อุปถัมภ์ (patron) ใช้อิทธิพลและทรัพยากรที่มีปกป้องคุ้มครองและหรือให้ประโยชน์แก่ผู้ที่มีสถานภาพต่ำกว่า (client-ผู้ได้รับการอุปถัมภ์) ส่วนผู้ที่มีสถานภาพต่ำกว่าก็ตอบแทนด้วยการให้การสนับสนุนช่วยเหลือ รวมทั้งการรับใช้ต่อผู้อุปถัมภ์ (เวียงรัฐ เนติโพธิ์ 2558 : 15-16)

ดังเช่นในกรณีของ จอมพลสฤษดิ์ ในฐานะพ่อขุนอุปถัมภ์ การเป็นพ่อขุนจำเป็นต้องยื่นมือเข้าไปช่วย “ลูก” ของพ่อขุนด้วยความเมตตากรุณาเป็นส่วนตัวโดยไม่หุดยิ่ง การตัดสินใจของจอมพลสฤษดิ์ที่จะตอบสนองความต้องการ (หรือสิ่งที่จอมพลสฤษดิ์คิดเห็นว่าเป็นเช่นนั้น) ทั้งทางตรงและส่วนตัวเป็นที่ประจักษ์มาตั้งแต่ต้นแล้ว การยื่นมือเข้าไปช่วยอย่างเต็มที่จึงเกิดขึ้นรวดเร็วภายหลังการปฏิวัติ ได้มีคำสั่งให้ลดอัตราค่ากระแสไฟฟ้าลงเพียงภายในไม่กี่วันหลังการปฏิวัติ ในย่านกรุงเทพฯ-ธนบุรี ซึ่งเป็นแหล่งที่น้ำบริโภคน้ำบาดาล แคลน จอมพลสฤษดิ์ก็ได้ออกพระราชกฤษฎีกาให้แต่ละครอบครัวรับน้ำฟรีเดือนละ 30 ปีบ อัตราค่าโทรศัพท์ ค่ารถไฟ และค่าเล่าเรียนก็ลดลงด้วยเพื่อตอบสนองความคิรีเริ่มเหล่านี้

คณะปฏิวัติประกาศสั่งเทศบาลให้ยกเลิกภาษีบางประเภท ค่าธรรมเนียมทะเบียน และค่าธรรมเนียมการบริการของราชการ ส่วนครอบครัวที่ยากจนก็ได้รับบริการฟรีในเรื่องหยูกยาและการรักษาสุขภาพต่างๆ ณ โรงพยาบาล เจ้าหน้าที่สังคมสงเคราะห์และนักเรียนพยาบาลก็ได้รับคำแนะนำให้ออกไปเยี่ยมเยียนครอบครัวที่ยากจน เพื่อช่วยเหลือในการทำคลอดและปัญหาทาง

สุขภาพ คำประกาศนี้ยังแนะนำให้เทศบาลแจกจ่ายตำราเรียนฟรีให้แก่เด็กนักเรียนที่ยากจนตามโรงเรียน 30 แห่งภายในเขตเทศบาล

จอมพลสฤษดิ์ยังได้เสนอให้จำกัดวันทำงานของข้าราชการพลเรือนให้เหลือ 5 วัน ให้จ่ายเงินพิเศษแก่ผู้ที่มีลูกมาก และให้ตั้งกองทุนสงเคราะห์สำหรับข้าราชการพลเรือนระดับต่ำได้ กู้ยืม ให้มีการใช้รถเมล์ประจำทางแทนรถรางซึ่งล่าช้าและงุ่มง่ามในพระนคร เพื่อลดราคาสินค้าประเภทอาหาร จอมพลสฤษดิ์ได้สั่งให้เปิดตลาดแห่งใหม่ๆ ขึ้นตามแบบตลาดนัดวันอาทิตย์ที่มักจะเปิดที่ท้องสนามหลวง ซึ่งบรรดาพ่อค้าสามารถนำเอาสินค้าของตนมาขายให้ประชาชนโดยตรงไม่ผ่านมือพ่อค้าคนกลาง ตลาดกลางแจ้งที่ขายทั้งอาหารและเครื่องนุ่งห่มนั้นจัดตั้งขึ้นในที่ดินของรัฐบาล พ่อค้าที่เข้ามาขายของในที่นี้เพียงแต่เสียค่าธรรมเนียมพอเป็นพิธีเท่านั้น ดังนั้นราคาจึงต่ำกว่าราคาตามห้างร้านทั่วไปเมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว

นอกเหนือจากการเปิดตลาดแห่งใหม่ๆ นี้แล้ว จอมพลสฤษดิ์ยังได้ออกพระราชกฤษฎีกาให้ลดราคากาแฟขายปลีกจาก 70 สตางค์ เหลือ 50 สตางค์ต่อแก้ว กาแฟดำเย็นเป็นเครื่องดื่มที่นิยมกันมากในประเทศไทย และการที่ลดราคาเช่นนี้ก็นับเป็นสัญลักษณ์แสดงความเอาใจใส่ของจอมพลสฤษดิ์เกี่ยวกับความต้องการ เล็กๆ น้อยๆ ของประชาชนในประเทศ (อย่างไรก็ตาม ผลของการออกคำสั่งนี้ทำให้พวกพ่อค้าที่มีเล่ห์เหลี่ยมในด้านธุรกิจใช้แก้วขนาดเล็กลงใส่กาแฟแต่น้อยหรือมีฉะนั้นก็เพิ่มน้ำแข็งให้มากขึ้น เพื่อแก้กระหายตามอหิวาต์ของคนที่ดื่มทั่วไป ก็จำเป็นต้องสั่งกาแฟเย็น “ขก๊อ” ซึ่งขายตามราคาเดิม) ยิ่งกว่านั้น เพื่อตอบสนองการร้องขอของจอมพลสฤษดิ์ สมาคมพ่อค้าข้าวต่างก็ยอมลดราคาข้าวในร้านที่อยู่ภายใต้การควบคุมของสมาคม นอกจากข้าวและกาแฟแล้ว มะพร้าวยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับแกงที่ครอบครัวไทยชอบรับประทานทุกวัน เพื่อที่จะแสดงว่าทุกแห่งของสังคมไทยกำลังสนใจในการ “ปฏิวัติ” ประเทศ จอมพลสฤษดิ์ได้สั่งให้กองทัพเรือแสวงหามะพร้าวราคาถูกและนำมาขายให้ประชาชนด้วยราคาต้นทุน และเพื่อสนองความเรียกร้องให้มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพิ่มขึ้น จอมพลสฤษดิ์ก็ได้ประกาศว่าสหรัฐอเมริกาจะให้กู้เงินเพื่อสร้างโรงมหรสพใหม่ 4 แห่ง เป็นเงิน 83 ล้านบาท

ถึงแม้โครงการเหล่านี้จะเป็นโครงการระยะสั้น และมีหลายโครงการที่มีได้นำมาใช้เลยจริงๆ ก็ตาม แต่วิธีการที่ประกาศไว้และโฆษณานั้นก็ได้อาศัยบรรยากาศของความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นทั่วไป และก่อให้เกิดความกระตือรือร้นอย่างใหญ่หลวงสำหรับการปกครองแบบพ่อลูกที่มีแต่ความเมตตากรุณาของพ่อขุนคนใหม่ขึ้น (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ 2548, น. 227-228)

ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ กล่าวว่า ระบบอุปถัมภ์เป็นผลมาจากความเชื่อของคนไทยในเรื่องบุญกรรมและเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ เช่น ความเชื่อที่ว่าผู้ที่เกิดมาท่ามกลางเงินทองมีทรัพย์สินอำนาจ วาสนา เป็นเพราะกรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อน คนเราเกิดมาไม่เท่าเทียมกันด้วยเหตุที่บุญบาปมี

ที่ได้สะสมไว้แต่ปางก่อนแตกต่างกัน ทำให้คนไทยยอมรับความแตกต่างในฐานะตำแหน่งที่ลดหลั่นเป็นชั้นๆ ว่าเป็นสิ่งที่ เป็นธรรมชาติและธรรมดา และยึดถือความแตกต่างเป็นหลักสูงสุดของฐานะตำแหน่งในการจัดระเบียบทางสังคม

เมื่อมีการยึดถือความแตกต่างในระดับสูง-ต่ำของฐานะตำแหน่งเป็นหลัก เราจึงพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่แตกต่างกันในฐานะตำแหน่งเป็นแบบที่มีความสำคัญยิ่งในการจัดระเบียบทางสังคม ในด้านพฤติกรรมความสัมพันธ์ที่สำคัญและเห็นได้ง่ายก็คือ ความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่-ผู้น้อย หรือความสัมพันธ์แบบลูกพี่-ลูกน้อง ความสัมพันธ์แบบดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความไม่เสมอภาคในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็ นผลประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจการเมืองหรือสังคมก็ตาม ซึ่งความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เองที่เราเรียกว่าความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์

ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ในแนวคิดที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีทรัพยากรต่างกัน ทรัพยากรในที่นี้ไม่ได้หมายถึงทรัพย์สินแต่เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงอย่างอื่น ๆ ซึ่งอาจเป็นอำนาจทางการเมือง สิทธิพิเศษทางสังคม เป็นต้น

ผู้อุปถัมภ์อยู่ในฐานะที่เป็นเจ้าของทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด และเป็นที่ต้องการของผู้รับอุปถัมภ์ ผู้รับอุปถัมภ์มักจะทราบว่าในการเข้าเป็นผู้รับอุปถัมภ์หรือเป็นลูกน้องของใคร ตนต้องการอะไร เช่น การคุ้มครองทางการเมืองหรือทางสังคม หรือความก้าวหน้าตำแหน่งหน้าที่ หรือฐานะทางเศรษฐกิจ การที่ผู้รับอุปถัมภ์ทราบก็โดยเหตุที่ว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ตนต้องการและมักจะเป็นที่น้อยคนมักจะสามารภให้แก่ตนได้ แต่ผู้รับอุปถัมภ์จะไม่สามารถคาดการณ์ได้แน่ชัดเลยว่า ผู้อุปถัมภ์จะให้ตนหรือไม่และเพียงใด นอกจากนั้นแล้วผู้รับอุปถัมภ์ซึ่งเรียกว่า “ลูกน้อง” จะไม่ทราบแน่ชัดว่า ผู้อุปถัมภ์ซึ่งเรามักเรียกว่า “เจ้านาย” หรือ “ลูกพี่” หรือ “เสี่ย” จะต้องการให้ตนทำอะไรให้บ้าง เพื่อที่ตนจะได้ในสิ่งที่ตนประสงค์ เช่น ข้าราชการชั้นผู้น้อยที่สร้างความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์กับผู้บังคับบัญชาเพื่อให้ได้รับความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่เป็นพิเศษ อาจเข้าไปรับใช้งานในบ้านของเจ้านายและอื่นๆ อีก เป็นต้น หรือลูกไร่ลูกนา กับเจ้าของที่ดินแบบอุปถัมภ์อาจต้องสนับสนุนลูกพี่เจ้าของที่ดินในทางการเมือง เช่น ลงคะแนนเสียงเลือกกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ช่วยหาเสียงให้ หรืออาจถึงขนาดต้องกำจัดศัตรูคู่แข่งของผู้อุปถัมภ์ก็ได้

จะเห็นได้ว่าการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ผู้อุปถัมภ์มีส่วนได้เปรียบอยู่ในเนื้อแท้ของความสัมพันธ์ (คือมีฐานอำนาจในการต่อรองสูงกว่า) ทั้งนี้เพราะผู้อุปถัมภ์จะเป็นหนึ่งในไม่กี่คนที่มืทรัพยากรมากเพียงพอที่จะจ่ายให้ลูกน้องจนพอใจได้ ดังนั้นผู้อุปถัมภ์จึงเป็นผู้เลือกว่าจะให้การอุปถัมภ์แก่ใครและเป็นผู้กำหนดว่า ผู้รับอุปถัมภ์ควรให้บริการอะไรแก่ตน (อมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ 2543, น. 3-5)

4. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอำนาจ

คำว่า “อำนาจ” (power) มีแหล่งที่มาจากรากศัพท์ภาษาลาตินเดิมว่า potere ซึ่งหมายถึง “มีความสามารถ” เหนือปรากฏการณ์หรือผู้อื่น (สร้อยตระกูล อรรถมานะ 2541 : 235)

คำว่า “อำนาจ” ยังหมายถึง “อาชญาสิทธิ์” (authority) ซึ่งรับมาจากตำแหน่งทางการหรือถูกกำหนดโดยกฎหมาย สิ่งซึ่งสำคัญยิ่งกว่าได้แก่ คนไทยมักใช้คำว่า “อำนาจ” โดยไม่แบ่งแยกชัดเจนระหว่างอำนาจและอาชญาสิทธิ์ตามกฎหมาย คนไทยมักนึกถึงภาพลักษณ์ของบุคคลที่มีตำแหน่งทางการและได้รับอาชญาสิทธิ์จำนวนหนึ่งตามกฎหมาย ดังนั้นสำหรับคนไทยแล้ว ผู้มีอำนาจ (power) ก็คือผู้มีอำนาจนั่นเอง เช่นเห็นง่ายที่สุดก็คือข้าราชการ (พลเรือนและทหาร) ที่สองก็คือนักการเมือง (รัฐมนตรี ส.ส. ส.จ. และส.ท.) ที่สามคือกำนันและผู้ใหญ่บ้าน

ในขณะที่เดียวกัน อำนาจที่ผู้มีอาชญาสิทธิ์ใช้นอกเหนืออาชญาสิทธิ์ที่ตนมีอยู่ หรือผู้ที่ไม่มีตำแหน่งทางราชการใช้นั้นถูกเรียกว่า “อิทธิพล” มากกว่า “อำนาจ” ตัวอย่างเช่น ทหารระดับสูงมักจะแทรกแซงทางการเมืองบ่อยๆ แม้ในยุครัฐบาลพลเรือน ทรบเท่าที่การแทรกแซงดังกล่าวไม่มีกฎหมายรองรับ การกระทำเช่นนี้จะถูกเรียกว่า ใช้ “อิทธิพล” มากกว่า ใช้ “อำนาจ” นักธุรกิจซึ่งให้การสนับสนุนทางการเงินแก่พรรคการเมืองหรือนักบริหาร เพื่อจะมีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายของรัฐบาลนั้น ไม่ใช่ ผู้มีอำนาจ แต่เป็น ผู้มีอิทธิพล เนื่องจากเขาไม่มีตำแหน่งทางราชการ อำนาจมีความหมายเกี่ยวข้องเป็นอย่างมากกับคำว่า “อำนาจ” หรือ “อาชญาสิทธิ์” ตามกฎหมาย แม้ว่าการแยกแยะความหมายระหว่าง “อำนาจ” กับ “อิทธิพล” ให้ชัดเจนนั้นไม่่ง่ายนัก แต่ความหมายของสองคำนี้ ไม่ใช่อันเดียวกันแน่นอน อาจกล่าวได้ว่า อำนาจ หมายถึงอำนาจทางการ ส่วนอิทธิพลหมายถึงอำนาจไม่เป็นทางการ

การแบ่งแยกของความหมายในลักษณะนี้เองมีนัยยะสำคัญต่อการศึกษาการเมืองไทยสำหรับคนไทยแล้ว เป็นเรื่องค่อนข้างง่ายที่จะยอมรับทฤษฎีอำมาตยาธิปไตย เพราะตามแนวคิดของคนไทยเกี่ยวกับอำนาจนั้น ข้าราชการมีอำนาจเป็นเรื่องธรรมดา การมองการเมืองไทยอย่างง่าย ๆ แบบชาวกับคำตามทฤษฎีอำมาตยาธิปไตยว่ามีอำนาจทางการเมืองอย่างเต็มเปี่ยม ขณะที่ผู้ที่ไม่ใช่ข้าราชการไม่มีอำนาจนี้ ตรงกับแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจในสังคมไทย บุคคลซึ่งมีตำแหน่งทางราชการเป็นผู้มีอำนาจ แต่บุคคลซึ่งไม่มีตำแหน่งทางราชการสามารถจะมีได้แต่เพียงอิทธิพลเท่านั้น

ลักษณะของ “อิทธิพล” และ “ผู้มีอิทธิพล” นั้นมีความหมายหลากหลายอยู่ไม่น้อย ผู้มีอิทธิพลพยายามที่จะมีอิทธิพลเหนือผู้มีอำนาจ (ข้าราชการ) เพื่อที่จะทำให้ผลประโยชน์ของตนดำเนินต่อไปได้ กรณีเช่นนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นเรื่องของ “การเมืองเชิงอิทธิพล” ซึ่งค่อนข้างแตกต่างไปจากการเมืองในเมืองหลวง (ได้แก่ การรัฐประหาร หรือการเมืองในระบบพรรคสภา) ซึ่งเป็นเรื่อง

ของบุคคลที่ต้องการอำนาจ ในบรรดาผู้มีอิทธิพลนั้น นักธุรกิจเป็นผู้ที่โดดเด่นที่สุด นักธุรกิจนั้นมีแหล่งที่มาสำคัญที่สุดของ “อิทธิพล” อยู่ในมือ ซึ่งได้แก่ อำนาจทางเศรษฐกิจ และสามารถใช้อิทธิพลเหนือข้าราชการในเกือบทุกระดับ นักธุรกิจใช้อิทธิพลในลักษณะหลบบๆ ซ่อนๆ จึงทำให้ยากแก่การรับรู้ชัดเจนได้ แต่อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของเจ้าของธุรกิจที่ผิดกฎหมายซึ่งมีต่อเจ้าหน้าที่ในระดับจังหวัดหรืออำเภอ ซึ่งเป็นข้าราชการของส่วนกลางที่มาประจำอยู่ในท้องถิ่นและติดต่อกับประชาชนท้องถิ่นในแต่ละวันค่อนข้างง่ายแก่การมองเห็น

การศึกษาเรื่องอิทธิพลของนักธุรกิจที่มีต่อข้าราชการในระดับจังหวัดและอำเภอ (รวมตำรวจด้วย) จะช่วยให้เข้าใจความสำคัญของเรื่อง “อิทธิพล” ซึ่งแตกต่างไปจาก “อำนาจ” ในการเมืองไทยได้ชัดเจนมากขึ้น จะเห็นได้เด่นชัดขึ้นว่านักธุรกิจมิได้เป็นผู้ไร้อำนาจทางการเมือง และอำนาจของพวกเขาไม่จำเป็นที่จะต้องสืบเนื่องมาจากบทบาทที่สำคัญในระบบการเมืองที่เน้นการเลือกตั้งเป็นใหญ่ (อมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ 2543, น. 316-319)

ถ้านักธุรกิจประสบความสำเร็จในการเข้าไปมีบทบาทสำคัญในช่วงการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง เขาก็ย่อมสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีกับนักการเมืองที่ตระหนักถึงบทบาทอันสำคัญของพวกเขา และเขาก็ย่อมใช้อิทธิพลทางการเมืองของเขาได้ โดยเฉพาะหากเป็นผู้สนับสนุนหรือหัวหน้าคณะของผู้แทนราษฎร นักธุรกิจย่อมสามารถใช้ “อิทธิพล” เหนือข้าราชการอย่างมากได้ ตัวอย่างเช่น เจ้าของโรงสีขนาดใหญ่รายหนึ่งซึ่งเป็นชาวเงินอพยพและไม่มีสิทธิทางการเมืองได้เรียกตัวเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ซื่อสัตย์รายหนึ่งมาพบที่บ้าน และพยายามบังคับให้ตำรวจผู้นั้นกล่าวบอกขอโทษในเรื่องการปรับคนในโรงสีที่ฝ่าฝืนกฎจราจร ตำรวจคนนั้นปฏิเสธข้อเรียกร้องดังกล่าวของเขา เพราะตำรวจคนนั้นไม่ได้ทำผิดอะไรเลย แต่ทว่าเจ้าของโรงสีโมโหมากและถึงกับข่มขู่เจ้าหน้าที่ผู้นั้นว่า จะย้ายเจ้าหน้าที่ผู้นั้นไปจังหวัดอื่น การข่มขู่ของเจ้าของโรงสีกลายเป็นจริงขึ้นมาในเวลาต่อมาไม่นานนัก เมื่อรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ผู้ซึ่งเป็นหนี้บุญคุณต่อเจ้าของโรงสีท่านนั้นเป็นอย่างมากในการเลือกตั้ง ได้สั่งการให้มีการโยกย้ายตำรวจนั้นออกไปจากพื้นที่เดิม กรณีดังกล่าวนี้จึงแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจน ถึงการที่นักธุรกิจสามารถใช้อิทธิพลทางการเมืองได้ การที่ข้าราชการหวาดกลัวต่อนักธุรกิจ บางคนจึงพยายามจะใช้อิทธิพลของนักการเมืองอย่างเต็มที่ โดยส่งบริวารของเขา (ซึ่งบ่อยครั้งมักเป็นบุคคลที่มีเบื้องหน้าเบื้องหลังบางประการ) ให้ลงสมัครรับเลือกตั้งในการเลือกตั้งทั่วไปและก็ทำให้พวกเขาเข้าไปนั่งในสภาได้ โดยความอุปการะของนักธุรกิจนั้น ผู้แทนราษฎรเหล่านี้จึงเป็นเสมือนบุคคลที่คอยรับใช้เขาตลอดเวลา นักธุรกิจ เช่น เสี่ยเล้ง กำนันเป๊าะ ตลอดจนเสี่ยแหย และเสี่ยจิว ผู้ล่วงลับ ก็ล้วนแต่เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในการใช้วิธีการดังกล่าว

แน่นอนว่านักธุรกิจส่วนหนึ่งไม่ยอมยุ่งเกี่ยวกับการเมือง เพราะกลัวว่ากิจกรรมทางการเมืองที่เปิดเผยอาจทำให้เขามีศัตรู และอาจมีผลกระทบต่อธุรกิจของเขาในทางลบ นักธุรกิจบางคนก็ไม่สนใจใน “อิทธิพล” ทางการเมืองเลย แต่อย่างไรก็ตามนักธุรกิจจำนวนมากก็ได้เพิ่มเติม “อิทธิพล” ทางเศรษฐกิจ ของพวกเขาด้วย “อิทธิพล” ทางการเมือง (อมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชา คุณินทร์พันธุ์ 2543, น. 331-332)

5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของ “พ่อเลี้ยง” ต่อโลกทัศน์ทางการเมืองในการเมืองท้องถิ่นที่ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางการศึกษา มีดังต่อไปนี้

สินธุ์ชัย สุกรเสพย์ ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของ “เจ้าพ่อ” ในการเมืองไทย พ.ศ. 2517 – 2535 งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษา บทบาทของ “เจ้าพ่อ” ในการเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2517 – 2535 เป็นสำคัญ โดยใช้กรณีศึกษา “เจ้าพ่อ” ในจังหวัดชลบุรี เป็นหลักในการอธิบายและนำกรณีศึกษา “เจ้าพ่อ” ในจังหวัดอ่างทอง และ “เจ้าพ่อ” ในจังหวัดขอนแก่นมาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกัน เพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะ การก่อกำเนิดและการดำรงอยู่ของ “เจ้าพ่อ” การศึกษาพบว่า “เจ้าพ่อ” มีบุคลิกภาพและวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลง หรือสามารถแบบนักเลงอยู่มาก ซึ่งในบางครั้งมีลักษณะรุนแรงในการสร้างอิทธิพลขึ้นมาเพื่อดำรงอยู่ในท้องถิ่น โดย “เจ้าพ่อ” มีการก่อกำเนิดขึ้นมาและพัฒนาการไปอย่างรวดเร็ว โดยอาศัยอำนาจแบบนักเลงสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นมา จนสามารถใช้อำนาจทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างอิทธิพลในท้องถิ่นต่อไป ในลักษณะที่ “เจ้าพ่อ” มีอิทธิพลอยู่เหนือ หรือครอบงำผู้ใช้อำนาจทางราชการ และผู้ใช้อำนาจทางการเมืองระดับท้องถิ่น และในระดับชาติ ตลอดจนพยายามเข้ามามีบทบาททางการเมืองระดับชาติ โดยอ้อม ด้วยการสนับสนุนช่วยเหลือผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดที่ตนมีอิทธิพลอยู่ เพื่อสร้างโอกาสในการแสวงหาและปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง

“เจ้าพ่อ” สมัยใหม่ เริ่มเกิดขึ้นมาในช่วงทศวรรษที่ 2500 เพราะผลจากการผลักดันของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ และกองทัพของไทยเพื่อป้องกันภัยจากคอมมิวนิสต์ที่กำลังรุกคืบอยู่ในอินโดจีน จึงก่อให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจจากการลงทุนของภาครัฐ และการช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา รวมทั้งมีการลงทุนจากต่างประเทศ และเอกชนภายในประเทศอย่างต่อเนื่อง ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 เป็นต้นมา นอกจากนี้ก็มีการเข้ามาตั้งฐานทัพของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทยด้วย สิ่งเหล่านี้จึงมี

ผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจไทยในระดับภูมิภาคและท้องถิ่น ดังเห็นได้จากการสร้างถนนสายต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงภาคเศรษฐกิจส่วนกลางกับส่วนภูมิภาค และท้องถิ่น

เมื่อเป็นดังกล่าวนายทุนนักธุรกิจที่เกิดขึ้นมาใหม่ในระดับภูมิภาค และท้องถิ่นในช่วงทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา จึงมีมากขึ้น โดยเฉพาะยิ่งนายทุนนักธุรกิจชาวจีนที่เป็นชนชั้นนำในท้องถิ่นที่มักเรียกกันว่า “เสี่ย” จะเข้ามามี “อิทธิพล” ในทางเศรษฐกิจประเภทต่างๆ ที่เข้ามาในท้องถิ่น เช่น ธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง เอเยนต์จำหน่ายสุรา เบียร์ บุหรี่ โรงน้ำแข็ง รถเมล์ หวยเถื่อน บ่อนการพนัน แหล่งบันเทิง ซ่องโสเภณี การค้าของเถื่อน สัมปทานป่าไม้ แร่ธาตุต่างๆ เป็นต้น ธุรกิจเหล่านี้บางอย่างก็ผิดกฎหมาย บางอย่างก็มีการแข่งขันกันมาก และบางอย่างก็ต้องอาศัยอิทธิทธิ์ผูกขาด ดังนั้นการเติบโตทางธุรกิจของนายทุนนักธุรกิจส่วนหนึ่งที่มีลักษณะแบบนักเลงหรือเสี่ยที่มีบุคลิกภาพและวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลง หรืออาศัยอำนาจแบบนักเลงหรือจำเป็นต้องมีพรรคพวกลูกน้องที่เป็นนักเลงบ้าง รวมทั้งนักเลงที่เข้ามามีบทบาทในทางธุรกิจมากขึ้น บางครั้งจึงต้องอาศัย “อิทธิพล” (เถื่อน) อยู่นอกเหนือกฎหมายกำจัดคู่แข่งของตน ตลอดจนการสร้างและรักษาสัมพันธ์ภาพเชิงอำนาจ และผลประโยชน์ของตนที่มีอยู่ในท้องถิ่นไว้ให้ได้

การเติบโตทางธุรกิจของบุคคลที่มีบุคลิกภาพ และวัฒนธรรมเชิงอำนาจแบบนักเลงหรืออาศัยอำนาจแบบนักเลง สร้าง “อิทธิพล” กว้างขวางมากขึ้น จนกลายเป็น “เจ้าพ่อ” จำเป็นต้องใช้ “อิทธิพล” ไปสัมพันธ์กับกลไกอำนาจรัฐในท้องถิ่นเพื่อให้ตนสามารถใช้ “อิทธิพล” อยู่เหนือกฎหมายเหนือเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับสูงได้ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ผู้กำกับฯ สารวัตรใหญ่ เป็นต้น นอกจากนี้ “เจ้าพ่อ” ยังใช้ “อิทธิพล” ไปสัมพันธ์กับอำนาจทางการเมืองระดับท้องถิ่น เช่น การอุปถัมภ์สมาชิกสภาเทศบาล (ส.ท.) สมาชิกสภาจังหวัด (ส.จ.) บางครั้งก็เข้ามามีบทบาททางการเมืองในระดับท้องถิ่น ด้วยการดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญมากคือ การใช้ “อิทธิพล” เข้ามามีบทบาททางการเมืองระดับชาติด้วยการลงสมัครฯ เป็น ส.ส. หรือผู้สนับสนุนผู้สมัครฯ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพราะเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลัง 14 ตุลาคม 2516 ทำให้การเมืองมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น โดยมีการเลือกตั้งตัวแทนของประชาชนในท้องถิ่นไปทำหน้าที่ในรัฐสภา ตั้งแต่ปี 2518 จนถึง 2535 มาแล้ว มีการเลือกตั้งทั้งหมด 8 ครั้ง จะเห็นได้ว่า “เจ้าพ่อ” เข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยตรงและทางอ้อมมากขึ้น ทั้งนี้เพราะมีและใช้ “อิทธิพล” อยู่เหนือกฎหมายและเหนือเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับสูง ตลอดจนเหนือตัวแทนทางการเมืองระดับท้องถิ่น “เจ้าพ่อ” ยังมีข้อจำกัดในการสร้างและปกป้องผลประโยชน์ทางธุรกิจของตน ดังนั้นเมื่อ “เจ้าพ่อ” จำเป็นต้องพยายามและรักษาสัมพันธ์ภาพเชิงอำนาจ และผลประโยชน์ของตนกับคนในท้องถิ่นไว้ต่อไป “เจ้าพ่อ” ก็จำเป็นต้องใช้ “อิทธิพล” ไปสัมพันธ์กับอำนาจทางการเมืองมากขึ้น

ในกรณีที่ “เจ้าพ่อ” มีโอกาสเข้ามาเป็นรัฐมนตรี มีบทบาททางการเมืองระดับชาติโดยตรง และในกรณีที่ “เจ้าพ่อ” ส่งลูกของตนลงสมัครฯ เป็นนักการเมืองท้องถิ่น หรือเป็นนักการเมืองระดับชาติ และพยายามผลักดันให้ลูกของตนได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีก็เป็นแนวโน้มของการที่ “เจ้าพ่อ” เล็งเห็นถึงการเปลี่ยนผ่านตัวเองให้หลุดพ้นจากความเป็น “เจ้าพ่อ” มากขึ้น และทำให้การสืบทอดอิทธิพลแบบ “เจ้าพ่อ” ไม่ได้สืบทอดไปจนถึงลูกๆ ด้วย

แนวโน้มของ “เจ้าพ่อ” แบบใหม่ที่ก่อกำเนิดขึ้นมาในช่วง ทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา และค่อยๆ พัฒนาการไปสัมพันธ์กับอำนาจทางการเมืองระดับท้องถิ่น และระดับชาติมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอาศัยอำนาจแบบนักเลงในการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะหนึ่ง และค่อยๆ เปลี่ยนไปทำธุรกิจที่ถูกกฎหมายมากขึ้น ตลอดจนการใช้อิทธิพลเถื่อนอยู่นอกเหนือกฎหมายในท้องถิ่น น่าจะเกิดขึ้นมาเพียงช่วงระยะหนึ่งที่สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ยังมิได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่เมื่อกระแสโลกาภิวัตน์ และทุนนิยมเสรีประชาธิปไตยของไทยพัฒนาไปสัมพันธ์กับ โครงสร้างของอำนาจท้องถิ่นในทุกระดับมากขึ้น จึงน่าจะมีผลกระทบต่ออิทธิพลเถื่อน และการดำรงอยู่ของ “เจ้าพ่อ” ที่ไม่สามารถใช้อิทธิพลในลักษณะเดิมได้อีก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลูกหลานของ “เจ้าพ่อ” ก็ไม่ได้มีการสืบทอดความเป็น “เจ้าพ่อ” อีก ดังนั้นกรณีศึกษา “เจ้าพ่อ” ทั้ง 3 จังหวัด ลูกของ “เจ้าพ่อ” จะไม่ดำเนินรอยตามอิทธิพล แบบ “เจ้าพ่อ” ที่ค่อนข้างรุนแรงอีกต่อไป แต่จะพยายามรักษาสถานภาพที่สังคมให้การยอมรับมากขึ้น

เวียงรัฐ เนติโพธิ์ ได้ศึกษาเรื่อง เจ้าพ่อในทัศนะของข้าราชการฝ่ายปกครองและตำรวจ วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงการรับรู้เกี่ยวกับเจ้าพ่อของข้าราชการฝ่ายปกครองและตำรวจของไทย ในฐานะที่ข้าราชการทั้งสองฝ่ายเป็นข้าราชการในท้องที่ที่ใกล้ชิดกับท้องถิ่นมากที่สุด การรับรู้และทัศนะคติเกี่ยวกับเจ้าพ่อของข้าราชการทั้งสองฝ่ายนี้ จะช่วยทำให้การศึกษาเกี่ยวกับเจ้าพ่อในปัจจุบันชัดเจนขึ้นระดับหนึ่ง การศึกษานี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการสำรวจ โดยส่งแบบสอบถามไปยังนายอำเภอและสารวัตรใหญ่ทั่วประเทศเป็นจำนวน 1,600 ชุด ในปี 2534 และ 2535 ตามลำดับ ซึ่งได้รับการตอบกลับมาทั้งสิ้นร้อยละ 67.00 จากการแปลความคำตอบในแบบสอบถาม โดยวิเคราะห์ร่วมกับการใช้ข้อมูลเอกสารอื่นๆ และการสัมภาษณ์เจ้าพ่อได้ข้อสรุปดังนี้

1. ปราบปรามการเกิดและเติบโตมาจากรากฐานบางประการในสังคมวัฒนธรรมไทย
2. เจ้าพ่อเป็นปรากฏการณ์ของการใช้อำนาจที่เกิดขึ้นในปริภูมิที่การใช้อำนาจอย่างเป็นทางการครอบคลุมเข้าไปไม่ถึง หรือไม่เพียงพอทั้งในแง่การปกครองและธุรกิจ

3. พฤติกรรมและภาพลักษณ์ของเจ้าพ่อมิได้มีเพียงด้านลบหรือด้านที่ผิดกฎหมายแต่เพียงด้านเดียว

4. สถานภาพความเข้าใจเรื่องเจ้าพ่อยังอยู่ในภาวะที่ไม่แน่นอนในหลายประเด็น เช่น การธุรกิจผิดกฎหมาย การได้รับการยอมรับนับถือจากคนในท้องถิ่น และขนาดของอำนาจเจ้าพ่อเมื่อเปรียบเทียบกับอำนาจทางการอื่นๆ ในสังคมไทย การศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้จึงทำให้ภาพของเจ้าพ่อในสถานการณ์ปัจจุบันชัดเจนขึ้นระดับหนึ่ง จากมุมมองของข้าราชการในท้องถิ่น และเพื่อให้เกิดการศึกษาปรากฏการณ์เจ้าพ่อชัดเจนขึ้น

ปรากฏการณ์เกี่ยวกับ “เจ้าพ่อ” เป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมาแล้วประมาณ 4 ทศวรรษ และเป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทยในหลายมิติด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรากฏเป็นข่าวตามสื่อมวลชนในช่วงทศวรรษหลังนี้ คำว่า “เจ้าพ่อ” หรือผู้ที่ถูกเรียกว่าเป็นเจ้าพ่อ ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ ในหลายระดับ ในทางเศรษฐกิจ เจ้าพ่อมีส่วนเกี่ยวข้องกับธุรกิจที่ผิดกฎหมาย เช่น บ่อนการพนัน การขนของเถื่อน การตัดไม้เถื่อน และธุรกิจที่ถูกกฎหมาย เช่น การลงทุนในธุรกิจการพัฒนาที่ดิน ธุรกิจการท่องเที่ยว ธุรกิจก่อสร้าง ส่วนในทางการเมืองนั้น เจ้าพ่อเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการเลือกตั้ง การสนับสนุนนักการเมือง และแม้แต่การลงสมัครรับเลือกตั้งทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น และเรายังได้เห็นเจ้าพ่อเข้าไปเกี่ยวพันอย่างมีนัยสำคัญกับการใช้ความรุนแรงในหลายระดับ โดยเฉพาะการฆาตกรรมผู้มีชื่อเสียงหรือผู้ที่เป็เจ้าพ่อด้วยกัน ไม่เพียงเท่านั้นเจ้าพ่อยังปรากฏเป็นข่าวในแวดวงสังคมชั้นสูงเกี่ยวกับการบริจาคเงินจำนวนมากในงานการกุศล ไม่เฉพาะในท้องถิ่นของตน แต่ยังมีส่วนร่วมในองค์กรการกุศลที่ชนชั้นสูงสังกัดอยู่

ปรากฏการณ์เจ้าพ่อ ที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางตลอด 10 ปีที่ผ่านมา ได้ถูกกล่าวถึงตามหน้าสื่อมวลชน งานเขียน การอภิปรายและเข้าสู่การศึกษาเชิงวิชาการ จนเราอาจกล่าวได้ว่าภาพของเจ้าพ่อในปัจจุบัน ที่เคยไม่ชัดเจนและยากที่จะอธิบาย เพราะคำว่า “เจ้าพ่อ” มีความหมายกว้างขวางนั้น ได้รับการอธิบายอย่างเป็นระบบ ซึ่งก็ทำให้เห็นภาพเจ้าพ่อชัดเจนขึ้นมาระดับหนึ่ง

การศึกษาในส่วนความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ โดยใช้แนวคิดเรื่องอำนาจในการวิเคราะห์ ได้ข้อสรุปว่า อำนาจแบบนักเลงเป็นลักษณะหนึ่งของอำนาจท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นจากสภาพการณ์ในท้องถิ่นเอง ก่อนสมัยที่อำนาจทางการจะเข้าไปควบคุมท้องถิ่น (ราวก่อนสมัยการปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ 5) อำนาจแบบนักเลงมีด้านหนึ่งที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เพราะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับความเป็นโจรหรือเสือที่ทำการปล้นสะดม

แม้ว่านักเลงมีฐานอำนาจที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่นักเลงบางส่วนก็สามารถปรับตัวเพื่อรักษาอำนาจแบบของตัวเองไว้ได้ในท้องถิ่น การที่เป็นเช่นนี้ก็ด้วยเหตุผลที่ว่ากลไกของอำนาจรัฐไทยขาดประสิทธิภาพในหลายๆ ด้าน จนต้องประนีประนอมและปล่อยให้อำนาจแบบนักเลงยังคงดำรงอยู่ควบคู่กันมากับอำนาจทางการได้ และเมื่อฐานทางอำนาจแบบเก่ามีข้อจำกัด ประกอบกับเงื่อนไขอำนาจ นักเลงที่ปรับตัวได้ก็กลายเป็นนักเลงผู้มีอิทธิพล และต่อมาเมื่อฐานทางธุรกิจได้เปิดโอกาสให้นักเลงผู้มีอิทธิพลเหล่านี้ ผนวกเอาฐานทางธุรกิจมาเป็นฐานทางอำนาจของตนด้วย จึงทำให้เกิดคนที่ใช้อิทธิพลภายในท้องถิ่นแบบนักเลง และมีฐานทางธุรกิจแบบนักธุรกิจ ซึ่งเรียกกันว่า “เจ้าพ่อ” ดังที่สืบเนื่องมาจนปรากฏให้เห็นถึงทุกวันนี้

ในการสำรวจการรับรู้เกี่ยวกับเจ้าพ่อของข้าราชการฝ่ายปกครองและข้าราชการตำรวจ โดยใช้แบบสอบถามนั้น จากการวิเคราะห์แบบสอบถาม เราสามารถที่จะสรุปลักษณะของเจ้าพ่อในเบื้องต้นได้ว่า เจ้าพ่อเป็นปรากฏการณ์ที่มีความสำคัญในสังคมไทย เป็นผู้มีอำนาจในลักษณะของอิทธิพล มีถิ่นฐานที่เป็นฐานอำนาจของตน โดยเฉพาะ ฐานของอิทธิพลอยู่ที่เครือข่ายความสัมพันธ์ในท้องถิ่นและลักษณะการทำธุรกิจ เจ้าพ่อมักจะเลี้ยงมือป็นเป็นพรรคพวก

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทางการจะมีภาพเกี่ยวกับเจ้าพ่อว่าเป็นคนไม่ดีเป็นปัญหาของสังคมที่ต้องได้รับการแก้ไข แต่ความคิดเห็นส่วนใหญ่ที่ได้จากข้าราชการทั้งสองฝ่ายก็เห็นร่วมกันว่า เจ้าพ่อมีส่วนสร้างความเจริญให้กับท้องถิ่น แสดงว่าเจ้าพ่อดำรงอยู่โดยมีส่วนหนึ่งที่มีบทบาทเดียวกันกับระบบราชการ

คำตอบจากนายอำเภอและสารวัตรใหญ่แสดงให้เห็นว่า มีลักษณะของเจ้าพ่อหลายประเด็นที่ไม่อาจหาข้อยุติได้ในปัจจุบัน ได้แก่ การทำธุรกิจที่ผิดกฎหมาย แสดงว่าแม้ว่าเจ้าพ่อจะมีแนวโน้มที่จะทำธุรกิจผิดกฎหมายแต่ก็ไม่ใช่ว่าเงินที่ชัดเจนตายตัว การเกี่ยวพันกับการใช้ความรุนแรง ไม่ใช่ลักษณะที่เด่นชัดมากที่สุดในการเป็นเจ้าพ่อ ซึ่งประเด็นนี้แตกต่างจากภาพที่ได้จากสื่อมวลชน ข้าราชการทั้งสองฝ่ายก็ยังไม่แน่ใจว่าความรู้สึกของคนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นนั้น รักและนับถือเจ้าพ่อหรือไม่ และเมื่อเปรียบเทียบกับอำนาจของเจ้าพ่อกับนักการเมือง และอำนาจของเจ้าพ่อกับข้าราชการแล้ว ยังไม่อาจตัดสินได้ว่าใครมีอำนาจมากกว่ากัน ซึ่งประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่าอำนาจของเจ้าพ่อมีฐานะเทียบเคียงกันได้กับอำนาจของข้าราชการและนักการเมือง

ในประเด็นของความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของเจ้าพ่อนั้น ข้าราชการทั้งสองฝ่ายเห็นว่าเจ้าพ่อเกิดขึ้นเพราะได้รับการสนับสนุนจากข้าราชการและนักการเมือง

จากข้อสรุปดังกล่าว การศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้ได้ทำให้การศึกษาเรื่องเจ้าพ่อ ที่เห็นว่าเจ้าพ่อเป็นปรากฏการณ์ของสังคมสมัยใหม่ มีรากฐานมาจากการสะสมทุนหลังการขยายตัวของการพัฒนา และมีบทบาทมากขึ้นเมื่อเข้ามามีบทบาททางการเมืองนั้น ได้รับการอธิบายใหม่ว่าเจ้าพ่อมี

รากฐานทางอำนาจยาวนานกว่านั้น การเข้ามามีบทบาททางการเมืองจึงเป็นเพียงช่วงระยะของการเปลี่ยนผ่าน ซึ่งบทบาทใหม่นี้จะทำให้อำนาจแบบเจ้าพ่อจะต้องเปลี่ยนแปลงไปจนในอนาคตอาจจะไม่มีลักษณะอำนาจแบบเจ้าพ่อเหลืออยู่

สมบัติ จันทรวงศ์ ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของเจ้าพ่อท้องถิ่นในเศรษฐกิจและการเมืองไทย บทความนี้เป็นความพยายามเบื้องต้น ที่จะมองวิวัฒนาการความเติบโตใหญ่ของเจ้าพ่อทั้งหลายในมุมมองกว้าง คือในส่วนที่เป็นบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองในปัจจุบัน และความสัมพันธ์ที่บทบาทดังกล่าวของเจ้าพ่อโยงใยกับปัจจัยวัฒนธรรม และโครงสร้างของสังคมไทย มาแต่เดิม ในขณะเดียวกันบทความนี้ก็พยายามจะทำความเข้าใจให้มากยิ่งขึ้น ว่าการที่มีผู้กล่าวหาเป็นนัยว่า กระบวนการประชาธิปไตย เอื้อต่อความเจริญเติบโตทางการเมืองของเจ้าพ่อ เป็นข้อกล่าวหาที่สมควรหรือไม่อย่างไร ความพยายามข้างต้นนี้ หากกระทำได้สำเร็จบ้างก็คงพอจะชี้เป็นแนวโน้มนได้ว่า บทบาทของเจ้าพ่อในฐานะนายทุนกลุ่มใหม่จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรหรือไม่ ในทศวรรษหน้า

จริงๆ แล้วบุคคลระดับเจ้าพ่อเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมไทยมาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นยุคของเผด็จการทหารครองเมืองหรือยุคประชาธิปไตย เพราะเงื่อนไขสำคัญของการเป็นผู้มีอิทธิพลระดับเจ้าพ่อ อยู่ที่การสมยอมของอำนาจรัฐที่ให้แก่อำนาจผู้มีอิทธิพล เพื่อแลกกับผลประโยชน์ทางการเงิน ซึ่งในเรื่องนี้คงยากที่จะปฏิเสธว่าการทำการค้าหรือธุรกิจแบบอภิสิทธิ์ผูกขาด หรือการดำเนินธุรกิจที่ผิดกฎหมายและ โดยที่มีกลไกอำนาจรัฐค้ำจุนอย่างเปิดเผยนั้น มิให้เห็นชัดที่สุดก็ในยุคของเผด็จการทหารนั่นเอง อันที่จริงแล้ว แม้แต่การกำจัดเจ้าพ่อที่กระทำกันในสมัยเผด็จการทหารก็มุ่งกำจัดเฉพาะกลุ่มที่เป็นคนละพวกกับตนเท่านั้น เพราะโดยเนื้อแท้แล้วระบอบเผด็จการทหารนั่นเองแหละที่เป็นต้นตอของการแจกจ่ายอภิสิทธิ์หรือการให้สัมปทานผูกขาดทางเศรษฐกิจแก่พรรคพวกของตน ซึ่งก็เท่ากับเป็นการปูทางให้เกิดเจ้าพ่อรุ่นใหม่ๆ ขึ้นมา

ถ้าเป็นเช่นนั้น เราจะอธิบายปรากฏการณ์ที่เจ้าพ่อทั้งหลายเฟื่องฟูขึ้นมาอย่างผิดสังเกตในยุคสมัยที่ประชาธิปไตยกำลังเบ่งบานอย่างไรในรอบสิบกว่าปีที่ผ่านมามีได้อย่างไร ปัจจัยตัวหนึ่งที่น่าจะถือได้ว่าเป็นแรงผลักดันให้เกิดปรากฏการณ์ของเจ้าพ่อขึ้นในสังคมไทยอย่างเด่นชัดที่สุดในรอบกว่าทศวรรษที่ผ่านมาก็คือ การหลั่งไหลของทุนจากต่างถิ่นเข้าไปสู่ชนบทหรือการขยายตัวของธุรกิจขนาดใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจด้านการเกษตรเข้าสู่ชนบท เพราะเป็นของแน่ที่ทุนจากภายนอกที่หลั่งไหลเข้าสู่ชนบท เพื่อจัดทำโครงการธุรกิจด้านการเกษตร หรือที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติขนาดใหญ่ นั้น จะทำไม่ได้เลยถ้าปราศจากการสนับสนุนของอำนาจรัฐ และพลังของทุนเองผสมกับอำนาจรัฐที่ติดตามเข้ามาด้วยกันนี้เอง ที่ลุดกลืนให้เจ้าพ่อในระดับท้องถิ่นเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกระแสทุนจากภายนอกไปในที่สุด

ในขณะที่เดียวกันกับที่ผลกระทบจากการหลั่งไหลของทุนภายนอกเข้าสู่ชนบท เป็นการเปิดโอกาสกว้างสำหรับเจ้าพ่อที่จะสร้างฐานทางเศรษฐกิจของตนได้อย่างมั่นคงและรวดเร็ว โอกาสที่เปิดกว้างทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้เจ้าพ่อในท้องถิ่นเจริญเติบโตได้อย่างรวดเร็วในทางสังคมและการเมือง ทั้งนี้เพราะกระบวนการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่จะไม่มีข้อจำกัดในเรื่องระดับการศึกษา เพศ หรือถิ่นที่อยู่เท่านั้น แต่กลับเน้นความสำคัญของทุนทรัพย์ในการรณรงค์หาเสียง ซึ่งทำให้ผู้มีอิทธิพลทางการเงินในท้องถิ่นไม่เสียเปรียบชนชั้นนำในเมืองหลวงแต่อย่างใด

กระบวนการเลือกตั้งกลายเป็นช่องทางที่ทำให้ชนชั้นนำในท้องถิ่น สามารถพัฒนาศักยภาพทางอำนาจของตนได้สูงสุด ในเรื่องนี้น่าสนใจได้แก่ ข้อสังเกตของนักการเมืองท่านหนึ่งที่ว่า ทั้งนักการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐนั่นเอง ที่เป็นผู้ไปชักนำเจ้าพ่อเข้ามาสู่วงการเมือง กล่าวคือสำหรับผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้น เพื่อหวังผลคือชัยชนะในทางการเมืองก็ย่อมแสวงหาแรงสนับสนุนจากทั้งประชาชน โดยตรง และจากผู้มีอิทธิพลเหนือประชาชนอีกทีหนึ่ง การได้รับการสนับสนุนจากเจ้าพ่อ ซึ่งเพียบพร้อมไปด้วยอุปกรณ์กำลังคน กำลังเงิน และความนับถือของประชาชนย่อมทำให้โอกาสได้รับเลือกตั้งมีสูง โดยช่วงแรกๆ นั้นคงเป็นการอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวหรืออาศัยผู้ที่เป็นที่รู้จักนับถือ หรือมีบุญคุณเป็นการส่วนตัวกับเจ้าพ่อเป็นสะพาน ไปขอความสนับสนุนดังกล่าวมากกว่าอย่างอื่น กล่าวคือ ตัวเจ้าพ่อเองก็คงจะยังไม่มีข้อเรียกร้องอะไรตอบแทนทางการเมือง ฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐก็อาศัยบารมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของตน หรืออาศัยความสัมพันธ์ที่อาจเคยเกี่ยวพันกันมาก่อนกับตัวเจ้าพ่อในเรื่องอื่นๆ วังเดิมขอความช่วยเหลือจากเจ้าพ่อให้แก่ผู้สมัครลงรับเลือกตั้งที่เป็นสมัครพรรคพวกหรือเป็นคนของตนอีกทีหนึ่ง เพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือข้าราชการประจำนั้น ตระหนักดีถึงอำนาจของนักการเมืองที่จะให้คุณให้โทษแก่ตนได้ ผู้สมัครคนใดได้รับแรงสนับสนุนเช่นนี้ก็เท่ากับว่าได้รับแรงสนับสนุนจากทั้งกลไกของรัฐจากเจ้าพ่อในท้องถิ่นและจากอำนาจเงินด้วยพร้อมกันทีเดียว

ตราบเท่าที่กลไกทางอำนาจและทางสังคมของไทย ยังเปิดโอกาสให้เจ้าพ่อเป็นผู้อุปถัมภ์ที่พึงปรารถนาของประชาชนในท้องถิ่นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการอุปถัมภ์ในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม (เช่นการประนีประนอมความขัดแย้ง) หรือแม้แต่การให้สิทธิพิเศษหรืออำนวยความสะดวกบางอย่าง ในกรณีที่มิกลไกหรืออำนาจรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยแล้ว ตราบนั้นบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของเจ้าพ่อก็ยังคงเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาๆ เพียงแต่ว่าคุณลักษณะบางประการของเจ้าพ่อแบบเดิมๆ อาจต้องมีความจำเป็นที่จะเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาไปบ้างให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่อไปในสังคมนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องนี้มีข้อน่าสังเกตว่าพัฒนาการจากเส้นทางนักเลงไปสู่ความเป็นผู้มีอิทธิพลหรือเจ้าพ่อจนก้าวถึงการเป็นนักธุรกิจและนักการเมืองนั้น มีมิติ

ของพัฒนาการที่รอบด้าน เริ่มตั้งแต่คุณสมบัติประจำตัวของเจ้าพ่อ จากแง่ของวัฒนธรรมท้องถิ่นของไทยที่ยกย่อง “ความเป็นผู้มีน้ำใจนักเลง” กันเลยทีเดียว เพราะปัจจุบันนี้สิ่งที่ได้รับการเน้นหรือตอกย้ำว่าเป็นคุณสมบัติหลักของเจ้าพ่อที่เห็นได้ง่ายไม่ใช่การเป็นนักเลงที่ “ใจถึง” แบบลูกผู้ชายแค่นั้น แต่กลายเป็นความใจถึงในทางสังคม และในวงกว้างมากกว่า หรือตามสำนวนที่มักปรากฏในสื่อมวลชนเกี่ยวกับพฤติกรรมของเจ้าพ่อบางคนว่าเป็นคนที่ “มีแต่ใจ” นั่นคือ เจ้าพ่อในทศวรรษหน้าคงมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญต่อภาพพจน์ของตนเองมากขึ้น ภาพเดิมของเจ้าพ่อที่ผูกพันกับธุรกิจที่ผิดกฎหมายหรืออบายมุขกำลังถูกทดแทนอย่างตั้งใจด้วยภาพของนักธุรกิจที่มีสำนึกสูงในอันที่จะตอบแทนให้แก่สังคม เจ้าพ่อจะไม่ปฏิเสธการเป็นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น แต่จะสร้างความรู้สึกว่าอิทธิพลดังกล่าวเป็นอิทธิพลที่เกิดจากการสร้างคุณงามความดีแก่ประชาชน มิใช่การสร้าง ความเดือดร้อน และสิ่งที่ปรากฏออกมาให้เห็นเด่นชัดก็จะเป็นภาพของเจ้าพ่อที่เป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์อย่างเปิดเผยต่อสมัครพรรคพวกของตน และต่อชุมชนของตน

อาจกล่าวได้ว่า สำหรับเจ้าพ่อที่พัฒนาตัวเองถึงจุดสุดยอดแล้ว มหาชนจะแยกไม่ออกเลยว่า บุคคลดังกล่าวเป็น “นักธุรกิจ” คนสำคัญของประเทศหรือเป็น “เจ้าพ่อ” นอกจากเจ้าหน้าที่ของรัฐไทยในระดับสูงๆ บางคนผู้ซึ่งยอมให้ “เจ้าพ่อ” เป็น “เจ้าพ่อ” ขึ้นมาได้ตั้งแต่แรกเท่านั้นที่จะบอกได้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของ “พ่อเลี้ยง” ต่อโลกทัศน์ทางการเมืองในการเมืองท้องถิ่นอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาหาคำตอบของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากแบบสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีประเด็นที่ต้องดำเนินการศึกษาวิจัยดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

นักวิชาการ อาจารย์มหาวิทยาลัยพะเยา

นายถิรายุส บำบัส

พ่อเลี้ยง ในอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

นายสุรศักดิ์ ตั้งสุขชัยศิริ

ผู้รู้ในชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ในอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

นายสันทัศน์ ต้นสุข

นายประทม นันตาวัง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ใช้ศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักการ และแนวคิดทฤษฎี

2.2 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยแบบสัมภาษณ์ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับบทบาทของ “พ่อเลี้ยง” ต่อโลกทัศน์ทางการเมืองในการเมืองท้องถิ่นอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

ประเด็นคำถาม แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น

ประเด็นที่ 1 คำถามเกี่ยวกับการเกิดโลกทัศน์ทางการเมืองจากบทบาทของ “พ่อเลี้ยง”

ประเด็นที่ 2 คำถามเกี่ยวกับบทบาทและอิทธิพลของ “พ่อเลี้ยง” ต่อโลกทัศน์ทางการเมืองในการเมืองท้องถิ่นอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยวิทยานิพนธ์ โดยใช้วิธีการสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ดังนี้

- 3.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสารเป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ
- 3.2 การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)
- 3.3 วิธีการเข้าถึงข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา วิเคราะห์การใช้อำนาจ อิทธิพลของ “พ่อเลี้ยง” ในการเข้ามามีบทบาททางการเมืองระดับท้องถิ่น ประกอบด้วย

- 4.1 พัฒนาการทางเศรษฐกิจกับอำนาจ อิทธิพลของ “พ่อเลี้ยง”
- 4.2 บทบาททางการเมืองของ “พ่อเลี้ยง”

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของ “พ่อเลี้ยง” ต่อโลกทัศน์ทางการเมืองในการเมืองท้องถิ่น อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เป็นการศึกษาถึงวัตถุประสงค์หลักเพื่อวิเคราะห์ที่มาของการเกิดโลกทัศน์ทางการเมืองจากบทบาทของพ่อเลี้ยงรวมถึงบทบาทและอิทธิพลของพ่อเลี้ยงต่อโลกทัศน์ทางการเมืองท้องถิ่นอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยจะชี้ให้เห็นถึง ภูมิหลังความเป็นมาของพ่อเลี้ยง การทำธุรกิจอะไรให้คนเคารพนับถือ การเข้าสู่ตำแหน่งของพ่อเลี้ยง บทบาทและอิทธิพลในปัจจุบันของพ่อเลี้ยง เป็นพ่อเลี้ยงต้องทำหน้าที่อะไรบ้าง ปัจจุบันเมื่อมีรัฐมีกฎหมายเข้ามาทาบท ทำให้บทบาทของพ่อเลี้ยงถูกกันออกไปหรือไม่ ความแตกต่างของพ่อเลี้ยงในอดีตกับพ่อเลี้ยงในปัจจุบัน

ฉะนั้นจึงแบ่งประเด็นในการศึกษาออกเป็น

1. ภูมิหลังความเป็นมาและการก่อตัวของ “พ่อเลี้ยง”
2. การเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองของ “พ่อเลี้ยง”
3. บทบาทและอิทธิพลของ “พ่อเลี้ยง” ในปัจจุบัน
4. บทบาทหน้าที่ของ “พ่อเลี้ยง”
5. การเปลี่ยนแปลงเชิงอำนาจของภาครัฐกับบทบาทของ “พ่อเลี้ยง”
6. “พ่อเลี้ยง” ในอดีตกับ “พ่อเลี้ยง” ในปัจจุบัน

1. ภูมิหลังความเป็นมาและการก่อตัวของ “พ่อเลี้ยง”

คำว่า “พ่อเลี้ยง” ตามแนวคิดทฤษฎีก็คือเป็น The Richman ชายผู้มั่งคั่ง ต้องมีเงิน แต่ดั้งเดิมจริงๆ แล้ว นอกจากร่ำรวยเงินทองแล้วต้องร่ำรวยผู้คนด้วย มีทั้ง 2 อย่าง โดยเฉพาะความหมายอันหลังมันจะสะท้อนภูมิหลังและบุคลิกของคนที่ขนานนามหรือเรียกขานว่า “พ่อเลี้ยง” มันต้องมีบริวาร ที่นี้ในความหมายทฤษฎีเดิมพ่อเลี้ยงเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไร ความหมายเข้าใจง่าย ๆ ก็คือ ยุคเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตั้งแต่หลังลงนามในสนธิสัญญาบาวริง พ.ศ. 2398 ที่ลงนามกับอังกฤษ ต่อมาชาติอื่นก็ลงนามเรื่อยๆ สัญญาฉบับนี้จะมีผลต่อมาอีกประมาณ 15-20 ปี (สัมภาษณ์ อ.ธีรยุทธ บำบัด วันที่ 2 มกราคม 2562) จักรวรรดิอังกฤษเริ่มให้ความสนใจทรัพยากรธรรมชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และ

รุกรานประเทศพม่า ซึ่งต่อมาก็ได้พยายามขยายอิทธิพลมาถึงประเทศไทย และรัฐบาลสยามถูกกดดันให้ต้องทำสัญญาบาวริง พ.ศ. 2398 ซึ่งเป็นผลประโยชน์ต่อการค้าเสรีที่ประเทศมหาอำนาจต้องการ รัฐบาลสยามต้องเลิกการค้าผูกขาดโดยรัฐ และเปิดประเทศให้มีการค้าเสรี อีกทั้งให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่คนชาติอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษ การแทรกแซงนี้ได้กระทบต่อความสัมพันธ์ทางการผลิตในภาคเหนืออันเป็นระบบศักดินาซึ่งเจ้าผู้ครองนครต้องควบคุมและจัดการแรงงานไพร่ให้ทำการผลิต และจัดเก็บภาษีจากผลผลิตของชาวนา

สนธิสัญญาบาวริงเปิดโอกาสให้แก่พ่อค้าชาวต่างประเทศให้มาทำการค้าในภาคกลางแทนคนจีน ซึ่งเคยผูกขาดทำการค้าแทนรัฐ พ่อค้าคนจีนบางส่วนจึงถูกผลักดันให้เข้ามาทำการค้าภายในประเทศโดยมีบทบาทเป็นผู้นำสินค้าสำเร็จรูปมาขายในภาคเหนือ และรวบรวมสินค้าจากภาคเหนือนำไปขายต่อแก่บริษัทการค้าชาติตะวันตก อีกทั้งมีผลให้คนในบังคับอังกฤษในภาคเหนือทำการค้าและกิจการป่าไม้ได้อย่างเสรีเพราะมีสนธิสัญญาปกป้องผลประโยชน์อยู่ วิธีการผลิตแบบศักดินาจึงถูกเบียดแทรกด้วยวิธีการผลิตทุนนิยมทีละเล็กละน้อย ชาวบ้านเริ่มผลิตเพื่อขายและมีเงินตราหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจภาคเหนือมากขึ้น

เมื่ออังกฤษเข้ามาแทรกตัวทางเศรษฐกิจการเมืองในภาคเหนือ เพื่อที่จะรวบรวมวัตถุดิบส่งกลับไปยังประเทศแม่และอาณานิคมของตนตลอดจนการสร้างตลาดรองรับสินค้าสำเร็จรูปนี้ ทำให้รัฐบาลสยามต้องเข้ามาจัดการปฏิรูปการบริหารการปกครองและเศรษฐกิจภาคเหนืออย่างใกล้ชิด เพื่อให้ภาคเหนือยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของอำนาจรัฐของกรุงเทพฯ และป้องกันการแบ่งแยกทางการเมืองจากประเทศมหาอำนาจ ในขณะที่ภาคเหนือ ถูกแทรกแซงจากทุนนิยมภายนอกประเทศ และรัฐบาลกรุงเทพฯ ดำเนินนโยบายรวมประเทศ กลุ่มทุนท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มพ่อค้าคนจีนก็ได้ก่อรูปขึ้นเป็นชนชั้น และทำการสะสมทุนขึ้นแรกอย่างเสรีและสามารถสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจได้อย่างมั่นคง การค้าในภาคเหนือจึงมีความใกล้ชิดกับกรุงเทพฯ มากยิ่งขึ้นและทำให้ระบบเศรษฐกิจภาคเหนือถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจประเทศ (ปลาย้อ ชนะนนท์ 2530 : 5) จะชัดเจนมากโดยเฉพาะทางเหนือล้านนา แต่เดิมล้านนาก็ปกครองด้วยระบอบเจ้าผู้ครองนครมี 5 หัวเมืองหลัก คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ และน่าน นอกนั้นก็จะเป็นเมืองรอง ช่วงรัชกาลที่ 4 ต่อรัชกาลที่ 5 เป็นช่วงอาณานิคมเริ่มเข้ามา ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่สำคัญของบรรดาเจ้าทั้งหลาย โดยเฉพาะ 5 หัวเมืองหลัก คือ ทรัพยากรป่าไม้ เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าเริ่มจากป่าไม้ก่อน แต่ยุคนี้พ่อเลี้ยงยังไม่มี เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง หรือเรียกว่าล้านนาตะวันตก การทำสัมปทานป่าไม้ก็จะทำโดยการจ้างบริษัทป่าไม้ของตะวันตก บริษัทบอมเบย์เบอร์มาเป็นหลัก และมีอีกหลายบริษัท ก็จะจ้างพวกนี้มาทำ ความคุ้นชินเดิมของเจ้านายก็คือ การที่เลี้ยงคน เลี้ยงไพร่ เลี้ยงทาส เลี้ยงลูกหลาน

ภริยาที่มีเยอะ ก็จะต้องเรียกเก็บครั้งหนึ่งก็ไม่พอ คือการเก็บเรื่อยๆ จนเกิดความขัดแย้ง Conflict ส่วนทาง แพร่ น่าน เจ้านายจะทำเองโดยใช้แรงงานไพร่ทาสตนเองหรือไปเก็บมา (ไปรวบรวมมา)

โดยเฉพาะพวกขมุที่อดทน แข็งแรง ไม่ป่วยง่าย และมีความเชี่ยวชาญในการใช้ช้าง ในการลากซุง ก็จะเป็น 2 แบบที่ไม่เหมือนกัน แต่ทำป่าไม้เหมือนกัน ที่นี้ความขัดแย้งเกิดจากเจ้าหลวงเชียงใหม่ ปีหนึ่งเก็บ 1-2 ครั้ง เก็บมากกว่า 1-2 ครั้ง ฝรั่งเศสก็มีมาตรฐานของเขา มีมุมมองของ เขาบริษัทป่าไม้ตะวันตก วิธีคิดคนละแบบ เก็บยับเก็บย่อยนี่จะเก็บก็เก็บแบบดั้งเดิมของเจ้าล้านนา เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง โดยเฉพาะเชียงใหม่กับบริษัทป่าไม้ตะวันตกก็ร้องเรียนไปที่กงสุลและ รัฐบาลกรุงเทพฯ เพราะว่าได้ลงนามในสัญญาบาวริงแล้ว ต้องมีมาตรฐานในการเก็บภาษีและอย่า ลืมว่าสถานการณ์ในการเมืองตอนนั้นคือ สยามยังไม่เข้าครอบคลุมนครออบครองล้านนาอย่างเบ็ดเสร็จ เต็ดขาดก็ยังให้อิสระเพียงแต่ให้ส่งบรรณาการ 3 ปีครั้ง สยามก็เห็นเป็นโอกาสก็เข้ามาแทรกแซง หรือบริหารจัดการใหม่ก็นำไปสู่การเกิดสัญญาอีกฉบับก็คือ สนธิสัญญาเชียงใหม่ ประมาณ พ.ศ. 2416-2417 ให้แบ่งผลประโยชน์ในการเก็บในการทำป่าไม้เป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 ให้เจ้าเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง 50% จากเดิมเคยได้ 100% ส่วนที่ 2 50% ให้รัฐบาลสยาม (สัมพันธ อ.ธิราชูส บำบัด วันที่ 2 มกราคม 2562)

ก่อนพ่อค้าชาวอังกฤษเข้ามามีอิทธิพลในกิจการป่าไม้ พ่อค้าชาวพม่าได้เดินทางเข้ามา ขออนุญาตทำกิจการป่าไม้กับเจ้านายฝ่ายเหนือ เพราะป่าไม้ถือเป็นทรัพย์สินสมบัติในความครอบครอง ที่ตกทอดสืบต่อถึงชั้นลูกหลาน ป่าไม้จึงเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของเจ้านายฝ่ายเหนือ คือมีรายได้ จากค่าเปิดป่าและค่าต่อไม้ป่าไม้ในความครอบครองของเจ้านายฝ่ายเหนือมี 2 ลักษณะคือ ป่าไม้ใน เมืองเชียงใหม่ ลำพูนและลำปาง เจ้าผู้ครองนครให้สัมปทานแก่ผู้ขอโดยตรง และป่าไม้ในเมืองแพร่ และน่าน เจ้าผู้ครองนครและลูกหลานดำเนินกิจการเอง ไม่มีผู้ใดมีสิทธิเช่าป่า ผู้ใดประสงค์จะค้าไม้ ต้องรับเหมาซื้อซุงตามกำหนดและตามจำนวนที่เจ้าผู้ครองนครจำกัดไว้ (แถมสุข นุ่มนนท์ 2510 : 167 อ้างใน ปลายอ้อ ชนะนนท์ 2530 : 7) ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2383 กิจการป่าไม้ในภาคเหนือจึง ขยายตัวเป็นคู่แข่งกับกิจการป่าไม้ในแคว้นตะนาวศรีประเทศพม่า แม้ชาวพม่า ไทยใหญ่และเจ้านาย ฝ่ายเหนือจะทำกิจการป่าไม้ก่อนที่บริษัทการค้าอังกฤษจะเข้ามา แต่เมื่อบริษัทอังกฤษดำเนินกิจการ ป่าไม้ในภาคเหนืออย่างจริงจังในทศวรรษ 2430 ก็สามารถเข้าควบคุมป่าไม้ภาคเหนือได้

ประการแรกเนื่องจากมีความได้เปรียบเรื่องทุน เพราะกิจการป่าไม้ต้องมีค่าใช้จ่ายมาก เช่น ค่าเปิดป่า ค่าต่อไม้ ค่าแรงงาน ค่าจ้างช้างหรือซื้อช้าง และประการที่สองบริษัทการค้าอังกฤษ ควบคุมการส่งออกไม้สักอีกด้วย กลุ่มบริษัทอังกฤษที่ทำกิจการป่าไม้ได้แก่ บริษัท บอร์เนียว จำกัด บริษัท บอมเบย์เบอร์มา จำกัด บริษัท สยามฟอร์เรสต์ และ บริษัท หลุยส์ ที เลียวโนเวนส์ จำกัด บริษัทเหล่านี้มีสาขากระจายไปตามเมืองต่างๆ ทั้งภาคเหนือ คือ เมืองยวม (อำเภอขุนยวม จังหวัด

แม่ฮ่องสอน) แม่ฮ่องสอน ลำปาง แพร่ น่าน สวรรคโลก ในระยะแรกก็มีความขัดแย้งเรื่องเจ้าชายฝ่ายเหนือให้สัมปทานข้าวช้อน เป็นเหตุให้เกิดกรณีพิพาทระหว่างเจ้าชายกับคนในบังคับอังกฤษ และระหว่างคนในบังคับอังกฤษกันเอง แม้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากการช่วงชิงผลประโยชน์ของแต่ละฝ่ายเอง ซึ่งต่างก็ทราบดีว่าจะมีปัญหาติดตามมาดังปรากฏในรายงานของข้าหลวงอังกฤษว่า

พวกนี้มักเดินทางไปทำป่าไม้ต่างๆ ที่รู้ว่าจะต้องเสียสินบนจำนวนมากให้กับเจ้าชาย เพื่อให้ได้ป่าไม้ที่อาจมีผู้อื่นได้รับสัมปทานไว้แล้ว โดยเสียสินบนเช่นกัน เจ้าของป่าไม้เองจะให้ป่าไม้แก่ผู้ให้สินบนรายใหม่โดยไม่คำนึงถึงสิทธิอันชอบธรรมของผู้ได้รับสัมปทานเดิม (รัตนพร เศรษฐกุล 2525, น. 83)

ด้วยเหตุนี้เจ้าชายฝ่ายเหนือจึงถูกอังกฤษกล่าวหาว่าให้สัมปทานข้าวช้อน ปล่อยให้บ้านเมืองมีโจรผู้ร้ายปล้นสะดมคนในบังคับอังกฤษที่ทำไม้ หรือเพิกเฉยไม่ให้ความคุ้มครองปลอดภัยเมื่อมีเหตุการณ์ปล้นสะดม ดังนั้นรัฐบาลสยามจึงถูกอังกฤษกดดันให้ทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. 2416 ลงนามที่กัลกัตตา อินเดีย มีสาระสำคัญคือ อังกฤษยอมให้คนในบังคับขึ้นศาลไทย ซึ่งจัดตั้งขึ้นที่เชียงใหม่ในคดีแพ่งที่คนในบังคับเป็นโจทก์ ส่วนคดีที่คนในบังคับเป็นจำเลยแล้วแต่ว่าคนในบังคับฯ จะยอมหรือไม่ยอมและกำหนดให้เจ้าของป่าไม้ทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างรัดกุมกับผู้ขอเช่าทำ แต่กระนั้นแม้ว่าจะมีสนธิสัญญาเชียงใหม่แล้วก็ยังคงมีกรณีพิพาทเรื่องป่าไม้เกิดขึ้นอยู่เสมอ ในการตัดสินคดีความฝ่ายไทยหรือเจ้าชายฝ่ายเหนือมักจะเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบเพราะมีความยำเกรงต่ออิทธิพลของประเทศมหาอำนาจ (รัตนพร เศรษฐกุล 2525, น. 85-90) ในปี พ.ศ. 2426 จึงได้มีการแก้ไขและเพิ่มเติมสนธิสัญญาเชียงใหม่และตั้งรองกงสุลอังกฤษประจำที่เมืองเชียงใหม่ (วรรณชลิย์ บุญมี 2520, น. 380) แต่เนื่องจากอังกฤษต้องรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและคุ้มครองคนในบังคับอังกฤษให้ทั่วถึง ต่อมาอังกฤษจึงขยายขอบเขตอำนาจของศาลต่างประเทศตามสนธิสัญญาเดิมออกไปถึง แพร่ น่าน เถิน (อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง) ระแหง (อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก) สวรรคโลก (อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย) สุโขทัย อุตรดิตถ์ และพิชัย (อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์) (ปลายอ้อ ชนชนนท์ 2530, น. 7-8)

ระยะของการก่อตัวของความสัมพันธ์แบบศักดินาและการถือครองกรรมสิทธิ์เอกชนในหมู่บ้าน (2426-2463) การเปลี่ยนแปลงในระยะนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่เจ้าให้สัมปทานข้าวช้อนแก่ผู้เช่าทำป่าไม้ชาวพม่า ซึ่งร้องเรียนแก่ทางการอังกฤษให้บีบบังคับรัฐบาลไทยเข้าจัดการแก้ไขกรณีพิพาทนี้เองทำให้อังกฤษถือเป็นข้ออ้างในการขยายอิทธิพลของตนเข้ามาในล้านนามากขึ้น หลังจากการทำสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 2 ในปี พ.ศ. 2426 อังกฤษก็เข้ามาเปิดสถานกงสุลในเชียงใหม่ในปีถัดมา เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน แท้จริงสาเหตุในการขยายอิทธิพลของอังกฤษดังกล่าวก็คือ บริษัทบอมเบย์เบอร์มาและบอร์เนียวของอังกฤษต้องการเข้ามาทำป่าไม้ ประกอบกับ

จำนวนสินค้าต่างๆ ของอังกฤษ ได้หลังไหลเข้ามาสู่ล้านนาสูงขึ้น จนทำให้อังกฤษสนใจที่จะเข้ามาดำเนินการขยายตลาดสินค้าของตนเพิ่มขึ้นอีก

การทำสัญญาดังกล่าวเปิดโอกาสให้รัฐบาลจากกรุงเทพฯ เข้ามาควบคุมล้านนา ซึ่งก่อนหน้านั้นมีการปกครองอย่างอิสระ ทางกรุงเทพฯ ส่งข้าหลวงผู้มีอำนาจเต็มขึ้นมาเป็นการปราบปราม ปัญหาสำคัญคือ เรื่องความปลอดภัยแถบชายแดน ซึ่งเกิดจากการโจมตีหัวเมืองใหญ่ ทำให้การทำป่าไม้และการค้าชายแดนของคนในบังคับอังกฤษต้องชะงักงันอยู่เสมอ รัฐบาลกรุงเทพฯ ได้ใช้โอกาสดังกล่าวจัดรวมเอาล้านนาเข้ามาสู่ระบบการปกครองท้องถิ่นแบบมณฑลเทศาภิบาลในเวลาต่อมา และได้มีการปรับปรุงระบบการเก็บภาษีเพื่อหารายได้มาใช้ในการดำเนินงานข้างต้น การเก็บภาษีหลังจากปี 2443 ได้เน้นการเก็บเป็นเงินตรา ทั้งในรูปของภาษีที่นาและภาษีค่าหัวที่เพิ่มขึ้นจากภาษีเดิมที่มีอยู่ การเก็บภาษีเป็นเงินตราในขณะที่เศรษฐกิจยังไม่ได้เข้าสู่ระบบที่ใช้เงินเต็มที่ ชาวนาต้องประสบปัญหามากในการเสียภาษี เพราะไม่มีเงินพอจะเสีย มีผลให้เกิดการลุกขึ้นต่อต้านในรูปแบบต่างๆ หลายครั้ง เช่น กบฏพระยาปราบสงคราม ในปี 2432

ผลของการขยายอิทธิพลของอังกฤษ และอำนาจการปกครองของรัฐบาลกรุงเทพฯ ทำให้เจ้าเชียงใหม่ค่อยๆ เสียอำนาจทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจไปทีละน้อย ในด้านการค้าว่าต่างกับยูนานที่เจ้าเคยผูกขาดอยู่นั้นเจ้าไม่สามารถแข่งขันกับพ่อค้าไทยใหญ่และพม่าซึ่งเป็นคนในบังคับของอังกฤษ เมื่ออังกฤษบีบให้เจ้าเปิดการค้าออกอย่างเสรี ทำให้พ่อค้าไทยใหญ่และพม่าได้เปรียบในการเอาสินค้าจากยุโรปมาขาย และได้รับการปกป้องจากอังกฤษ ในเวลาไม่นานนักพ่อค้าเหล่านี้ก็สามารถเข้ากุมการค้าในชุมชนต่างๆ ได้ ด้านรายได้จากการทำไม้เช่นกัน เจ้านายต้องเสียรายได้ไปบางส่วนเมื่อรัฐบาลกรุงเทพฯ เข้ามาควบคุมการให้สัมปทานป่าไม้และจัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นในปี 2439 โดยโอนกรรมสิทธิ์ป่าไม้ทั้งหมดของเจ้าเมืองมาเป็นของรัฐบาลกรุงเทพฯ อีกด้วย และประการสำคัญ เจ้าต้องเสียอำนาจในการจัดเก็บภาษีให้แก่รัฐบาลกรุงเทพฯ อีกด้วย ในระยะหลังเจ้านายชั้นผู้น้อยยังต้องเสียภาษีบางประเภทอีกด้วย (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 93-94)

คือบริบท ทำให้ไม่ต้องปูพื้นจะได้เข้าใจบริบท สถานการณ์ทางการเมืองเศรษฐกิจของสยาม ล้านนา แล้วถึงอังกฤษ อื่นๆ เช่นฝรั่งเศส ถ้าเราดูแผนที่อังกฤษก็ครอบครองฝั่งอินเดีย พม่า มาเลเซีย ส่วนฝรั่งเศสครอบครอง อินโดจีน ลาว เวียดนาม กัมพูชา ที่ติดที่สุดคือลาว เพราะฉะนั้น อาณานิคมฝรั่งเศสจะติด แพร์ น่าน อาณานิคมฝั่งพม่าก็จะติดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน คือภูมิศาสตร์การเมืองที่มันเปราะบาง และอย่าลืมว่า ล้านนาซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เชียงใหม่ก็ถูกพม่าปกครองมา 200 ปี เพราะฉะนั้นรัฐบาลสยามกรุงเทพฯ พอมายู่กับสยามกรุงเทพฯ ตั้งแต่กรุงธนบุรีต่อรัตนโกสินทร์มันก็ยังไม่มีความไว้วางใจกันเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะมองว่าล้านนาคือต่างชาติต่างภาษา เพียงแต่ว่าส่งบรรณาการ เพราะฉะนั้นสยามกรุงเทพฯ ก็พยายามการแทรกแซงเพื่อเกิด

กระบวนการลดอำนาจล้านนาบรรดาเจ้าแบบเนียนๆ เช่นสนธิสัญญาเชียงใหม่จาก 100% เหลือ 50% ต่อมาก็นำไปสู่การยึดอำนาจเศรษฐกิจค่อยๆ ลดทอนอำนาจทางการเมือง ที่นี้จากเดิมที่เจ้านายล้านนามีอำนาจทางการเมืองก็ถูกลดทอนลง มีอำนาจทางเศรษฐกิจก็ถูกลดทอน เพราะฉะนั้นบทบาทเจ้าก็ลดไป คนที่ขึ้นมาแทนที่ก็คือพวกที่เขาเรียกว่า “พ่อเลี้ยง” หรือนายทุนคือคนมีเงินคือบริบท (สัมภาษณ์ อ.ธีรยุทธ บำบัด วันที่ 2 มกราคม 2562)

ระยะของการรวมเข้าอยู่ในประเทศไทย (ปี พ.ศ. 2398-2475) ขึ้นแรกรัฐบาลกรุงเทพฯ พยายามยื่นมือเข้ามาจัดการผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญทางภาคเหนือคือ ไม้สัก ก่อนหน้านั้นเจ้าครองนครฝ่ายเหนือได้หารายได้จากไม้สักอย่างเสรี ด้วยการให้สัมปทานการทำไม้ สักกับชาวพม่าในฐานะบุคคลในอาณัติของอังกฤษส่งไม้สักไปขายต่างประเทศที่ทำเรือเมืองมะตะมะ แต่เมื่อมีผู้ทำป่าไม้ชาวพม่าและบริษัทป่าไม้ของอังกฤษเข้ามาขอสัมปทานมากขึ้น ในระยะหลังการทำสนธิสัญญาบาวริงก็เกิดมีปัญหาขึ้นจากการที่เจ้าฝ่ายเหนือถือโอกาสเรียกเงินสินบนในการให้สัมปทานการทำป่าเพื่อเร่งให้มีการแข่งขันกันมากขึ้น เป็นผลให้เกิดมีการฉ้อฉลและให้สัมปทานซ้อนเกิดขึ้น บริษัทป่าไม้ซึ่งผูกขาดทำป่าไม้ในภาคเหนือ ส่วนใหญ่เป็นของอังกฤษ และเช่นบริษัทอมเบย์เบอร์มา บริษัทเบอร์เนียว บริษัทหลุยส์ทีเลียเวนส์ มีของเดนมาร์กเพียงบริษัทเดียวคือ บริษัทอีสต์เอเชียติก บริษัทเหล่านี้รู้สึกเดือดร้อน จึงร้องเรียนต่อเจ้าหน้าที่กงสุลอังกฤษในกรุงเทพฯ ให้ใช้สิทธิพลบับบังคับให้รัฐบาลกรุงเทพฯ ช่วยจัดการขจัดการกระทำดังกล่าว ปัญหานี้เปิดโอกาสให้รัฐบาลกรุงเทพฯ ถือเป็นข้ออ้างเข้าควบคุมเมืองเหนือเข้มงวดขึ้น ด้วยการตั้งข้าหลวงมากำกับดูแลการบริหารด้านตำรวจ กฎหมายและการพาณิชย์ ในปี 1417 จนท้ายที่สุดได้ตั้งกรมป่าไม้และโลหกิจขึ้นโดยจ้างชาวอังกฤษชื่อนายเฮอเบิร์ต สเตด มาเป็นอธิบดีคนแรกในปี 2463 เพื่อรักษาผลประโยชน์ให้บริษัทอังกฤษและรักษารายได้ให้รัฐบาลกรุงเทพฯ ด้วยการยึดเอาอำนาจการให้สัมปทานป่าไม้มาจาก “เจ้าหลวง” เมืองเหนือให้กับกรมป่าไม้ แล้วตอบแทนผลประโยชน์แก่เจ้านายฝ่ายเหนือเป็นเงินรายปี

อย่างไรก็ตามระบบข้าหลวงกำกับราชการไม่สามารถทำงานอย่างได้ผลนัก เพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากเจ้านายฝ่ายเหนือ ในปี 2426 รัฐบาลกรุงเทพฯ จึงส่งกรมหมื่นพิชิตปรีชากรมาปฏิรูปการทำงานของข้าหลวงใหม่ เพื่อให้เจ้านายฝ่ายเหนือร่วมมือในการปกครองมากขึ้น โดยตั้งเป็นสภาชื่อ “เค้าสนามหลวง” ซึ่งประกอบด้วยเสนาบดีด้านมหาดไทย กลาโหม ยุติธรรม คลัง วังและเกษตร และประธานอีกหนึ่งคน มีข้าหลวงจากส่วนกลางเป็นที่ปรึกษา แต่ระบบดังกล่าวก็ไม่มีประสิทธิภาพนักในทางปฏิบัติ เพราะพวกเจ้านายฝ่ายเหนือยังคงถือปฏิบัติเช่นเดิมนอกแนวทางที่วางไว้ ทำให้รัฐบาลกรุงเทพฯ ต้องดำเนินการปฏิรูประบบการบริหารราชการใหม่หมด โดยจัดเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารมณฑลที่จัดตั้งขึ้นในปี 2435 แล้วส่งข้าราชการจาก

ส่วนกลางมาดำรงตำแหน่งต่างๆ ที่สำคัญในระดับมณฑลก่อนภายใต้สมุหเทศาภิบาลมณฑลพายัพ ส่วนงานในระดับต่ำลงมาคือ ระดับจังหวัด และอำเภอยังคงอยู่ในมือของเจ้านายฝ่ายเหนือ

ต่อมารัฐบาลกรุงเทพฯ ก็เข้ายึดอำนาจการควบคุมการคลัง ในปี พ.ศ. 2440 เพื่อหารายได้สนับสนุนข้าราชการในโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นใหม่นั้น ข้าราชการทั้งจากส่วนกลางและที่มาจากคนท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมักจะเข้ารับตำแหน่งจากความเห็นชอบของเจ้านายฝ่ายเหนือ จนถึงระดับอำเภอต่างๆ ได้รับเงินเป็นรายเดือน ในการควบคุมด้านการคลังรัฐบาลกลางได้ปฏิรูประบบภาษีที่เคยเก็บเป็นสิ่งของและเกณฑ์แรงงานมาเป็นการเก็บภาษีที่ดิน และภาษีรายหัวๆ ละ 4 บาทต่อปี นับเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลกรุงเทพฯ เข้าเก็บภาษีจากชาวเมืองเหนือโดยตรง รายได้จากภาษีนั้นได้ใช้ไปในการสร้างถนน ทางรถไฟ และระบบสื่อสาร เพื่อรวมหัวเมืองฝ่ายเหนือเข้าสู่ส่วนกลางมากขึ้น แต่เนื่องจากรัฐบาลขาดแคลนเจ้าหน้าที่ที่ไว้วางใจได้ การเก็บภาษีในระบายนั้นจึงตกอยู่ในมือของนายอากรจีนผู้ได้รับสัมปทานเก็บภาษี ชาวจีนเหล่านี้ต่อมาได้สืบเชื้อสายเป็นชนชั้นนำที่มีอิทธิพลสำคัญกลุ่มหนึ่งในภาคเหนือ ส่วนพวกเจ้านายฝ่ายเหนือที่เสียดายได้หลักของตนจากภาษีก็ได้รับเงินรายปี และส่วนแบ่งจากภาษีและสัมปทานป่าไม้บ้าง

นอกจากการสูญเสียรายได้แล้ว เชื้อสายราชวงศ์เจ้านายฝ่ายเหนือยังถูกรีดรอนอำนาจในการปกครอง จะมีตำแหน่งแต่เพียงในนามในฐานะข้าราชการของรัฐบาลกลางเท่านั้น ทิวความตึงเครียดระหว่างพวกเจ้านายฝ่ายเหนือกับข้าราชการจากส่วนกลางมากขึ้น จนเกิดเป็นกบฏขึ้นหลายครั้ง ซึ่งเป็นผลให้เกิดการปฏิรูปต้องชะงักลงชั่วคราว เช่นในปี พ.ศ. 2432 พญาผาบได้รับการหนุนจากเจ้านายบางคนของเชียงใหม่ให้นำชาวบ้านลุกขึ้น คัดค้านการเก็บภาษีหมากของนายอากรจีน และข้าราชการส่วนกลาง เข้ายึดเมืองเชียงใหม่ แต่ก็ต้องสลายตัวไป เพราะเจ้านายบางคนไม่ร่วมมือ

การปฏิรูประบบภาษีอากรยังสร้างความไม่พอใจอย่างมากในหมู่ชาวนา โดยเฉพาะผู้อยู่ใกล้ศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ และต้องเข้ายุ่งเกี่ยวกับระบบการผลิตเพื่อขายในตลาด เพราะทั้งๆ ที่เปลี่ยนมาเก็บภาษีรายหัวแล้ว ยังมีการเกณฑ์แรงงานอยู่ในบ้างท้องที่ยังเกณฑ์มากขึ้นเสียอีก ชาวนาในหลายท้องที่จึงประท้วงไม่ยอมทำงานและลุกขึ้นต่อสู้ เช่นในปี 2445 ชาวนาที่แม่จัน อำเภอแม่แตง จำนวน 600 คน พร้อมอาวุธเดินทางมาที่ว่าการอำเภอ เพื่อประท้วงคำสั่งที่ให้พวกเขาสร้างถนน เจ้าหน้าที่ได้ใช้ปืนยิงเข้าไปในฝูงชนถูกคนตาย 6 คน และบาดเจ็บ 2 คน จนต้องสลายตัวไป หลังจากกรณีนี้รัฐบาลกรุงเทพฯ พยายามจะให้เลิกการเกณฑ์แรงงานอย่างหลับลัทธิ แต่ก็ไม่อาจหยุดยั้งการปฏิบัติเช่นนั้นลงได้ (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 131-134)

ส่วนชาวนาตามหมู่บ้านที่ห่างไกลออกไปแม้จะรู้สึกว่าจะไม่ต้องแบกภาระภาษีหรือถูกเกณฑ์แรงงานหนัก แต่ป่าไม้ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญของพวกเขาก็ถูกตัดควงเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ออกไปอย่างเป็นระบบ และค่อยๆ ถูกลิตรอนไปจากการควบคุมของพวกเขาที่น่าสนใจก็คือพอถึง

ราวปี 2453 ชาวบ้านไม่มีช่างเหล็กในครอบครองอีกต่อไปทั้งๆ ที่เป็นสัตว์ทำงานที่แสดงถึงความมีหน้ามีตาและมีราคาสูง ทั้งนี้เพราะมีความต้องการช่างในการทำป่าไม้สูงมาก

แม้แต่ชาวเขาและชาวไทยใหญ่ก็รู้สึกไม่พอใจในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพราะมักจะถูกกดขี่แรงงานอย่างทารุณในการทำป่าไม้ พ่อค้าชาวไทยใหญ่บางคนก็ถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลกลางที่เข้ามาจัดการเกี่ยวกับการค้าขายกับพม่าหน่วงเหนี่ยวด้วยกฎเกณฑ์เล็กๆ น้อยๆ ทำให้พวกเขาเสียผลประโยชน์ในปี พ.ศ. 2445 พวกเขาจึงเข้าร่วมกับเจ้านายฝ่ายเหนือและชาวนาลูกขึ้นกบฏ โดยเข้าโจมตีข้าราชการจากกรุงเทพฯ ที่เมืองแพร่จนเป็นที่รู้จักกันว่า กบฏเงี้ยวเมืองแพร่ ทางกรุงเทพฯ ต้องส่งกำลังมาปราบปรามและหลังจากนั้นได้ตั้งกองทัพไว้ตามหัวเมืองฝ่ายเหนือต่างๆ ในราวปี พ.ศ. 2453 เมืองเหนือก็ได้กลายเป็นมณฑลหนึ่งของประเทศไทยอย่างสมบูรณ์ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม อำนาจของรัฐบาลกลางยังลงไปไม่ถึงระดับหมู่บ้าน ซึ่งยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของเจ้านายน้อยต่างๆ ที่คุมที่ดินเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ แต่งตั้งกำนัน (เจ้าแก้ววัน) และผู้ใหญ่บ้าน (พ่อหลวง) ทั้งๆ ที่หมดอำนาจแล้วตามกฎหมายการปฏิรูปการปกครอง

การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองและเศรษฐกิจมีผลกระทบกระเทือนฐานะของเจ้านายฝ่ายเหนืออย่างมาก แต่ก็มิได้ลบล้างฐานะความเป็นชนชั้นนำในสังคมลงไปทันที พวกเจ้ายังคงเป็นเจ้าของที่ดินรายใหญ่ที่สุดและได้ใช้ฐานะดังกล่าวเป็นเครื่องมือควบคุมช่องทางไปสู่ตำแหน่งราชการต่างๆ ด้วยการควบคุมช่องทางเข้าศึกษาในโรงเรียนที่มีเกียรติ โดยเฉพาะโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ซึ่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2449 เพื่อให้การศึกษาอบรมบุตรหลานข้าราชการจากส่วนกลางและเจ้านายฝ่ายเหนือ นอกจากเข้ารับราชการในตำแหน่งที่มีหน้ามีตาแล้ว พวกเจ้านายฝ่ายเหนือยังใช้วิธีการอื่นๆ อีกในการรักษาสถานภาพของตนไว้ ส่วนใหญ่แล้วก็โดยมีความสัมพันธ์กับทางกรุงเทพฯ ในทางใดทางหนึ่ง หลังจากการมอบเจ้าราชดำริเป็นชายาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าแล้ว เจ้านายฝ่ายเหนือก็ได้ใช้การสมรสกับเจ้าและขุนนางจากกรุงเทพฯ เป็นเครื่องเชยิบฐานะของตนขึ้น บ้างก็ขายที่ดินเอาไปลงทุนทำธุรกิจ และส่งลูกเรียนหนังสือในโรงเรียนของหมอสอนศาสนา เช่น โรงเรียนปรีณส์ มงฟอร์ตและคารา ซึ่งตั้งขึ้นราวปี พ.ศ. 2431-2449 หรือส่งไปกรุงเทพฯ และต่างประเทศ ส่วนเจ้าบางคนที่ไม่สามารถรักษาที่ดินไว้ได้ก็จะค่อยๆ ลดฐานะลงเป็นเจ้าน้อย และสูญเสียความเป็นเจ้าในที่สุด

นอกจากเชื้อสายราชวงศ์ฝ่ายเหนือแล้ว ช่วงระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงนี้ได้สร้างชนชั้นนำใหม่ในสังคมที่มีฐานะอำนาจอย่างอื่น นอกจากที่ดินที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ ข้าราชการจากส่วนกลางเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ชาวจีนก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญมาก นอกจากจะเข้ามาเป็นนายอากรบ่อนเบี้ยผูกขี้โพยหวยแล้ว ชาวจีนยังทำการค้าขายส่งเบะส่งสินค้าไปมากับกรุงเทพฯ ผูกขาดโรงต้มเหล้า ทำโรงยาฝิ่น คนในบังคับของอังกฤษ โดยเฉพาะชาวพม่าที่เข้ามาทำ

ป่าไม้ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งสืบเชื้อสายมาเป็นพ่อเลี้ยงป่าไม้ อย่างไรก็ตามกลุ่มชนชั้นนำเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นทั้งด้านการลงทุนทางเศรษฐกิจร่วมกัน จนถึงการสมรสระหว่างกันด้วยกัน ดังนั้นแม้จะมีฐานันดรหลากหลายชั้นแต่ก็อาจกล่าวได้ว่ายังคงรวมกันเป็นชนชั้นที่ได้เปรียบในสังคมอยู่นั่นเอง

เช่นเดียวกับชนชั้นนำ สังคมหมู่บ้านของชาวนาก็เกิดมีฐานันดรหลากหลายชั้นด้วย ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเปิดโอกาสให้ชาวนาบางคนที่มีช่องทางติดต่อกับภายนอก เช่นเป็นผู้ได้อุปถัมภ์ของเจ้า ข้าราชการจากส่วนกลาง หรือฝรั่ง สามารถเขยิบฐานะขึ้นมาเป็นผู้นำหมู่บ้านหรือพ่อเลี้ยงท้องถิ่นแทนเจ้าน้อยที่เริ่มหมดอำนาจลงไป ด้วยการซื้อที่ดินมาเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นเจ้าของที่นาขนาดใหญ่ให้คนเช่าทำได้ (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 135-137)

ต่อมาก็นำไปสู่การยึดอำนาจเศรษฐกิจค่อยๆ ลดทอนอำนาจทางการเมือง ที่นี้จากเดิมที่เจ้านายล้านนามีอำนาจทางการเมืองก็ถูกลดทอนลง มีอำนาจทางเศรษฐกิจก็ถูกลดทอน เพราะฉะนั้นบทบาทเจ้าก็ลดไป คนที่ขึ้นมาแทนที่และมีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมากกว่าระบบเดิมในยุครัฐจารีตก็คือ กลุ่มคนที่ชาวล้านนาเรียกว่า พ่อเลี้ยงหรือนายทุน ซึ่งมีทั้งคนพื้นเมืองในท้องถิ่น คนจีนโพ้นทะเลและคนจากภูมิภาคอื่นๆ ที่เคยเป็นข้าราชการและลูกจ้างฝรั่ง พ่อเลี้ยงเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่สร้างฐานะขึ้นมาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยมักจะมีอาชีพหลักคือ การค้าไม้ ค่าฝิ่น ยาสูบและเมียง คือคนที่มีเงิน พ่อเลี้ยงมีกลุ่มไหนบ้าง อย่างหนังสือของ อ.วิถิ วานิชพันธ์ วิถิล้านนาได้กล่าวไว้ประวัติศาสตร์ล้านนา ยุคที่ 1 นายห้างฝรั่งที่เรียกว่าพ่อเลี้ยง กลุ่มคนจีนที่มีบทบาททางเศรษฐกิจแทนเจ้าที่ค่อยๆ สะสมทุนมาเรื่อยๆ กลุ่มหมอมือพื้นเมืองหมอยาดั้งเดิมที่สุดคว่าไม้ไปรักษาตามชนบทของภาคเหนือ ต้มยาผลทางร่างกาย ใช้คาถาอาคม (มีผลทางจิตใจมาก) บ้านไหนไม่มีเงินก็ไม่เก็บเลี้ยงข้าวเป็นการตอบแทน บ้านไหนมีน้อยให้หน่อย พอมากขึ้นเรื่อยๆ ก็เกิดการเป็นบุญเป็นคุณระหว่างผู้ได้รับการรักษาและครอบครัวกับตัวหมอ นำไปสู่การยกขึ้นเป็นพ่อเลี้ยง พวกนี้เป็นชาวนารวยอาจจะเป็นพ่อค้าวัวต่างด้วย ยุคต่อมาพ่อเลี้ยงค้าไม้สักซึ่งเป็นทรัพยากรที่สร้างรายได้ให้กับเจ้าและบรรดาลูกน้องเจ้า ซึ่งบางคนเคยเป็นลูกน้องเจ้า และเจ้าบางคนเมื่ออำนาจทางการเมืองไม่มีแล้ว บางคนก็เสียชีวิตไปเลยเป็นคนธรรมดาชนชั้นกลาง แต่บางคนปรับตัวเมื่อปรับตัวก็สะสมทุนเอาทุนมาต่อทุนธุรกิจ เช่นบางคนเคยเป็นลูกช่วงเป็นคำเรียกเฉพาะ เป็นลูกช่วงทำไม้ลูกจ้างทำไม้ห้างฝรั่งของบอมเบย์เบอร์มา อิสต์เอเชียติก เฉพาะที่แพร่ เป็นของเดนมาร์ก อีกอันเป็นของคนจีนห้างทำไม้ลำซาตระกูลลำซา ทำไม้ทั่วประเทศ ธุรกิจของตระกูลคือธนาคารกสิกรไทย จากหมอยาหมอเมืองสู่ทำไม้

พ่อเลี้ยงในยุคแรกก็คือหมอเมืองหมอยา พ่อเลี้ยงแบ่งเป็น 3 ยุค ยุคที่ 1 หมอยาหมอเมือง ยุคที่ 2 ยุคสัมปทานผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งมี 4 อย่าง คือ ไม้สัก ยาสูบ เมียง ฝิ่นใหม่กว่าเพื่อนไม้สัก สร้างรายได้และความมั่งคั่งมหาศาลให้กับกลุ่มพ่อเลี้ยงหลายกลุ่มหลายตระกูลยิ่งใหญ่

มากระดับประเทศ จนมาถึงระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล เมียงคลาสสิกที่สุด ยุคที่ 3 ยุคที่แปลเปลี่ยนที่มอง “พ่อเลี้ยง” ว่าไม่ใช่ยุค 2 มองพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงคือคนที่มีเงินจากธุรกิจ สืบต่อมาจากยุคที่ 2 คือกลุ่มพ่อเลี้ยงที่ทุนต่อทุน ทุนไม้เดิม ทุนยาสูบเดิม แล้วนำมาต่อยอด เช่น รับเหมาก่อสร้าง ก่อนรับเหมาก่อสร้างมีทำโรงโม่หิน ระเบิดหิน ทำทราย ถ้า “พ่อเลี้ยง” ในความหมายนี้ นอกเหนือไปจากนี้ก็คือเรียกด้วยความเคยชิน มีเงินอย่างอื่นยังไม่คลาสสิกเท่าที่มีเงินแบบนี้ ทำไมไม่เรียกกลุ่มอื่นว่าพ่อเลี้ยง เพราะถ้าพูดถึง “พ่อเลี้ยง” ลักษณะพิเศษก็คือ 1. ผู้ใหญ่ใจดี 2. ต้องเกี่ยวข้องกับจัดการแรงงานที่มีจำนวนมากอันนี้สำคัญมาก (จัดการแรงงานที่มีจำนวนมาก) เช่นสังคมปางไม้เฉพาะ คนจะทำไม้ได้ต้องมีจำนวนหลายสิบหลายร้อย สร้างที่พักติดๆ กัน เรียกสังคมปางไม้ โดยมี “พ่อเลี้ยง” เป็นลูกพี่ใหญ่ มีบุคลิกพูดเสียงดัง ชัดเจน ประมาณ พ.ศ. 2470 อาจจะคร่าวๆ หลัง พ.ศ. 2475 พ่อเลี้ยงยุค 2 ที่เริ่มเกิดคำว่า “พ่อเลี้ยง” ตระกูลพ่อเลี้ยงที่ชื่อดังที่สุดในประเทศคือตระกูลวงศ์วรรณ พ่อเลี้ยงยุค 2 ต้องเริ่มจากไม้สัก นามสกุลเดิม (ผาทอง)

ประมาณ 10 ปีให้หลังของสัญญาเชียงใหม่จะมีการทำไม้ เจ้าบางตระกูลที่ปรับตัวได้ บางตระกูลก็หายไป พ่อเลี้ยงยุค 2 ต้องเริ่มจากไม้สัก แสน ผาทอง เป็นเจ้าชั้นปลาย เป็นลูกน้องคนสนิทของในบรรดาเจ้านายเมืองแพร่ที่ปรับตัวได้ เป็นทั้งข้าราชการในขนาดเดียวกันก็มาทำไม้ “พ่อเลี้ยง” ยุค 2 พ่อไม้สักเริ่มอ้อมตัวก็ทำยาสูบ เอาทุนไม้สักมาทำต่อทุนยาสูบ เพื่อฟุ้งมากช่วงทศวรรษ 2500 เป็นยุคแห่งพ่อเลี้ยงยาสูบ ก่อนหน้านั้นเป็นไม้สักอยู่ ไม้สักมีหลายเจ้า ตระกูลไม้สักที่สำคัญมี วงศ์วรรณ, ชมพูนิง, ชัยประวัติ, ณรงค์ วงศ์วรรณ หัวก้าวหน้าก็ไปเอาพรณยาสูบจากต่างประเทศ พันธุ์เวอร์จิเนีย มาปลูกที่ภาคเหนือ ที่แพร่ และแพร่ขยายไปหมดทั้ง 7 จังหวัด ยกเว้นแม่ฮ่องสอน ปลูกไร่ยาสูบต้องคู่กับโรงบ่ม เจ้าแรกที่ทำคือ วงศ์วรรณ (สัมภาษณ์ อ.ภิรายุส บำบัด วันที่ 2 มกราคม 2562)

2. การเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองของ “พ่อเลี้ยง”

เป็นระยะของความขัดแย้ง (ปี 2500-2516) เมื่อจอมพลสฤษดิ์เข้ามามีอำนาจ ได้ใช้นโยบายพัฒนาประเทศเป็นเครื่องสร้างความชอบธรรมของการปกครอง และสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศมาก นายทุนภาคเหนือ ซึ่งประกอบด้วยเชื้อสายเจ้าเดิมและนายอากรจีน ซึ่งกลายมาเป็นพ่อค้าได้โอกาสขยายกิจการด้วยการเข้าหาผู้มีอำนาจขณะนั้นให้เป็นผู้คุ้มครอง ในหมู่เชื้อสายเจ้าก็มี เจ้าไชยณรงค์ ณ เชียงใหม่ และในหมู่เชื้อสายพ่อค้าจีนก็มี นายสุกิจ นิมมานเหมินท์ เป็นตัวเชื่อม เจ้าไชยณรงค์สนิทสนมกับจอมพลสฤษดิ์ ครั้งร่วมกันในพรรคเสรีมนังคศิลา ส่วนนายสุกิจซึ่งเป็นเชื้อสายนายทุนจีน ตระกูลที่มั่งคั่งมากตระกูลหนึ่งของเชียงใหม่ นั้น เป็นหัวหน้าพรรคสหภูมิ

ซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์หนุนหลังอยู่ครั้งการเลือกตั้งปี 2500 ขณะเมื่อจอมพลสฤษดิ์กำลังสร้างสมอำนาจอยู่นั้น ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนายทุนภาคเหนือจึงมีความสำคัญอยู่มาก นอกจากนั้น จอมพลสฤษดิ์ยังออกกฎหมายห้ามการค้าฝิ่นในปี พ.ศ. 2502 เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการผูกขาดของเขา เพราะตำรวจสามารถจับพ่อค้าอิสระและริบฝิ่นเป็นการขจัดคู่แข่งลงไปได้

ต่อมาในปี พ.ศ. 2508 จอมพลถนอม กิตติขจร ผู้สืบทอดอำนาจหลังจากจอมพลสฤษดิ์ตาย ยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมกับชนชั้นผู้นำทางเหนือมาก เพราะนอกจากเขาจะมีความเกี่ยวข้องกับตระกูลเจ้านครลำปางเดิมแล้ว เขามีน้องชายคือ พล.ต. สง่า เป็นเจ้าที่ดินใหญ่และมีธุรกิจการค้าในแถบจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนอีกด้วย พล.อ. ประภาส จารุเสถียร ผู้ช่วยสำคัญของจอมพลถนอมเองก็เกี่ยวข้องกับทางเหนือมาก เพราะมีมารดาเป็นเชื้อสายเจ้าคือ เจ้าแม่บัวตอง เมื่อยังเล็กอยู่นั้น พล.อ. ประภาสก็เคยศึกษาในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในเชียงใหม่ด้วย เชื้อสายเจ้าที่เป็นญาติกับ พล.อ. ประภาสก็คือ ผู้อยู่ในตระกูลโชตนาปัจจุบันนั่นเอง (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 144-145)

รัฐบาลของจอมพลถนอมได้เร่งรัด “นโยบายพัฒนา” เพิ่มมากขึ้น ซึ่งทำให้เมืองเชียงใหม่กลายเป็นจุดสนใจในการท่องเที่ยว ทำรายได้จำนวนมากให้กับนายทุนในเมืองและจากการสร้างมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ส่วนภูมิภาคแห่งแรกในปี 2507 แสดงให้เห็นว่าภาคเหนือได้รับความสนใจจากรัฐบาลอย่างดี ระยะเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจในช่วงหลังของปี 2513 อันเป็นผลจากการขยายสงครามในเวียดนามและการที่ทหารอเมริกันมาตั้งฐานทัพในไทย ได้ทำผลกำไรให้กับนายทุนภาคเหนืออย่างมาก ทั้งนายทุนใหม่และนายทุนที่เป็นเชื้อสายเจ้าเดิม

นายทุนทั้งสองประเภทนี้เริ่มรวมกันเป็นกลุ่มจากการสมรสและทำธุรกิจร่วมกัน ผนึกเป็นชนชั้นนายทุนท้องถิ่นขึ้น ขณะที่ยังตั้งรักษาฐานเศรษฐกิจที่มาแหล่งรายได้เดิม เช่น การเป็นเจ้าของที่ดิน ทำป่าไม้ และค้าฝิ่น กลุ่มนายทุนนี้ยังเข้าดำเนินการค้าในด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้นจนสามารถคุมการลงทุนในภาคเหนือกว่าร้อยละ 60

ในช่วงนี้ของกลุ่มนายทุนภาคเหนือได้เข้ามีส่วนร่วมในการเมืองอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการเมืองท้องถิ่นในระดับเทศบาล แตกต่างจากระยะก่อนหน้านี้นี้ การสร้างสายสัมพันธ์กับผู้นำทางการเมืองในส่วนกลางและการเข้าผูกขาดการเมืองระดับท้องถิ่นเป็นทางเลือกที่นายทุนท้องถิ่นเหล่านี้ใช้ประกันและผนึกกำลังในการเข้ามาบีบบทบาทเช่นเดิมและในการเข้ามามีอิทธิพลต่อบริหารราชการจังหวัด ซึ่งมักจะเป็นข้าราชการที่ได้รับแต่งตั้งมาจากกรุงเทพฯ แม้ว่ากลุ่มนายทุนนี้จะรวมกันเหมือนเป็นกลุ่มเดียวกันก็ตาม แต่บางครั้งที่ชนะทางการเมืองของพวกเขาก็ต่างกันอยู่บ้าง นายทุนที่มาจากผู้มีเชื้อสายเจ้ามักจะดำเนินนโยบายอนุรักษ์นิยม และเข้าร่วมกับพรรคประชาธิปัตย์

ขณะที่พวกนายทุนใหม่จะมีนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมมากกว่า (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 146)

พ่อเลี้ยงยุค 2 ที่เริ่มเกิดคำว่าพ่อเลี้ยง ตระกูลพ่อเลี้ยงที่ชื่อดังที่สุดในประเทศคือตระกูล วงศ์วรรณ พ่อเลี้ยงยุค 2 ต้องเริ่มจากไม้สัก นามสกุลเดิม (ผาทอง) ประมาณ 10 ปีให้หลังของสัญญา เชียงใหม่จะพบว่าเริ่มมีการทำไม้ เข้าบางตระกูลที่ปรับตัวได้ บางตระกูลก็หายไป พ่อเลี้ยงยุค 2 ต้องเริ่มจากไม้สัก แสน ผาทอง เป็นเจ้าชั้นปลาย เป็นลูกน้องคนสนิทของในบรรดาเจ้านายเมืองแพร่ที่ปรับตัวได้ เป็นทั้งข้าราชการในขนาดเดียวกันก็มาทำไม้ พ่อเลี้ยงยุค 2 พ่อไม้สักเริ่มอึมตัวก็ทำยาสูบ เอาทุนไม้สักมาทำต่อทุนยาสูบ เพื่อฟูมฟักช่วงทศวรรษ 2500 เป็นยุคแห่งพ่อเลี้ยงยาสูบ ก่อนหน้านี้ เป็นไม้สักอยู่ ไม้สักมีหลายเจ้า ตระกูลไม้สักที่สำคัญมี วงศ์วรรณ, ชมพู่มิ่ง, ชัยประวัติ, ณรงค์วงศ์ วรรณ หัวก้าวหน้าก็ไปเอาพรณยาสูบจากต่างประเทศ พันธุ์เวอร์จิเนีย มาปลูกที่ภาคเหนือ ที่แพร่ และแพร่ขยายไปหมดทั้ง 7 จังหวัด ยกเว้นแม่ฮ่องสอน ปลูกไร่ยาสูบต้องคู่กับโรงบ่ม เจ้าแรกที่ทำคือวงศ์วรรณและแพร่ขยายไปมาก ด้วยการทำธุรกิจคู่กับการเมืองไม่ใช่อยู่อื่นๆ ขึ้นมาเป็น ก่อนหน้านี้ก็จะเป็นญาติ น่าจะเป็น อา คืออดีต ส.ส. แพร่ ปี พ.ศ. 2512 คือ ส.ส. กำนันผจญ ผาทอง เป็นอดีต ส.ส. แพร่ แต่ณรงค์ เริ่มบุกเบิกยาสูบตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2500 และณรงค์ก็เริ่มมาเป็น ส.จ. ก่อน และทำธุรกิจคู่กัน แต่ธุรกิจมาก่อนลงการเมือง ในเครือข่ายตระกูลนี้มีทั้ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ท้ายที่สุดปี พ.ศ. 2522 หรือ ปี พ.ศ. 2526 ประมาณทศวรรษ 2520 ณรงค์ เป็น ส.ส. ด้วยความที่เป็น “พ่อเลี้ยง” เก่า พ่อเลี้ยงไม้สัก พ่อเลี้ยงยาสูบ ก็ชวนพ่อเลี้ยงด้วยกันมาลง ส.ส. เครือข่าย 7 จังหวัด หนึ่งในนั้นคือ พ่อเลี้ยงเพ็ญ ต้นบรรจง จังหวัดพะเยา เป็นตระกูลการเมืองสำคัญของจังหวัดพะเยา เป็นเพื่อนกัน ลำปางก็เช่นเดียวกันลง ส.ส. และรวมกลุ่ม หัวหน้ากลุ่มก็จะเป็นรัฐมนตรี รัฐมนตรีก็เลือกกระทรวง เกษตรและสหกรณ์ ได้โควตาส่งออกต่างประเทศ สร้างความมั่งคั่งมากยิ่งขึ้น (สัมภาษณ์ อ.ธีรยุทธ บำบัด วันที่ 2 มกราคม 2562)

3. บทบาทและอิทธิพลของ “พ่อเลี้ยง” ในปัจจุบัน

อำนาจที่ผู้มีอาชญาสิทธิ์ใช้นอกเหนืออาชญาสิทธิ์ที่ตนมีอยู่ หรือผู้ที่ไม่มีตำแหน่งทางราชการใช้นั้นถูกเรียกว่า “อิทธิพล” มากกว่า “อำนาจ” ในบรรดาผู้มีอิทธิพลนั้น นักธุรกิจเป็นผู้ที่โดดเด่นที่สุด นักธุรกิจนั้นมีแหล่งที่มาสำคัญที่สุดของ “อิทธิพล” อยู่ในมือ ซึ่งได้แก่อำนาจเศรษฐกิจ และสามารถใช้อิทธิพลเหนือข้าราชการในเกือบทุกระดับได้ (อมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชา คุวินทร์ พันธุ์ 2543, น. 316-319)

นักธุรกิจในภาคเหนือนั้นก็คงจะขาด “พ่อเลี้ยง” ไปไม่ได้ ถ้าจะกล่าวถึง “พ่อเลี้ยง” แล้วก็ต้องยอมรับว่า “พ่อเลี้ยง” ยังคงเป็นบุคคลผู้ที่มีบทบาทและอิทธิพลในท้องถิ่น เป็นบุคคลที่มีความสำคัญกับท้องถิ่น มีท้องถิ่นที่เป็นฐานอำนาจของตนเอง โดยมีการสะสมอำนาจของตนมาก่อนเป็นผู้ที่มีส่วนสร้างความเจริญเป็นอย่างมากให้กับท้องถิ่น “พ่อเลี้ยง” เป็นผู้ที่มาสารพัดเข้าไต่กับทุกคนตั้งแต่ชาวบ้านยากจนไปจนถึงผู้มีตำแหน่งใหญ่โตได้ เป็นผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนกับผู้สูงอายุ และพ่อเลี้ยงยังเป็นผู้ที่ให้การสนับสนุนนักการเมืองท้องถิ่นทั้งออกหน้าและไม่ออกหน้าอีกด้วย กล่าวได้ว่า “พ่อเลี้ยง” เป็นผู้ที่มีอิทธิพลมากกว่านักการเมืองท้องถิ่นและข้าราชการ เพราะพ่อเลี้ยงสามารถที่จะสั่งการให้นักการเมืองท้องถิ่นหรือข้าราชการทำในสิ่งที่ “พ่อเลี้ยง” ต้องการได้ในส่วนของชาวบ้านก็ยังให้ความไว้วางใจ เคารพนับถือ และรัก “พ่อเลี้ยง” จะเห็นได้ชัดว่า “พ่อเลี้ยง” มิใช่เป็นผู้ที่ไร้อำนาจทางการเมือง อำนาจของ “พ่อเลี้ยง” ไม่จำเป็นต้องสืบเนื่องมาจากบทบาทในระบบการเมืองเป็นหลัก แต่เป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์

ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ในแนวดิ่งที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีทรัพยากรต่างกัน ทรัพยากรในที่นี้ไม่ได้หมายถึงทรัพย์สินแต่เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงอย่างอื่น ๆ ซึ่งอาจเป็นอำนาจทางการเมือง สิทธิพิเศษทางสังคม ผู้อุปถัมภ์อยู่ในฐานะที่เป็นเจ้าของทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด และเป็นที่ต้องการของผู้รับอุปถัมภ์ ผู้รับอุปถัมภ์มักจะทราบดีว่าการเข้าเป็นผู้รับอุปถัมภ์หรือเป็นลูกน้องของใคร ตนต้องการอะไร เช่น การคุ้มครองทางการเมืองหรือทางสังคม หรือความก้าวหน้าตำแหน่งหน้าที่ หรือฐานะทางเศรษฐกิจ การที่ผู้รับอุปถัมภ์ทราบก็โดยเหตุที่ว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ตนต้องการและมักจะเป็นสิ่งที่น้อยคนมักจะสามารทำให้แก่ตนได้ แต่ผู้รับอุปถัมภ์จะไม่สามารถคาดการณ์ได้แน่ชัดเลยว่า ผู้อุปถัมภ์จะให้ตนหรือไม่และเพียงใด นอกจากนั้นแล้วผู้รับอุปถัมภ์ซึ่งเรียกว่า “ลูกน้อง” จะไม่ทราบแน่ชัดว่า ผู้อุปถัมภ์ซึ่งเรามักเรียกว่า “เจ้านาย” หรือ “ลูกพี่” หรือ “เลี้ยง” จะต้องการให้ตนทำอะไรบ้าง เพื่อที่ตนจะได้ในสิ่งที่ตนประสงค์ เช่น ข้าราชการชั้นผู้น้อยที่สร้างความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์กับผู้บังคับบัญชาเพื่อให้ได้รับความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่เป็นพิเศษ อาจเข้าไปรับใช้งานในบ้านของเจ้านายและอื่นๆ อีกเป็นต้น หรือลูกไร้ลูกนากับเจ้าของที่ดินแบบอุปถัมภ์อาจต้องสนับสนุนลูกพี่เจ้าของที่ดินในทางการเมือง เช่น ลงคะแนนเสียงเลือกกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ช่วยหาเสียงให้ หรืออาจถึงขนาดต้องกำจัดศัตรูคู่แข่งของผู้อุปถัมภ์ก็ได้

จะเห็นได้ว่าการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ผู้อุปถัมภ์มีส่วนได้เปรียบอยู่ในเนื้อแท้ของความสัมพันธ์ (คือมีฐานอำนาจในการต่อรองสูงกว่า) ทั้งนี้เพราะผู้อุปถัมภ์จะเป็นหนึ่งในไม่กี่คนที่มีทรัพยากรมากเพียงพอที่จะจ่ายให้ลูกน้องจนพอใจได้ ดังนั้นผู้อุปถัมภ์จึงเป็นผู้เลือกกว่าจะให้การอุปถัมภ์แก่ใครและเป็นผู้กำหนดว่า ผู้รับอุปถัมภ์ควรให้บริการอะไรแก่ตน (อมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ 2543, น. 3-5)

4. บทบาทหน้าที่ของ “พ่อเลี้ยง”

ในพื้นที่บางแห่ง ที่ซึ่งลักษณะการประกอบอาชีพทางการเกษตรของชาวบ้านเป็นไปในแบบที่ชาวบ้านไม่อาจพึ่งพาตนเองได้โดยตลอด เจ้าพ่อก็มักจะมาจากเจ้าของธุรกิจหรือกิจการที่ชาวบ้านต้องอาศัยหรือพึ่งพาเพื่อความอยู่รอดทางเศรษฐกิจ แม้ในกรณีที่กิจการหรือธุรกิจของเจ้าพ่อมิได้เกี่ยวข้องกับความอยู่รอดกับทางเศรษฐกิจของชาวบ้านโดยตรง เช่น “เลี้ยงแหย” หรือนายสมชัย ฤกษ์วารักษ์ แห่งจังหวัดอ่างทอง ซึ่งมีธุรกิจก่อสร้างและธุรกิจค้าไม้ขนาดใหญ่ในหลายๆ จังหวัดได้กล่าวให้สัมภาษณ์ถึงบทบาทของตนเองไว้ตอนหนึ่งว่า

“ผมช่วยชาวบ้านก็แบบที่ใครมีเรื่องเดือดร้อนก็มาหาผม เรื่องที่ใครว่าเป็นผู้มีอิทธิพลเจ้าพ่อนั้น ที่จริงเป็นบารมีความคิดที่เราสร้างไว้มากกว่า ใครมาหาก็คช่วยได้ อย่างชาวบ้านมาบอกขอให้ช่วย ผมจะถามก่อนว่าถูกรังแกมาหรือเปล่าแล้วส่งคนของผมไปตรวจ เช่น ส.จ. ในพื้นที่นั้นๆ คนของผมก็จะรายงานมาว่า ถูกรังแกจริงหรือไม่ ถ้าถูกรังแกไม่ได้รับความเป็นธรรม ผมก็ช่วย แต่ถ้ากลายเป็นว่า ผู้มาขอความช่วยเหลือกลายเป็นคนไปโกงเขาหรือไปทำร้ายร่างกาย หรือไปลักขโมย หรือไปฆ่าเขา แทนที่ผมจะช่วยผมจะฆ่าเลยเอาเรื่องให้ทางตำรวจจัดการเสียเลย...ปีหนึ่ง ผมต้องเสียเงินค่าเหล้าถึงหกแสนบาท ซื้อเหล้านอกเก็บไว้ที่บ้าน เวลาใคร ไปใครมา หรือ แยกผู้ใหญ่หรือพรรคพวกมาก็เอาไว้ต้อนรับ นอกจากนั้นก็มีส่วนซื้อไว้ปีละเป็นพันๆ ผืน เอาไว้ถวายพระบ้าง หรือลูกน้องที่ไปมาหาสู่ หรือพอถึงหน้าหนาวนึกถึงใครได้ก็ส่งไป อย่างเสียยี่สิบ ผมก็ซื้อไว้หลายพันตัวปีใหม่ที่ก็แจกพรรคพวก” (สมบัติ จันทรวงศ์ 2534, น. 121-122)

เช่นในกรณีของ “พ่อเลี้ยง” ก็เช่นเดียวกัน เป็นผู้ที่มิบทบาทและความสำคัญเป็นอย่างมากในท้องถิ่น พ่อเลี้ยงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น คอยให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชน วัด โรงเรียน โรงพยาบาล และทุกหน่วยงานที่ต้องการความช่วยเหลือ พ่อเลี้ยงก็จะดูว่าโครงการต่างๆ ที่หน่วยงานนำมาเสนอเพื่อขอสนับสนุนงบประมาณนั้น เป็นโครงการอะไร ถ้าเป็นโครงการที่ดีที่จะช่วยเหลือสังคมให้ได้รับประโยชน์สูงสุดนั้น “พ่อเลี้ยง” ก็จะสนับสนุนทันที

ไม่เพียงแต่จากหน่วยงานเท่านั้น ชาวบ้านที่มีความทุกข์ร้อนก็มาขอความช่วยเหลือจาก “พ่อเลี้ยง” อย่างในกรณีที่ชาวบ้านมีการทะเลาะวิวาทกัน มีคดีความกัน เรียกร้องค่าเสียหายกัน ก็มาขอให้พ่อเลี้ยงช่วย ซึ่งทั้งคู่อีกก็ไม่ได้มีเงินทั้งคู่ พ่อเลี้ยงก็ไปช่วยในการไกล่เกลี่ยให้ทั้งคู่สามารถจบกันได้ด้วยดี เมื่อเวลาชาวบ้านมีปัญหาทุกข์ยากก็จะมาปรึกษา “พ่อเลี้ยง” ขอความช่วยเหลือจากพ่อเลี้ยง เพราะชาวบ้านเชื่อใจในตัว “พ่อเลี้ยง” ว่ามีศรัทธาที่จะช่วยเหลือชาวบ้านได้ นอกจากนั้น “พ่อเลี้ยง” ยังบริจาคเงินเพื่อสาธารณกุศลต่างๆ อยู่บ่อยครั้ง พ่อเลี้ยงจึงจำเป็นที่จะต้องมีเงินสดติดกระเป๋าอยู่ตลอดเวลา เป็นจำนวนเงินถึงสี่หมื่นถึงห้าหมื่นบาท เพื่อเตรียมพร้อมเมื่อมีชาวบ้านหรือ

หน่วยงานมาขอความช่วยเหลือ “พ่อเลี้ยง” ยังมีบทบาทในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น อีกด้วย อย่างเช่น การให้สัมภาษณ์ของ “พ่อเลี้ยง” ตอนหนึ่งว่า

“อย่างเช่นที่ระบายน้ำที่มีกลิ่นเหม็น เทศบาลไม่จัดการให้สักที ชาวบ้านมาร้องให้ ช่วย เราก็ไปคุยกับนายกให้ คุยกับปลัดให้เมื่อวานนี้ ขณะนี้กำลังดำเนินการขุดลอกอยู่นี้ ไปดูสิกำลัง ทำอยู่เลย”

จากกรณีดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ชาวบ้านไปขอความช่วยเหลือจาก “พ่อเลี้ยง” และ “พ่อเลี้ยง” สามารถช่วยได้ ทำให้ชาวบ้านให้ความไว้วางใจในตัวของ “พ่อเลี้ยง” เคารพและนับหน้า ถือตา “พ่อเลี้ยง” เป็นอย่างมาก และการที่ “พ่อเลี้ยง” บริจาคเงินหรือสิ่งของช่วยเหลือสาธารณะกุศล ต่างๆ อยู่บ่อยครั้ง แม้แต่ข้าราชการในท้องถิ่นที่สุจริตก็อาจที่จะต้องขอรับความช่วยเหลือไว้ เพราะ ความขาดแคลนของงบประมาณของทางราชการ และในท้ายที่สุดก็จะเกิดความเกรงใจในตัวของ “พ่อเลี้ยง” ขึ้นมานั่นเอง

5. การเปลี่ยนแปลงเชิงอำนาจของภาครัฐกับบทบาทของ “พ่อเลี้ยง”

ในมุมมองกันออก หมายถึงว่าไม่ให้ยุ่งเกี่ยวเลยหรือ สมักรเลือกตั้งเมื่อไรได้ทุกครั้ง เช่นแพร่และลำปาง บุคลิกพ่อเลี้ยงที่ชัดเจนที่สุดหลังยุค พ่อเลี้ยงสะอาด ปิยะวรรณ บุญท่ง ทองสวัสดิ์ กฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้องกับมันไม่เกี่ยว ที่ชัดเจนมากตระกูลจันทรสุนทร พ่อเลี้ยงตระกูลนี้ก็ 2 แก้วทุกวันนี้ ต้องแชร์แก้ว ส.ส. ทุกสมัยของจังหวัดลำปาง โดยเฉพาะทางส่วนใต้ 5 อำเภอ เกาะคา แม่ทะ แม่พริก เกิน สบปราบ ก็ยังคงลงเมื่อใดได้เมื่อนั้น กระแสพรรคเป็นส่วนหนึ่ง แต่ไม่ใช่ ทั้งหมด กระแสบุคคลและกระแสตระกูล พ่อเลี้ยงตระกูลจันทรสุนทร ก็ยังคงมีอยู่ เขาไม่เรียก พ่อเลี้ยงแต่ก็คือ “พ่อเลี้ยง” เขาเรียกพ่อพินิจ จันทรสุนทร เป็น ส.ส. ลำปาง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 วางมือเมื่อ พ.ศ. 2548 แต่ไม่ใช่วางเอง โคนบ้านเลขที่ 111 30 ปี ไม่หยุด ให้ลูกลง อิทธิฤทธิ์ก่อน และจรัสฤทธิ์ต่อ ลงเป็น นายก อบจ. ลำปาง จรัสฤทธิ์แพ้กกลับมาเป็น ส.ส. ได้ทั้ง 2 คน วงศ์วรรณ ก็ยังอยู่แต่ไม่ลง ส.ส. มีการเจรจากันระหว่างตระกูล ตัวอย่างที่เห็นชัดคือ แพร่ ลำปาง พะเยา

เมื่อมีกฎหมายเข้ามาทาบไม่ได้ลดทอนบทบาท แต่เป็นการปรับตัวและยังคงมีบทบาท ปรับตัวอย่างไรพอ คสช. รัฐประหารก็อยู่เฉยๆ ก็กลับไปทำธุรกิจ แต่พอเลือกตั้งมาก็ลงก็ชนะอีก ก็ ไม่น่ามีผลกระทบอะไร ไม่ใช่เฉพาะตระกูลพ่อเลี้ยง แต่เป็นตระกูล Richman ทั่วประเทศ คนเหล่านี้ ก็แค่พัก แล้วก็กลับมาในระบบ เป็นการฝังราก เพราะไม่ได้ตอบแทนกันด้วยเงินเพียงอย่างเดียว ระหว่างพ่อเลี้ยงกับลูกจ้าง บุคลิกพ่อเลี้ยงเช่นว่า ลูกจะเปิดเทอมเงินไม่มีให้พ่อเลี้ยงช่วยหน่อย มีการ มอบทุนการศึกษาของตระกูลพ่อเลี้ยงยาสูบ 2 ตระกูล คือ เอื้ออภิญญากุลกับตระกูลวงศ์วรรณ มอบ

ทุนการศึกษาให้ลูกหลานชาวไร่ยาสูบ กฎหมายจะมาทาบอย่างไรมันไม่มีผล จากรุ่นพ่อแม่ก็บอกรุ่นลูกหลานให้รู้เสมอ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้ได้อุปถัมภ์ ความสัมพันธ์ลึกซึ้งมาก ส่งรุ่นสู่รุ่น เขาจะมีในบันทึกเลยว่าอันนี้คนของเราจะฝากด้วย ฝังรากความสัมพันธ์ผู้อุปถัมภ์กับผู้ได้อุปถัมภ์ ไม่ใช่จะมาแจกบัตรสวัสดิการคนจนแล้วจะผูกพัน เพราะเขาดูแลกันมานานกว่านั้นมาที่สิบปี เขาทำมาสามาเสมอ ดูแลทุกข์สุขคนในสังกัด บางคนภูหนี่ยืมสิน (สัมภาษณ์ อ.ธีรยุทธ บำบัด วันที่ 2 มกราคม 2562)

6. “พ่อเลี้ยง” ในอดีตกับ “พ่อเลี้ยง” ในปัจจุบัน

พ่อเลี้ยงแบ่งออกเป็น 3 ยุค คือ ยุคที่ 1 หมอเมืองหมอยา คือหมอพื้นบ้านในภาคเหนือ หมอยาคือคนที่รักษาคือคนอื่น ไม่ใช่หมอที่อยู่ประจำ แต่จะเดินทางไปรักษาคตามี่ต่างๆ ยุคที่ 2 สัมปทานผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งมี 4 อย่างคือ ไม้สัก ยาสูบ เมียง และฝิ่น ยุคที่ 3 ยุคที่เปลี่นเปลี่ยนที่มองพ่อเลี้ยงว่าไม่ใช่ยุค 2 แต่มองพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงคือ คนที่มีเงินจากธุรกิจสืบต่อมาจากยุคที่ 2 คือกลุ่มพ่อเลี้ยงที่ทุนต่อทุน ทุนไม้เดิม ทุนยาสูบเดิม แล้วนำมาต่อยอด เช่น รับเหมาก่อสร้าง ก่อนรับเหมาก่อสร้างมีทำโรงม่อหิน ระเบิดหิน ทำทราย ถ้าพ่อเลี้ยงในความหมายนี้ นอกเหนือไปจากนี้ก็คือเรียกด้วยความเคขชิน มีเงินอย่างอื่นยังไม่คลาสสิกเท่ามีเงินแบบนี้ ทำไมไม่เรียกกลุ่มอื่นว่าพ่อเลี้ยง เพราะถ้าพูดถึงพ่อเลี้ยงลักษณะพิเศษก็คือ 1. ผู้ใหญ่ใจดี 2. ต้องเกี่ยวข้องกับจัดการแรงงานที่มีจำนวนมากอันนี้สำคัญมาก (จัดการแรงงานที่มีจำนวนมาก) เช่นสังคมาปางไม้เฉพาะ คนจะทำไม้ได้ต้องมีจำนวนหลายสิบหลายร้อย สร้างที่พักติดๆ กัน เรียกสังคมาปางไม้ โดยมีพ่อเลี้ยงเป็นลูกพี่ใหญ่ มีบุคลิกพูดเสียงดัง ชัดเจน พ่อเลี้ยงปัจจุบันทุกคนเข้าใจว่ามีเงินก็เป็นพ่อเลี้ยง ต้องดอกจันว่าต้องมีบารมีต้องคุมลูกน้องจำนวนหลายสิบหลายร้อย ผ่านการทำไม้ ผ่านการทำไร่ยาสูบ (สัมภาษณ์ อ.ธีรยุทธ บำบัด วันที่ 2 มกราคม 2562)

พ่อเลี้ยงสมัยนี้เขาอาจจะทำธุรกิจผิดกฎหมายหรืออะไรอย่างนี้ แต่ชาวบ้านไม่รู้ก็เรียก “พ่อเลี้ยง” เห็นว่าเขามีเงินก็เรียกพ่อเลี้ยง แต่ไม่รู้ว่เส้นทางเงินมาอย่างไร อย่างสมัยก่อนนี่คือ “พ่อเลี้ยง” จะเป็นคนที่มีอายุมากหน่อย เขามีเงินทองจริงๆ มาก่อน อย่างสมัยใหม่จะเหมือนสมัยก่อนไม่ได้ เพราะสมัยนี้เงินทองหาได้ง่าย อาจมาจากธุรกิจที่ผิดกฎหมาย ในสมัยก่อนนับถือเป็น “พ่อเลี้ยง” จริงๆ เพราะช่วยบ้านเมือง ช่วยชาวบ้านจริงๆ มีที่มืทางมาก และชื่อเพิ่มมากขึ้น ก็ทำให้มีที่ดินมากมาย (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน นายสันทัศน์ ต้นสุข วันที่ 7 สิงหาคม 2562)

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของ “พ่อเลี้ยง” ต่อโลกทัศน์ทางการเมืองในการเมืองท้องถิ่น อำเภอดิน จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้เสนอข้อสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.1.1 เพื่อศึกษาที่มาของการเกิดโลกทัศน์ทางการเมืองจากบทบาทของ “พ่อเลี้ยง”

1.1.2 เพื่อศึกษาบทบาทและอิทธิพลของ “พ่อเลี้ยง” ต่อโลกทัศน์ทางการเมืองในการเมืองท้องถิ่นอำเภอดิน จังหวัดลำปาง

1.2 วิธีการดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการมหาวิทยาลัยพะเยา กลุ่มที่ 2 พ่อเลี้ยงในอำเภอดิน จังหวัดลำปาง กลุ่มที่ 3 ผู้รู้ในชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

1.3 ผลการวิจัย

พ่อเลี้ยงเกิดขึ้นในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตั้งแต่หลังลงนามในสนธิสัญญาบาวริง พ.ศ. 2398 ที่ลงนามกับอังกฤษ พ่อเลี้ยงเริ่มมีบทบาทที่เด่นชัดมากยิ่งขึ้นในระยะของการรวมเข้าอยู่ในประเทศไทย (ปี พ.ศ. 2398-2475) ในขั้นแรกนั้นรัฐบาลกรุงเทพฯ พยายามเข้ามาจัดการผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของทางภาคเหนือ คือ ไม้สัก ซึ่งก่อนหน้านั้นเจ้าผู้ครองนครฝ่ายเหนือหารายได้จากไม้สักได้อย่างเสรี โดยให้สัมปทานการทำไม้สักกับชาวพม่า ซึ่งเป็นคนในบังคับของอังกฤษ แต่ในระยะหลังการทำสนธิสัญญาบาวริงมีปัญหาเกิดขึ้น จากการที่เจ้านายฝ่ายเหนือเรียกเงินสินบนจากการให้สัมปทานการทำป่าเพื่อให้มีการแข่งขันกันมากขึ้น เนื่องจากมีผู้ทำป่าไม้ชาวพม่าและบริษัทป่าไม้

ของอังกฤษเข้ามาขอสัมปทานมากขึ้น จึงทำให้เกิดการฉ้อฉลและให้สัมปทานซ้อนกันเกิดขึ้น บริษัทเหล่านี้รู้สึกเดือดร้อน จึงร้องเรียนต่อเจ้าหน้าที่กงสุลอังกฤษในกรุงเทพฯ

ปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้รัฐบาลกรุงเทพฯ ถือเป็นข้ออ้างในการเข้ามาควบคุมเมืองเหนือมากยิ่งขึ้น จนในที่สุดได้ตั้งกรมป่าไม้และโลหกิจขึ้นในปี พ.ศ. 2493 โดยจ้างชาวอังกฤษชื่อ นายเฮอเบิร์ต สเตต เป็นอธิบดีคนแรก ให้รักษาผลประโยชน์ให้บริษัทอังกฤษและรักษารายได้ให้รัฐบาลกรุงเทพฯ โดยการยึดอำนาจการให้สัมปทานป่าไม้จากเจ้าหลวง ให้กับกรมป่าไม้ แล้วตอบแทนผลประโยชน์ให้กับเจ้านายฝ่ายเหนือเป็นเงินรายปี

รัฐบาลกรุงเทพฯ ยังได้เข้ายึดการควบคุมการคลัง ในปี พ.ศ. 2440 ในการควบคุมการคลังของรัฐบาลกรุงเทพฯ ได้ปฏิรูประบบภาษีโดยเก็บเป็นภาษีที่ดินและภาษีรายหัวๆ ละ 4 บาทต่อปี นับเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลกรุงเทพฯ เข้ามาเก็บภาษีจากชาวเมืองเหนือโดยตรง ซึ่งรายได้จากภาษีที่เก็บนั้นนำไปใช้ในการสร้างถนน ทางรถไฟ และระบบสื่อสาร เพื่อรวมหัวเมืองเหนือให้เข้าสู่ส่วนกลางมากขึ้น เนื่องจากรัฐบาลกรุงเทพฯ ขาดเจ้าหน้าที่ที่ไว้วางใจได้ การเก็บภาษีจึงตกอยู่ในมือของนายอากรจีนผู้ได้รับสัมปทานการเก็บภาษี ต่อมาชาวจีนเหล่านี้ได้สืบเชื้อสายมาเป็นชนชั้นนำที่มีอิทธิพลสำคัญกลุ่มหนึ่งในภาคเหนือ

ในช่วงระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงนี้ได้สร้างชนชั้นนำใหม่เกิดขึ้นในสังคมที่มีฐานอำนาจอย่างอื่นด้วย นอกจากที่ดินแล้วที่เห็นได้ชัดคือ ข้าราชการจากส่วนกลางเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ชาวจีนเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก นอกจากจะเป็นนายอากรบ่อนเบี้ยผูกขี้โพยหายแล้ว ชาวจีนยังทำการค้าขายส่งและตั้งสินค้าไปมากรุงเทพฯ ผูกขาดโรงต้มเหล้า ทำโรงยาฝิ่น และคนในบังคับของอังกฤษที่เป็นชาวพม่าที่เข้ามาทำป่าไม้ในเมืองเหนือก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่สืบเชื้อสายมาเป็นพ่อเลี้ยงป่าไม้ กลุ่มชนชั้นนำเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นทั้งทางด้านการลงทุนเศรษฐกิจร่วมกันจนไปถึงการสมรสระหว่างกัน ถือได้ว่าเป็นชนชั้นที่ได้เปรียบอยู่ในสังคม และขณะเดียวกันชนชั้นนำสังคมหมู่บ้านของชาวนาก็เกิดฐานันดรหลากหลายขึ้นด้วยระบบเศรษฐกิจแบบตลาดได้เปิดโอกาสให้ชาวนาบางคนที่มีช่องทางติดต่อกับภายนอก คือผู้ที่อยู่ใต้อุปถัมภ์ของเจ้าข้าราชการจากส่วนกลาง หรือฝรั่ง สามารถเขยิบฐานะขึ้นมาเป็นผู้นำหมู่บ้านหรือพ่อเลี้ยงท้องถิ่นแทนที่เจ้านายที่เริ่มหมดอำนาจลง ด้วยการซื้อที่ดินเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ให้คนเช่าทำได้

นำไปสู่การยึดอำนาจทางเศรษฐกิจการลดทอนอำนาจทางการเมืองที่จากเดิมเจ้านายฝ่ายเหนือมีอำนาจทางการเมือง ทำให้บทบาทของเจ้าถูกลดลงไป คนที่ขึ้นมาแทนที่และมีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมากกว่าในระบบเดิมก็คือ กลุ่มคนที่ชาวล้านนาเรียกว่า “พ่อเลี้ยง” ซึ่งมีทั้งคนพื้นเมืองในท้องถิ่น คนจีน โพนทะเลและคนจากภูมิภาคอื่นๆ ที่เคยเป็นข้าราชการและลูกจ้างฝรั่ง

โดยพ่อเลี้ยงเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่สร้างฐานะขึ้นมาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน มักจะมีอาชีพหลัก 4 อย่าง คือ ค้าไม้สัก ค้าฝิ่น ค้ายาสูบและค้าเมี่ยง ไม้สักเป็นอาชีพสามารถสร้างรายได้และความมั่งคั่งมหาศาลให้กับกลุ่มพ่อเลี้ยงหลายกลุ่มหลายตระกูลยิ่งใหญ่มากในระดับประเทศ จนมาถึงระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบลหมู่บ้าน

“พ่อเลี้ยง” ได้เข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองในระยะของความขัดแย้งในปี พ.ศ. 2500-2516 ในขณะนั้นจอมพลสฤษดิ์เข้ามามีอำนาจ โดยใช้นโยบายพัฒนาประเทศเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมทางการปกครองและสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศเป็นอย่างมาก ทำให้นายทุนภาคเหนือซึ่งได้กลายมาเป็นพ่อค้าได้โอกาสในการขยายกิจการด้วยการเข้าหาผู้มีอำนาจในขณะนั้นให้เป็นผู้คุ้มครอง (อนันท์ กาญจนพันธุ์ 2527, น. 144-145) ได้กล่าวว่า ขณะนั้นในหมู่เชื้อสายเจ้าก็มี เจ้าไชยณรงค์ ณ เชียงใหม่ และในหมู่เชื้อสายพ่อค้าจีนก็มี นายสุกิจ นิมมานเหมินท์ เป็นตัวเชื่อม เจ้าไชยณรงค์สนิทสนมกับจอมพลสฤษดิ์ ครั้งร่วมกันในพรรคเสรีมนังคศิลา ส่วนนายสุกิจซึ่งเป็นเชื้อสายนายทุนจีน ตระกูลที่มั่งคั่งมากตระกูลหนึ่งของเชียงใหม่ นั้น เป็นหัวหน้าพรรคสหภูมิ ซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์หนุนหลังอยู่ครั้งการเลือกตั้งปี 2500 ขณะเมื่อจอมพลสฤษดิ์กำลังสร้างสมอำนาจอยู่นั้น ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนายทุนภาคเหนือจึงมีความสัมพันธ์อยู่มาก

นอกจากนั้น จอมพลสฤษดิ์ยังออกกฎหมายห้ามการค้าฝิ่นในปี พ.ศ. 2502 เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการผูกขาดของเขา เพราะตำรวจสามารถจับพ่อค้าอิสระและริบฝิ่นเป็นการขจัดคู่แข่งลงไปได้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2508 จอมพลถนอม กิตติขจร ได้เข้ามาสืบทอดอำนาจหลังจากที่จอมพลสฤษดิ์เสียชีวิต จอมพลถนอมยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชนชั้นผู้นำทางเหนือเป็นอย่างมาก เพราะเขามีความเกี่ยวข้องกับตระกูลเจ้านครลำปาง รัฐบาลของจอมพลถนอมได้เร่งรัด “นโยบายพัฒนา” เพิ่มมากขึ้น ซึ่งทำให้เมืองเชียงใหม่กลายเป็นจุดสนใจในการท่องเที่ยว ทำรายได้จำนวนมากให้กับนายทุน และระยะเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจในช่วงหลังของปี พ.ศ. 2513 เป็นผลจากการขยายสงครามในเวียดนามและการที่ทหารอเมริกันมาตั้งฐานทัพในไทย ได้ทำผลกำไรให้กับนายทุนภาคเหนือเป็นอย่างมาก ทั้งนายทุนใหม่และนายทุนที่เป็นเชื้อสายเจ้าเดิม นายทุนทั้งสองประเภทนี้รวมกันเป็นกลุ่มจากการสมรสแลทำธุรกิจร่วมกัน ผนึกกันเป็นชนชั้นนายทุนท้องถิ่นขึ้น และยังรักษารฐานเศรษฐกิจเดิมไว้ คือ การเป็นเจ้าของที่ดิน ทำป่าไม้ และค้าฝิ่น กลุ่มนายทุนเหล่านี้ยังได้เข้าไปดำเนินการในด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้นจนสามารถทำให้ควบคุมการลงทุนในภาคเหนือได้กว่าร้อยละ 60 ในช่วงนี้กลุ่มนายทุนภาคเหนือได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการเมืองท้องถิ่นในระดับเทศบาล ซึ่งแตกต่างจากก่อนหน้านี้ที่นายทุนภาคเหนือใช้การสร้างสายสัมพันธ์กับผู้นำทางการเมืองในส่วนกลางและการผูกขาดการเมืองระดับท้องถิ่นเป็นทางเลือกที่ใช้

ประกันและฝึกกำลังในการเข้ามาจับบทบาทเช่นเดิม และการเข้ามามีอิทธิพลต่อการบริหารราชการของจังหวัด ซึ่งเป็นข้าราชการที่ได้รับการแต่งตั้งจากกรุงเทพฯ

ถึงแม้ว่านายทุนเหล่านี้จะรวมกันเป็นหนึ่งเดียวกัน แต่ในบางครั้งทัศนคติทางการเมืองของพวกเขาต่างกันบ้าง เช่น นายทุนที่มาจากผู้มีเชื้อสายเจ้ามักจะดำเนินนโยบายอนุรักษ์นิยม ขณะที่พวกนายทุนใหม่จะมีนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมมากกว่า กลุ่มนายทุนเหล่านี้ที่ชาวล้านนาเรียกว่า “พ่อเลี้ยง” จะทำธุรกิจควบคู่ไปกับการเมือง การทำธุรกิจจะมาก่อนการเมือง

ตระกูลพ่อเลี้ยงไม้สักที่สำคัญตระกูลหนึ่งคือ ตระกูลวงศ์วรรณ โดยณรงค์ วงศ์วรรณ ได้เริ่มจากการเป็น สจ. ก่อน และทำธุรกิจควบคู่กัน ธุรกิจที่ทำคือ การไปเอาพันธุ์ยาสูบจากต่างประเทศ พันธุ์เวอร์จิเนียมาปลูกที่ภาคเหนือที่จังหวัดแพร่ และได้แพร่ขยายไปทั้งหมด 7 จังหวัด ยกเว้นจังหวัดแม่ฮ่องสอน ปลูกไร่ยาสูบควบคู่กับโรงบ่มเป็นเจ้าแรกที่ทำ ในเครือข่ายของตระกูลนี้มีทั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในที่สุดประมาณทศวรรษ 2520 ณรงค์ วงศ์วรรณ เป็น สส. ด้วยความเป็นพ่อเลี้ยงเก่า พ่อเลี้ยงไม้สัก พ่อเลี้ยงยาสูบ ก็ได้ชักชวนพ่อเลี้ยงด้วยกันมาเป็น สส. ในเครือข่าย 7 จังหวัด ภาคเหนือ อย่างเช่น พ่อเลี้ยงเพ็ญ ต้นบรรจง จังหวัดพะเยา ตระกูลจันทร์สุรินทร์ จังหวัดลำปาง และรวมกลุ่มกัน หัวหน้ากลุ่มก็จะเป็นรัฐมนตรี รัฐมนตรีก็เลือกกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำให้ได้โควตาส่งออกต่างประเทศสร้างความมั่งคั่งมากยิ่งขึ้น

2. อภิปรายผล

กล่าวได้ว่า “พ่อเลี้ยง” เป็นบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในท้องถิ่น เป็นผู้ที่สามารถพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ ได้ เพราะเป็นผู้ที่มีความพร้อมในหลายด้าน สิ่งที่สำคัญคือ เป็นผู้ที่มีความมั่งคั่งร่ำรวย เป็นผู้กว้างขวางรู้จักกับผู้หลักผู้ใหญ่มากมายในท้องถิ่น มีท้องถิ่นที่เป็นฐานอำนาจของตัวเอง เป็นผู้ที่สามารถเข้าได้กับทุกคนตั้งแต่ชาวบ้านยากจน ไปจนถึงผู้มีฐานะสูงได้ เป็นผู้ให้ช่วยเหลือชาวบ้านในทุกๆ เรื่องที่ชาวบ้านเดือดร้อนต้องการขอความช่วยเหลือ ไม่เคยปฏิเสธ พ่อเลี้ยงยังเป็นผู้ที่ใช้จ่ายเงินมากในการกุศลและสาธารณะประโยชน์ต่างๆ ในท้องถิ่น เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน วัด หน่วยงานต่างๆ หรือมีงานประจำปีในหมู่บ้านต่างๆ

ถ้าหากจะกล่าวว่า “พ่อเลี้ยง” เป็นผู้ที่มีอำนาจและอิทธิพลมากกว่านักการเมืองท้องถิ่น ก็คงจะไม่ผิด เพราะนักการเมืองท้องถิ่นก็มาจากพ่อเลี้ยงและบางครั้งพ่อเลี้ยงก็มักจะสนับสนุนนักการเมืองท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งอาจจะทั้งออกหน้าและไม่ออกหน้า นอกจากนั้นพ่อเลี้ยงยังมีอำนาจในการสั่งการให้นักการเมืองท้องถิ่นทำในสิ่งที่พ่อเลี้ยงต้องการได้ เช่น กรณีที่ท่อระบายน้ำมีกลิ่นเหม็น เทศบาลไม่มาจัดการให้ชาวบ้าน ชาวบ้านเดือดร้อนจึงมาร้องขอความช่วยเหลือจากพ่อเลี้ยง

พ่อเลี้ยงจึงไปคุยกับนายกและปลัดให้ ซึ่งทางเทศบาลก็มาดำเนินการให้ทันที ในกรณีเกิดการทะเลาะวิวาทกันระหว่างชาวบ้านที่ต้องไปสถานีตำรวจ พ่อเลี้ยงก็สามารถที่จะไกล่เกลี่ยให้ทั้งสองฝ่ายยุติเรื่องและจบลงด้วยดี

ในกรณีอย่างเช่น เจ้าของโรงสีขนาดใหญ่รายหนึ่งซึ่งเป็นชาวจีนอพยพและไม่มีสิทธิทางการเมือง ได้เรียกตัวเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ซื้อสัตว์รายหนึ่งมาพบที่บ้าน และพยายามบังคับให้ตำรวจผู้นั้นกล่าวบอกขอโทษในเรื่องการปรับคนในโรงสีที่ฝ่าฝืนกฎจราจร ตำรวจคนนั้นปฏิเสธข้อเรียกร้องดังกล่าวของเขา เพราะตำรวจคนนั้นไม่ได้ทำผิดอะไรเลย แต่ทว่าเจ้าของโรงสีโมโหมากและถึงกับข่มขู่เจ้าหน้าที่ผู้นั้นว่า จะย้ายเจ้าหน้าที่ผู้นั้นไปจังหวัดอื่น การข่มขู่ของเจ้าของโรงสีกลายเป็นจริงขึ้นมาในเวลาต่อมาไม่นานนัก เมื่อรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ผู้ซึ่งเป็นหนี้บุญคุณต่อเจ้าของโรงสีท่านนั้นเป็นอย่างมากในการเลือกตั้ง ได้สั่งการให้มีการโยกย้ายตำรวจนั้นออกไปจากพื้นที่เดิม กรณีดังกล่าวนี้จึงแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจน ถึงการที่นักธุรกิจสามารถที่จะใช้อิทธิพลทางการเมืองได้ นักธุรกิจมิได้เป็นผู้ไร้อำนาจทางการเมือง และอำนาจของพวกเขาไม่จำเป็นที่จะต้องสืบเนื่องมาจากบทบาทที่สำคัญในระบบการเมืองที่เน้นการเลือกตั้งเป็นใหญ่ (อมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ 2543, น. 316-319)

ในกรณีดังกล่าวจะเห็นได้ว่า “พ่อเลี้ยง” ยังคงมีอำนาจและอิทธิพลในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นพ่อเลี้ยงยังช่วยเรื่องทุนการศึกษาของลูกหลานในท้องถิ่น พ่อเลี้ยงจึงเป็นผู้ที่ชาวบ้านรัก ให้ความไว้วางใจและเคารพนับถือมาก พ่อเลี้ยงไม่เพียงแต่ช่วยเหลือทางด้านการเงิน แต่ยังช่วยเหลือชาวบ้านในด้านอื่นๆ ด้วย นับว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งมาก แบบฝังรากลึก จากรุ่นพ่อแม่ก็จะบอกต่อให้รุ่นลูกหลานรู้เสมอ จากรุ่นสู่รุ่น เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้ใต้อุปถัมภ์ ดังที่ เวียงรัฐ เนติโพธิ์ ได้กล่าวไว้ใน หนีบบัตรกับบุญคุณ ว่า ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ คำว่า “ผู้อุปถัมภ์” หมายถึง บุคคลผู้มีอำนาจ สถานภาพ และฉันทานุมัติ โดยคนเหล่านี้ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับผู้ที่มีอำนาจด้อยกว่าหรือเป็น “ผู้รับอุปถัมภ์” ที่ต้องการความช่วยเหลือหรือปกป้อง โดยผู้อุปถัมภ์จะให้ประโยชน์กับผู้รับอุปถัมภ์ โดยหวังจะได้ประโยชน์ตอบแทนกลับมาในรูปแบบของสินค้า ความจงรักภักดี การสนับสนุนทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ ความสัมพันธ์ในเชิงตอบแทนซึ่งกันและกัน อาจมาในรูปแบบของสัญญาอย่างเป็นทางการที่มีการกำหนดสิทธิและข้อผูกพันของทั้งสองฝ่ายอย่างชัดเจน หรืออาจมีในรูปแบบที่เป็นทางการน้อยกว่า มีความยืดหยุ่นมากกว่า โดยทั่วไปความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งสองฝ่ายนี้ ฝ่ายผู้รับอุปถัมภ์มักจะเป็นผู้เสียเปรียบ เพราะโดยคำจำกัดความว่า เป็นผู้ที่ย่อนแอกว่าทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง แม้ว่าผู้อุปถัมภ์จะต้องอาศัยผู้รับอุปถัมภ์ของตนอย่างเป็นกลุ่มก้อนในบางสถานการณ์ เช่น การหาเสียงเลือกตั้งหรือในกรณีพิพาทที่มีการแบ่งพวกเป็นก๊กเป็นเหล่า

ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ (patron-client relationship) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์ข้างต้น “ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์” ความสัมพันธ์ในลักษณะสถาบันทางสังคมเช่นนี้กล่าวกันว่า มีรากฐานมาจากระบบฟิวดัล (feudalism) ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายจักรวรรดิโรมัน ความไร้เสถียรภาพทางสังคมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ส่วนบุคคลระหว่างผู้ที่มีฐานะทางสังคมแตกต่างกันจากความเดือดร้อน สถานการณ์ที่ระบบเครือญาติขาดทรัพยากรที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ปัจเจกบุคคล และในขณะที่เดียวกันอำนาจกลางก็อยู่ไกลเกินไปหรืออ่อนแอเกินกว่าที่จะคุ้มครองผู้ที่อ่อนแอได้ ปัจเจกบุคคลที่อ่อนแอจึงต้องหากลไกทางสังคมที่จะช่วยป้องกันให้เขาพ้นจากภัยต่างๆ จึงจำเป็นต้องมาฝากตัวกับผู้ที่มีอำนาจทำให้ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ของบุคคลที่มีฐานะต่างกัน แต่ความสัมพันธ์นี้ต่างฝ่ายต่างได้รับประโยชน์ตอบแทนซึ่งกันและกัน เจ้าของที่ดินขนาดเล็กหรือชาวนาเข้าไปขอความคุ้มครองจากเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ และตอบแทนการคุ้มครองดังกล่าวด้วยการช่วยเหลือปลูก หรือเอาที่ดินของตนยกให้เจ้าของที่ดินขนาดใหญ่แล้วทำกินบนที่ดินเดิมของตนต่อไปในฐานะผู้เช่า นี่จึงเป็นจุดเริ่มต้นของเศรษฐกิจในระบบฟิวดัลที่อาศัยความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ

ในสังคมประเทศโลกที่สาม หรือโลกที่กำลังพัฒนา ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์สามารถเชื่อมโยงบุคคลที่มีสถานภาพต่ำไปจนถึงบุคคลระดับชาติ โดยไม่จำเป็นต้องผูกติดกับระบบราชการที่เข้มงวด ในขั้นต้นของการพัฒนาอุตสาหกรรม ผู้อุปถัมภ์ตามประเพณีอาจสามารถช่วยเหลือผู้รับอุปถัมภ์ของตนในการติดต่อกับราชการ อีกทั้ง เครือข่ายของระบบอุปถัมภ์ได้กลายมาเป็นวิธีการที่พรรคการเมืองใช้ในการหาคะแนนเสียงในชนบทที่ผู้รับอุปถัมภ์ในทางการเมืองมักถูกพรรคการเมืองใช้ให้เป็นหัวคะแนน โดยอาจได้รับผลตอบแทน เช่น การให้สัญญาปฏิรูปที่ดินเพื่อแลกเปลี่ยนกับคะแนนเสียง

ทั้งหมดจึงเป็นกระบวนการทางการเมืองของมวลชนที่ได้รับการจัดตั้งจากเบื้องบน เชื่อมโยงลงมาถึงระดับท้องถิ่น เป็นผลให้กลุ่มทางการเมืองท้องถิ่นถูกผนวกเข้าไปภายใต้ระบบอุปถัมภ์ James C. Scott ได้นิยามความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ไว้ว่า ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ คือความสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยนกันระหว่างสองบทบาท (หรือสองคนที่มิบทบาทต่างกัน) เกี่ยวข้องกับมิตรภาพเชิงกลไก (instrumental friendship) โดยคนที่มีสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจเหนือกว่าเรียกว่า ผู้อุปถัมภ์ ใช้อิทธิพลและทรัพยากรที่มีปกป้องคุ้มครองและหรือให้ประโยชน์กับผู้ที่มีสภาพต่ำกว่า ผู้ได้รับการอุปถัมภ์ ส่วนผู้ที่มีสถานภาพต่ำกว่าก็ตอบแทนด้วยการให้การสนับสนุนความช่วยเหลือ รวมทั้งการรับใช้ต่อผู้อุปถัมภ์ (เวียงรัฐ เนติโพธิ์ 2558, น. 14-16)

คุณลักษณะที่สำคัญของความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์สามารถอธิบายให้เห็นได้สามประการดังนี้

1. ความไม่สมดุลกันในการแลกเปลี่ยนระหว่างคู่สัมพันธ์ 2 ฝ่าย ที่แสดงและสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในแง่ของทรัพยากร อำนาจ และสถานภาพ ผู้รับอุปถัมภ์ในความหมายนี้คือ ใครก็ตามที่เข้าไปมีส่วนในการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่ากันที่ผู้รับอุปถัมภ์ไม่สามารถตอบแทนได้เต็มที่ การติดหนี้บุญคุณได้ผูกมัดเขาไว้กับผู้อุปถัมภ์

2. ความสัมพันธ์ของผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์คือ ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้ที่เห็นหน้ากันอยู่เสมอๆ ความไว้วางใจและความรักใคร่ระหว่างคู่สัมพันธ์ ทั้งสองจะแสดงออกโดยใช้สรรพนามเรียกขานกันในหมู่ญาติสนิทระหว่างคู่สัมพันธ์ทั้งสอง เช่น พ่อทูนหัว ในหมู่ชาวคาทอลิกที่เป็นความผูกพันแบบญาติสมมุติ (fictive kinship) ที่จะกลายเป็นเหมือนพี่ชายของพ่อ เป็นต้น

3. ความสัมพันธ์มีลักษณะที่ยืดหยุ่นไม่เฉพาะเจาะจง จะยอมรับบุคคลทั้งตัวคน (whole-person) มากกว่าที่จะเป็นความสัมพันธ์เฉพาะบางส่วนและขาดความเป็นกันเอง สายสัมพันธ์จึงมีความยืดหยุ่นมากในแง่ที่ว่าความต้องการและทรัพยากรของคู่สัมพันธ์ รวมไปถึงลักษณะของการแลกเปลี่ยนอาจจะแตกต่างกันมากในเวลาที่แตกต่างกัน และความสัมพันธ์จะคงอยู่ตราบเท่าที่ทั้งสองฝ่ายสามารถที่จะให้การตอบแทนซึ่งกันและกันได้ (เวียงรัฐ เนติโพธิ์ 2558, น. 14-16)

ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บทบาทและอิทธิพลทางการเมืองท้องถิ่นของ “พ่อเลี้ยง” ยังคงมีความเข้มข้นอยู่เสมอ ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์คือความสัมพันธ์ที่มีการแลกเปลี่ยนกันระหว่างสองบทบาท เมื่อมีการแลกเปลี่ยนบางสิ่งเกิดขึ้น ผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจที่เหนือกว่าก็จะซึ่งจะถูกเรียกว่า ผู้อุปถัมภ์ จะใช้อิทธิพลและทรัพยากรที่มีอยู่ปกป้องคุ้มครองและให้ประโยชน์กับผู้ที่มีสภาพที่ต่ำกว่า ซึ่งจะถูกรเรียกว่า ผู้รับอุปถัมภ์ ต้องการ เป็นความสัมพันธ์ในเชิงตอบแทนซึ่งกันและกัน ซึ่งผู้รับอุปถัมภ์จะต้องตอบแทนด้วยความจงรักภักดี การสนับสนุนทางการเมืองในด้านต่างๆ

ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่าง “พ่อเลี้ยง” กับชาวบ้านในท้องถิ่น “พ่อเลี้ยง” กับนักการเมืองในท้องถิ่น “พ่อเลี้ยง” กับข้าราชการในท้องถิ่น เป็นความสัมพันธ์ที่มีการพึ่งพิงกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน เป็นความสัมพันธ์แบบฝังรากลึก เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นบุญคุณกันที่จะต้องมีการตอบแทน เป็นความสัมพันธ์ที่มีความลึกซึ้ง ดังเช่นที่ สมบัติ จันทรวงศ์ ได้กล่าวไว้ใน “บทบาทของเจ้าพ่อถิ่นในเศรษฐกิจ และการเมืองไทย” ว่า การเกิดของเจ้าพ่อผู้ซึ่งอำนาจทางเศรษฐกิจของตนเป็นเครื่องมือสร้างอิทธิพลเหนือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อเสริมสร้างหรือขยายฐานทางเศรษฐกิจของตนพร้อมๆ กับที่เล่นบทบาทผู้อุปถัมภ์ผู้คนในท้องถิ่นของตนนั้น คุณจะมี

ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจและการเมืองของสังคมไทยในรอบกว่า ทศวรรษที่ผ่านมา ถึงแม้ว่าส่วนที่กำเนิดของเจ้าพ่อมีความสัมพันธ์โยงใยกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจ ของประเทศ อาจจะสืบสาวโยงใยไปได้ยาวนานกว่านั้นพอสมควร คืออาจย้อนกลับไปได้ไกลถึงช่วง ทศวรรษแห่งปี ค.ศ. 1960 เมื่อทุนจากนอกประเทศไม่ว่าจะเป็นทุนของอเมริกันในรูปแบบของการสร้าง ฐานทัพ การพัฒนาอุปกรณ์พื้นฐานด้านยุทธศาสตร์ต่างๆ การสนับสนุนทางการเงินต่อรัฐบาลเผด็จ การทหารและการลงทุนของภาคเอกชนจากอเมริกาและญี่ปุ่น เริ่มหลั่งไหลเข้ามาในประเทศไทยอย่าง ขนานใหญ่และอย่างต่อเนื่อง และเนื่องจากการหลั่งไหลเข้ามาของทุนเหล่านี้มิได้จำกัดตัวเองอยู่ เฉพาะแต่ในเมืองหลวงหากแต่กระจายออกไปทั่วประเทศ

ผลกระทบที่ตามมาทั้งโดยตรงและโดยอ้อมจึงเกิดขึ้นกับวงการธุรกิจหลายๆ วงการทั่ว ทุกภูมิภาค โดยเฉพาะการขยายตัวของธุรกิจการธนาคาร ซึ่งเป็นผลให้มีการกระจายเครดิตออกไป ในต่างจังหวัดนั้น น่าจะเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดมีนักธุรกิจรุ่นใหม่และในระดับใหญ่ ของท้องถิ่น ซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่าข้าราชการ แม้ในระดับหัวหน้าส่วนราชการของจังหวัด อย่างเทียบกันไม่ได้เลย บุคคลที่สามารถขยายฐานทางเศรษฐกิจของตนได้ภายในเวลาอันสั้น แต่มี ฐานทางสังคมอันเนื่องมาจากความเป็นคนในท้องถิ่นหรือเป็นผู้ที่ปักหลักตั้งรกรากอยู่ยาวนานในที่ นี้เองที่พร้อมที่จะเป็น “เจ้าพ่อ” ได้เมื่อมีโอกาสอำนวย

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าจริงๆ แล้ว บุคคลระดับเจ้าพ่อเป็นสิ่งที่มิคู่กับสังคมไทยมา ช้านาน ไม่ว่าจะเป็นยุคของเผด็จการทหารครองเมืองหรือยุคประชาธิปไตย เพราะเงื่อนไขสำคัญ ของการเป็นผู้มีอิทธิพลระดับเจ้าพ่อ อยู่ที่การสมยอมของอำนาจรัฐที่ให้แก่อำนาจพิเศษ เพื่อแลกกับ ผลประโยชน์ทางการเงิน ซึ่งในเรื่องนี้ก็คงยากที่จะปฏิเสธว่าการทำการค้าหรือธุรกิจแบบอภิสิทธิ์ ผูกขาด หรือการดำเนินธุรกิจที่ผิดกฎหมายและโดยที่มิกลไกอำนาจรัฐค้ำจุนอย่างเปิดเผยนั้น มีใน เห็นชัดที่สุดก็ในยุคของเผด็จการทหารนั่นเอง อันที่จริงแล้วแม้แต่การกำจัดเจ้าพ่อที่กระทำกันใน สมัยเผด็จการทหารก็มุ่งกำจัดเฉพาะกลุ่มที่เป็นคนละพวกกับตนเท่านั้น เพราะโดยเนื้อแท้แล้ว ระบอบเผด็จการทหารเองนั่นแหละ ที่เป็นต้นตอของการแจกจ่ายอภิสิทธิ์หรือการให้สัมปทาน ผูกขาดทางเศรษฐกิจแก่พรรคพวกของตน ซึ่งก็เท่ากับเป็นการปูทางให้เกิดเจ้าพ่อรุ่นใหม่ๆ ขึ้นมาอีก

ในขณะที่เดียวกันที่การหลั่งไหลของทุนจากภายนอกเข้าสู่ชนบท เป็นการเปิดโอกาส กว้างสำหรับเจ้าพ่อที่จะสร้างฐานทางเศรษฐกิจของตนได้อย่างมั่นคงและรวดเร็ว โอกาสที่เปิดกว้าง ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้เจ้าพ่อในท้องถิ่นเจริญเติบโต ได้อย่างรวดเร็วในทางสังคมและการเมือง ทั้งนี้ก็เพราะกระบวนการเลือกตั้งที่เกิดขึ้น ไม่เพียงแต่จะ ไม่มีข้อจำกัดในเรื่องระดับการศึกษา เพศ หรือถิ่นที่อยู่เท่านั้น แต่กลับเน้นความสำคัญของทุนทรัพย์ ในการรณรงค์หาเสียง ซึ่งทำให้ผู้มีอิทธิพลทางการเงินในท้องถิ่นไม่เสียเปรียบชนชั้นนำในเมือง

หลวงแต่อย่างใด การเลือกตั้งกลายเป็นช่องทางที่ทำให้ชนชั้นนำในท้องถิ่น สามารถพัฒนาศักยภาพทางอำนาจของตนได้สูงสุด ในเรื่องนี้ที่น่าสนใจได้แก่ ข้อเสนอของนักการเมืองท่านหนึ่งที่ว่า ทั้งนักการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐนั่นเอง ที่เป็นผู้ไปชักนำเจ้าพ่อเข้ามาสู่วงการเมือง กล่าวคือ

สำหรับผู้สมัครเลือกตั้งนั้น เพื่อหวังผลคือชัยชนะในทางการเมืองก็ย่อมแสวงหาแรงสนับสนุนจากทั้งประชาชนโดยตรง และจากผู้ที่มิมีอิทธิพลเหนือประชาชนอีกทีหนึ่ง การได้รับความสนับสนุนจากเจ้าพ่อ ซึ่งเพียบพร้อมไปด้วยอุปกรณ์ กำลังคน กำลังเงิน และความนับถือของประชาชนย่อมทำให้โอกาสได้รับเลือกตั้งมีสูง เมื่อถึงจุดนี้ เราต้องทำความเข้าใจว่า บุคคลระดับเจ้าพ่อนั้นย่อมเป็นผู้ที่มีบุญบารมีหรือเป็นที่นับหน้าถือตาในชุมชนมาก่อนที่จะมีการเลือกตั้ง คุณงามความดีของเจ้าพ่อในทัศนะของประชาชน ซึ่งได้รับความอุปถัมภ์เพื่อแผ่จากเจ้าพ่อเมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งที่เจ้าพ่อร้องขอ คือขอให้ช่วยออกเสียงลงคะแนนให้แก่ผู้สมัครคนใดคนหนึ่งจึงเป็นเรื่องที่เล็กและไม่มีความหมายอะไรมากไปกว่าการช่วยเหลือพรรคพวกเดียวกัน แรงสนับสนุนของเจ้าพ่อจึงมีความหมายอยู่มาก (สมบัติ จันทรวงศ์ 2534, น. 123-127)

คงจะไม่เป็นการเกินเลยจนเกินไปนักหากจะกล่าวว่า ทราบเท่าที่กลไกทางอำนาจและทางสังคมของไทย ยังเปิดโอกาสให้เจ้าพ่อเป็นผู้อุปถัมภ์ที่พึงปรารถนาของประชาชนในท้องถิ่นอยู่ไม่ว่าจะเป็นการอุปถัมภ์ในด้านเศรษฐกิจ สังคม (เช่นการประนีประนอมความขัดแย้ง) หรือแม้แต่การให้สิทธิพิเศษหรืออำนวยความสะดวกบางอย่าง ในกรณีที่มิกลไกหรืออำนาจรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยแล้ว ทราบนั้นบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองของเจ้าพ่อก็จะคงเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาๆ เพียงแต่ว่าคุณลักษณะบางประการของเจ้าพ่อแบบเดิมๆ อาจต้องมีความจำเป็นที่จะเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาไปบ้างให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่อไปในสังคมนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องนี้มีข้อที่น่าสนใจว่าพัฒนาการจากเส้นทางนักเลงไปสู่ความเป็นผู้มีอิทธิพลหรือเจ้าพ่อนักก้าวถึงการเป็นนักธุรกิจและนักการเมืองนั้นมรดกของการพัฒนาที่รอบด้าน เริ่มตั้งแต่คุณสมบัติประจำตัวของเจ้าพ่อจากแง่ของวัฒนธรรมท้องถิ่นของไทยที่ยกย่อง “ความเป็นผู้มีน้ำใจนักเลง” กันเลยทีเดียว เพราะปัจจุบันนี้ สิ่งที่ได้รับการเน้นหรือตอกย้ำว่าเป็นคุณสมบัติหลักของเจ้าพ่อ ที่เห็นได้ง่ายไม่ใช่การเป็นนักเลงที่ “ใจถึง” แบบลูกผู้ชายแก่นั้น แต่กลายเป็นความใจถึงในทางสังคม และในวงกว้างมากกว่า หรือตามสำนวนที่มักปรากฏในสื่อมวลชนเกี่ยวกับพฤติกรรมของเจ้าพ่อบางคนว่าเป็นคนที่ “มีแต่ให้” นั่นคือ เจ้าพ่อในทศวรรษหน้าคงมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญต่อภาพพจน์ของตนเองมากขึ้น ภาพเดิมของเจ้าพ่อที่ผูกพันกับธุรกิจที่ผิดกฎหมายหรืออบายมุขกำลังถูกทดแทนอย่างตั้งใจ ด้วยภาพของนักธุรกิจที่มีสำนึกสูงในอันที่จะตอบแทนให้แก่สังคม

เจ้าพ่อจะไม่ปฏิเสธการเป็นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น แต่จะสร้างความรู้สึกรู้สึกว่าอิทธิพลดังกล่าวเป็นอิทธิพลที่เกิดจากการสร้างคุณงามความดีแก่ประชาชน มิใช่การสร้างความสำเร็จหรือ

และสิ่งที่ปรากฏออกมาให้เห็นเด่นชัดก็จะเป็นภาพของเจ้าพ่อที่เป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์อย่างเปิดเผย ต่อทั้งสมัครพรรคพวกของตน และต่อชุมชนของตน ในขณะที่เดียวกันกับที่เจ้าพ่อจะเปิดตัวทาง สังคม โดยเสนอภาพของคหบดีผู้มีจิตสำนึกทางสังคมสูง แล้วก็อาจเป็นไปได้ว่าบทบาททางการเมืองอย่างเปิดเผยของเจ้าพ่อจะลดลงส่วนหนึ่งนั้น อาจเป็นเพราะว่าเจ้าพ่อสามารถมีตัวแทนของตน เข้าไปเล่นบทบาทนี้ได้อย่างเต็มที่ เช่น การส่งลูกหลานหรือญาติสนิทเข้าไปมีบทบาททางการเมือง โดยตรง แทนที่จะต้องอาศัยนักการเมืองในสังกัดเพียงอย่างเดียว

แต่อีกส่วนหนึ่งนั้นอาจสืบเนื่องมาจากการที่เจ้าพ่อได้ประสบผลสำเร็จในการสร้าง เครือข่ายทางการเมืองในเขตอิทธิพลของตนให้หยั่งรากลึกลงไปมากแล้ว โดยอาศัยการถือฤกษ์ อุปถัมภ์เจ้าพ่อในระดับเล็กๆ ลงไปให้เข้ายึดกุมตำแหน่งนักการเมืองระดับท้องถิ่นไว้จนหมดสิ้น ซึ่ง ก็ทำให้เจ้าพ่อหมดความจำเป็นที่จะต้องออกมามีบทบาททางการเมืองอย่างเปิดเผยอีกต่อไป (สมบัติ จันทรวงศ์ 2534, น. 135-136)

ถึงแม้ว่าพ่อเลี้ยงจะเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้สนับสนุนนักการเมืองท้องถิ่นแทน แต่ก็ ไม่ได้ทำให้บทบาทและอิทธิพลของ “พ่อเลี้ยง” หมดไป เพราะนักการเมืองท้องถิ่นก็มาจากพ่อเลี้ยง ดังนั้นบทบาทและอิทธิพลของ “พ่อเลี้ยง” ยังจะคงอยู่และดำเนินต่อไปอย่างเข้มข้น トラบใดก็ตามที่ ประชาชนในสังคมยังขาดแคลนทรัพยากรในหลายๆ ด้านอยู่ และภาครัฐก็ไม่สามารถเข้าไปเติมเต็ม ให้ได้ เมื่อประชาชนเกิดความเดือดร้อนมีปัญหามากๆ ผู้ซึ่งใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ผู้ที่ ประชาชนไว้วางใจมากที่สุด กลับไม่ใช่ภาครัฐเพราะเหมือนอยู่ห่างไกลเกินไป แต่ผู้ที่ประชาชน เลือกลงเป็นที่พึ่งพิงยามเดือดร้อนมีปัญหาคือ “พ่อเลี้ยง” พ่อเลี้ยงคือผู้ที่สามารถให้ทรัพยากรในด้านที่ ขาดแคลนได้ สามารถเติมเต็มในสิ่งที่ประชาชนขาด และยังสามารถใกล้ชิดเมื่อชาวบ้านมีปัญหา ทะเลาะวิวาทกันได้ ชาวบ้านให้ความไว้วางใจเป็นอย่างมาก ทำให้ชาวบ้านคิดว่าไม่ต้องมีหน่วยงาน ของรัฐก็ได้ มีแค่ “พ่อเลี้ยง” ก็พอแล้ว จึงทำให้เป็นบุญคุณต่อกัน ชาวบ้านจึงตอบแทน “พ่อเลี้ยง” ด้วยความจงรักภักดี และการช่วยเหลือทางการเมืองในด้านต่างๆ

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลงานวิจัยไปใช้

3.1.1 การนำผลการวิจัยไปใช้ต้องคำนึงถึงบริบททางสังคม วิถีชีวิตของประชาชน ในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย ว่ามีความสอดคล้องใกล้เคียงกับผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้หรือไม่ หรือควรที่ จะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการ เครื่องมือ ให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นนั้นๆ

3.1.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละระดับต้องเอาใจใส่ประชาชนในท้องถิ่นให้มากขึ้น ดูแลทุกข์สุขของประชาชนให้มากขึ้น ทำงานทั้งเชิงรับและเชิงรุก การทำงานที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม เน้นการทำงานที่โปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ ให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นที่พึ่งพิงได้ ไว้วางใจได้และเชื่อถือได้

3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรทำการวิจัยในเรื่อง ความต่างระหว่างบทบาทของ “พ่อเลี้ยง” ในภาคเหนือ กับบทบาทของ “เจ้าพ่อ” ในภาคกลาง ในทัศนะทางการเมืองท้องถิ่น เพื่อที่จะได้เห็นถึงสิ่งที่แตกต่างกันในทัศนะทางการเมืองท้องถิ่น ของ “เจ้าพ่อ” และ “พ่อเลี้ยง”

3.2.2 ควรทำการศึกษาพัฒนาการของลูกหลานของ “พ่อเลี้ยง” ในทัศนะทางการเมืองท้องถิ่น เมื่อถูกส่งไปเป็นตัวแทนทางการเมืองของ “พ่อเลี้ยง” และยังได้รับการเรียกว่า “พ่อเลี้ยง”

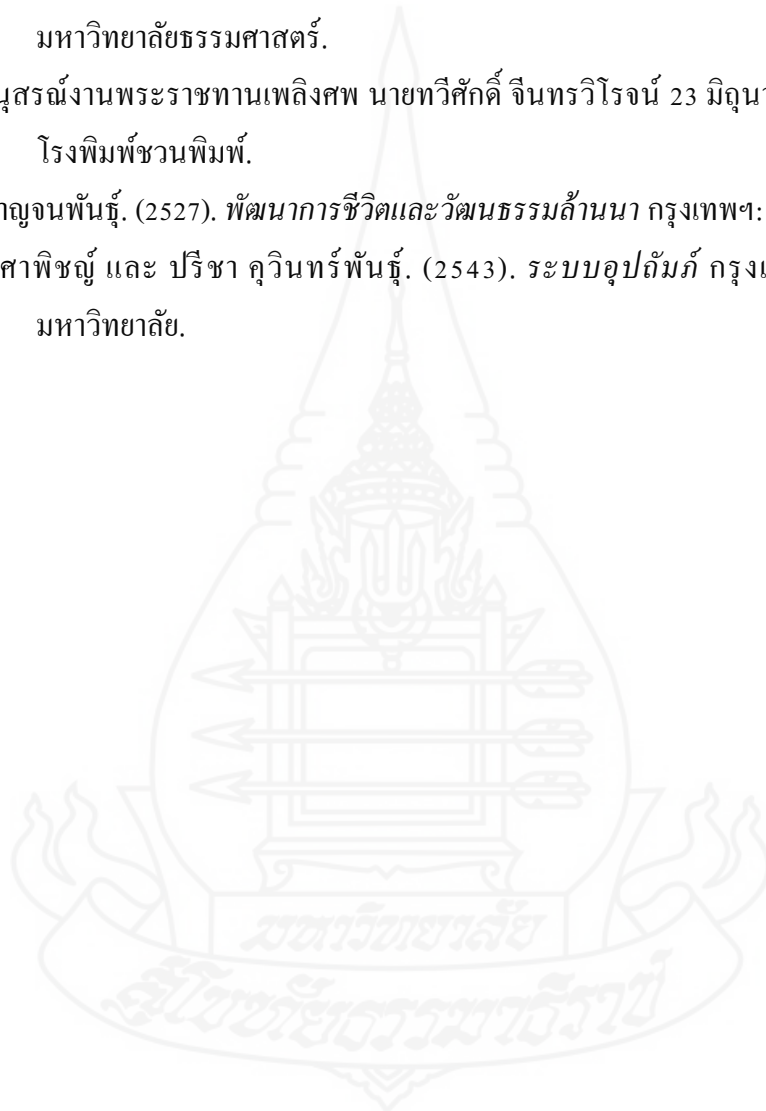
บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2560). รัฐ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2548). การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทศ คณนาพร. (2551). สิ่งห้าล้านนา กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค.
- ชเนศวร์ เจริญเมือง. (2554). คนเมือง ประวัติศาสตร์ล้านนาสมัยใหม่ พ.ศ. 2317-2553 เชียงใหม่: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชเนศวร์ เจริญเมือง. (2553). ทฤษฎีและแนวคิด: การปกครองท้องถิ่นกับการบริหารจัดการท้องถิ่น กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- ปิยนาด บุนนาค. (2545) “ระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์” ใน เอกสารการสอนชุดวิชา วิชาพัฒนาการการเมืองไทย หน่วยที่ 5. (หน้า 214 - 215). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, นนทบุรี.
- ประธาน สุวรรณมงคล. (2554). การเมืองท้องถิ่น การเมืองของใคร โดยใคร และเพื่อใคร นนทบุรี: จตุพร ดีไซน์ พิมพ์.
- ปลาย้อ ชนะนนท์. (2530). นายทุนพ่อค้ากับการก่อตัวและการขยายตัวของระบบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2464-2523 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- รัตนพร เศรษฐกุล. “บทบาทของศาลต่างประเทศ เชียงใหม่ พ.ศ. 2416” วารสารมนุษยศาสตร์ 11 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2525) : 81-97.
- วรรณชลีย์ บุญมี. (2520). ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การป่าไม้และเหมืองแร่ (ปริญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- เวียงรัฐ เนติโพธิ์. (2537). เจ้าพ่อในทัศนะของข้าราชการฝ่ายปกครองและตำรวจ (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- เวียงรัฐ เนติโพธิ์. (2558). ทิศบัตร์กับบุญคุณ การเมืองการเลือกตั้งและการเปลี่ยนแปลง เครือข่ายอุปถัมภ์ เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- วันชัย วัฒนาศัพท์. (2547). ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศิริกัณฑ์ ออฟเซ็ท.
- สุเทพ สุนทรเกตุช. (2513). สังคมและวัฒนธรรมล้านนาไทย: รวมผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ในภาคเหนือของประเทศไทย กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- สินธุ์ชัย สุกรเสพย์. (2539). *บทบาทของเจ้าพ่อในการเมืองไทย พ.ศ. 2517 – 2535* (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สมบัติ จันทรวงศ์. (2534). “*บทบาทของเจ้าพ่อท้องถิ่นในเศรษฐกิจและการเมืองไทย*” ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะรัฐศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สร้อยตระกูล อรรถมานะ. (2541). *พฤติกรรมองค์กร: ทฤษฎีและการประยุกต์* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายทวีศักดิ์ จันทรวีโรจน์ 23 มิถุนายน 2520 กรุงเทพฯ โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2527). *พัฒนาการชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา* กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์
- อัมรา พงศาพิชญ์ และ ปรีชา คุวินทร์พันธุ์. (2543). *ระบบอุปถัมภ์* กรุงเทพฯ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาคผนวก

ข้อมูลอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง พ.ศ. 2563

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของอำเภอ ประกอบด้วย

1.1 ความเป็นมาของอำเภอ

ที่ว่าอำเภอเถินตั้งอยู่ที่บ้านท่านาง หมู่ที่ 3 ตำบลล้อมแรด และเป็นอำเภอที่ติดกับจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดตาก มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ตั้งแต่เป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรล้านนา ก่อนที่จะถึงเมืองลำปาง และเป็นเส้นทางผ่านของ กองทัพกรุงศรีอยุธยา บางคราวก็ตกอยู่ในอำนาจของ อาณาจักรล้านนา บางคราวก็ขึ้นกับพม่า เวลาที่มีศึกสงคราม ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับพม่า เมืองเถินจึงเป็นเส้นทางผ่าน ในการเดินทัพ เนื่องจากเมืองเถินนั้น เป็นแค่เมืองเล็กๆ ไม่มีกำลังที่จะต้านทัพที่ขอผ่านได้ จึงต้องยอมให้ทั้งกองทัพอยุธยาและพม่าเดินผ่าน ชาวเมืองเถินได้รับความเดือดร้อนจากศึกสงคราม ด้วยกองทัพที่เดินผ่านต่างสร้างความเดือดร้อนแก่ชาวเมือง บ้านเมืองก็เกิดศึกสงครามไทยกับพม่า ผู้คนล้มหายตายจากกันจำนวนมาก วัดวาอารามก็ถูกทำลายทรัพย์สินสูญหายไปมาก จึงกลายเป็นที่รกร้างว่างเปล่าไป พม่ารู้ว่าพระเจ้าวดีเวียง มีความศักดิ์สิทธิ์เพราะตำนานของพม่าก็มี พม่าได้บูรณะให้เป็นปูชนียสถานอันสำคัญ และพากันกราบไหว้บูชา ต่อมาได้เกิดสงครามไทยกับพม่า อีกเมืองก็รกร้างไปอีกครั้งหนึ่ง เพราะสงครามสมัยนั้นหากฝ่ายใดชนะ ก็กวาดต้อนเอาผู้คนไปหมดเมือง ก็รกร้างว่างเปล่า ต้นไม้ขึ้นปกคลุมจนมองแทบไม่ออกว่า บริเวณนี้มีพระธาตุอยู่

จนกระทั่งมีพระครูบาอาทิตย์ ได้ธุดงค์มาปักกลดเมตตาภาวนา อยู่ที่เมืองร้าง (วัดเวียง) ก็เห็นว่าว่างอยู่ จึงทำการบูรณะขึ้น และได้นำญาติบ้านเดียวกับท่าน คือ บ้านปางยางคอก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง มาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ๆวัด รวมสามครอบครัว จากนั้น ก็ได้ช่วยกันบูรณะคูเป็นวัดเป็นวาขึ้น และต่อมาศิษย์ของท่านชื่อครูบาอินทร์จันทร์ ก็ได้ติดตามมา และบังเอิญญาติของท่าน ที่ตามมาด้วยล้มป่วยลง ครูบาอินทร์จันทร์ ต้องคอยรักษาโดยใช้สมุนไพร จึงได้ออกไปหาสมุนไพรจากรากไม้ ในบริเวณม่อนเขาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ คือ ม่อนจวันอน และได้ไปขุดพบหลามคำแผ่นหนึ่ง จารึกเป็นอักษรขอม นำมาให้ ครูบาอาทิตย์อ่านดู จึงรู้ว่ามีพระธาตุอยู่ ๓ แห่ง คือ วัดเวียง วัดคอยป่าตาลและวัดอุมลอง ซึ่งพระพุทธเจ้าได้กะปิ่นนะไว้ จึงได้ชักชวนกันค้นหาและพบพระธาตุเจดีย์ ๓ แห่งดังกล่าว จึงได้ช่วยกันบูรณะซ่อมแซม จนเป็นปูชนียสถานที่สำคัญสืบมาทำให้มีความเจริญรุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่ง เมืองนี้ มีชื่อว่า “เมืองสังฆะเต็น”

คำว่า ”เต็น” แปลว่า เตือน หรือบอกให้กลัวกับว่า พระสงฆ์เตือน คือพระสงฆ์ปกครองบ้านเมืองนั่นเอง ใครคิดจะทำอะไร ต้องปรึกษาพระสงฆ์ก่อน ถ้าพระสงฆ์อนุญาตจึงจะทำได้ ถ้าพระสงฆ์ไม่อนุญาตก็กระทำไม่ได้ จึงเรียกเมืองนี้ว่า “เมืองสังฆะเต็น” ต่อมาเหลือเพียงคำว่า

“เถิน” เพียงคำเดียว และบริเวณวัดเวียง คือ ใจกลางของเมืองเถิน เพราะคำว่า “เวียง” มีความหมายว่า “เมือง” รอบๆ วัดเวียงจะมีกำแพงดินล้อมรอบ ทั้งกำแพงของวัดที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน และกำแพงที่วัดสร้างด้วยดินสองชั้น และยังมีคูเมืองหรือที่เรียกว่า “คูเมือง” ล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง หลังจากผ่านพ้นศึกสงคราม ก็มีผู้คนย้ายเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น จนกลายเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองเมืองหนึ่ง ของล้านนาและเมืองลำปาง トラบเช่นทุกวันนี้

อำเภอเถินจัดตั้งขึ้น เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2447 โดยมี ร.อ.อ.พระสกลบุรินทร์ (มหาชัย สุริยะมณี) เป็นนายอำเภอคนแรก จนถึงปัจจุบันมีนายอำเภอ จำนวน 25 คน

1.2 คำขวัญอำเภอ

คำขวัญของอำเภอเถิน

ส้มเกลี้ยงน้ำ
โป่งข้ามขลัง

น้ำตกงาม
วังหินอ่อน

ส้มเกลี้ยงน้ำ

น้ำตกงาม

โป่งข้ามขลัง

วังหินอ่อน

1.3 ข้อมูลสภาพทั่วไป และการวิเคราะห์สถานการณ์ในปัจจุบัน

1.3.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

อาณาเขตที่ตั้ง อำเภอเถิน ตั้งอยู่เส้นรุ้ง ที่ 5 องศา 7 ลิปดา - 51 องศา 3 ลิปดา เส้นแวงที่ 2 องศา 3 ลิปดา - 78 องศา 7 ลิปดา อยู่ห่างจากจังหวัดลำปาง(ศาลากลาง)ลงมาทางใต้ประมาณ 90 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานคร 514 กิโลเมตร

1.3.2 เนื้อที่ อำเภอเถิน มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 1,158,750 ไร่ หรือประมาณ 1,854 ตร.กม.

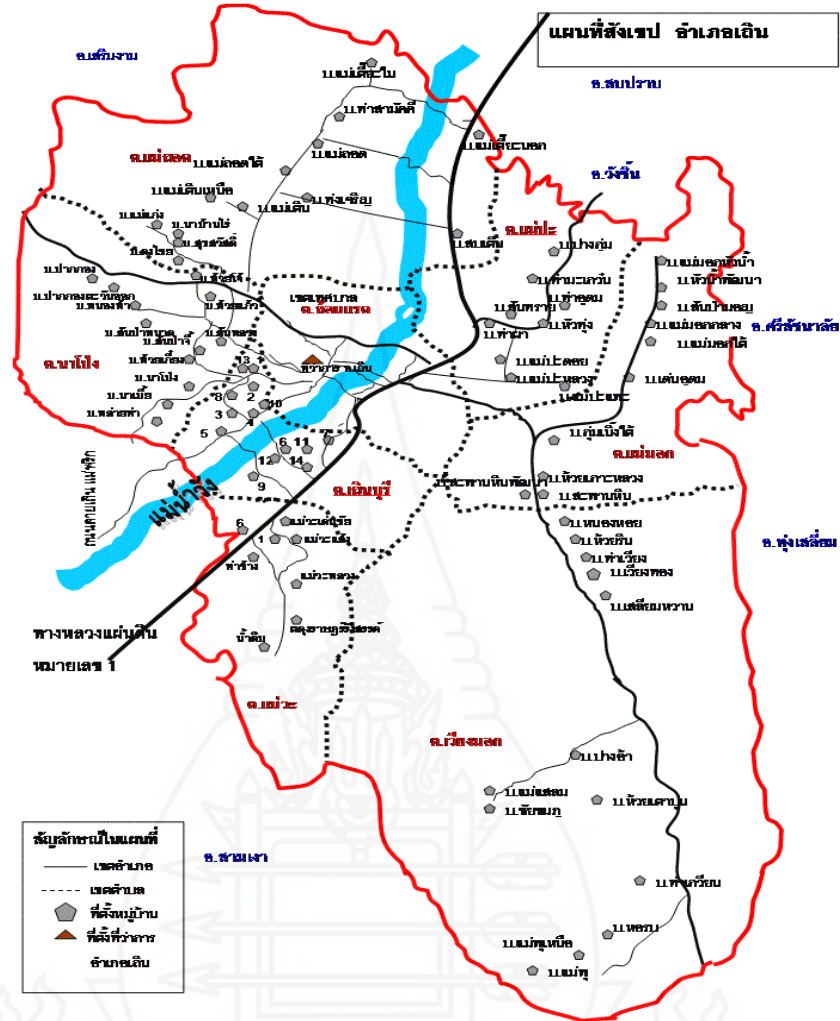
1.3.3 อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อ.เสริมงาม อ.สบปราบ จ.ลำปาง และ อ.วังชิ้น จ.แพร่

ทิศใต้ ติดต่อกับ อ.สามเงา อ.บ้านดง จ.ตาก อ.บ้านด่านลานหอย จ.สุโขทัย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อ.ทุ่งเสลี่ยม อ.ศรีสัชชนาลัย จ.สุโขทัย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อ.แม่พริก จ.ลำปาง อ.เถิน จ.ลำพูน

1.4 สภาพภูมิประเทศ

อำเภอเถินเป็นพื้นที่ป่าเขา และมีที่ราบเพื่อทำการเกษตรได้ อยู่ตามหุบเขาและริมฝั่งแม่น้ำ มีพื้นที่ประมาณ 21.56 % ของพื้นที่ทั้งหมด

สภาพพื้นดิน ลักษณะของดิน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

ก. กลุ่มดินเผา กระจายอยู่ทั่วทุกตำบลของอำเภอเถิน เป็นหน่วยดินที่มีความอุดมสมบูรณ์พอสมควร ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบ

ข. กลุ่มดินคอนราบ กระจายอยู่ทั่วไป พบมากในตำบลล้อมแรด, ตำบลแม่ะ ตำบลเถินบุรี และตำบลแม่ถอด เป็นดินที่มีหินปนและบางแห่งจะพบเป็นดินเหนียวปนทรายและปนกรวด

ค. กลุ่มดินป่าภูเขา กระจายอยู่ทั่วไปของพื้นที่ทั่วไป ของพื้นที่อำเภอเดิม ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก

1.5 สภาพของภูมิอากาศ

อำเภอเดิมอยู่ในเขตร้อน มีป่าไม้ ภูเขา ทิวเขา และหุบเขา ฝนจะตกตั้งแต่เดือนเมษายน จนถึงเดือนพฤศจิกายน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 878.16 มิลลิเมตร/ปี

อุณหภูมิสูงสุด 42 องศาเซลเซียส	ต่ำสุด 14 องศาเซลเซียส
อุณหภูมิเฉลี่ย เดือนมีนาคม-มิถุนายน	37 องศาเซลเซียส
อุณหภูมิเฉลี่ย เดือนกรกฎาคม-ตุลาคม	30 องศาเซลเซียส
อุณหภูมิเฉลี่ย เดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์	25 องศาเซลเซียส

2. การปกครอง

2.1 การปกครองส่วนภูมิภาค

อำเภอเดิมแบ่งออกเป็น 8 ตำบล 95 หมู่บ้าน แยกเป็น 1 เทศบาลเมือง 3 เทศบาลตำบล 4 องค์การบริหารส่วนตำบล ตามรายละเอียดดังนี้

1. ตำบลล้อมแรด (Lom Raet)	14 หมู่บ้าน
2. ตำบลแม่วะ (Mae Wa)	8 หมู่บ้าน
3. ตำบลแม่ปะ (Mae Pa)	10 หมู่บ้าน
4. ตำบลแม่หมอก (Mae Mok)	10 หมู่บ้าน
5. ตำบลเวียงมอก (Wiang Mok)	14 หมู่บ้าน
6. ตำบลนาโป่ง (Na Pong)	12 หมู่บ้าน
7. ตำบลแม่ถอด (Mae Thot)	13 หมู่บ้าน
8. ตำบลเดินบุรี (Thoen Buri)	14 หมู่บ้าน

2.2 การปกครองส่วนท้องถิ่น

ท้องที่อำเภอเดิมประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 8 แห่ง ได้แก่

เทศบาลเมืองล้อมแรด	ครอบคลุมพื้นที่ตำบลล้อมแรดทั้งตำบล
เทศบาลตำบลเวียงมอก	ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเวียงมอกทั้งตำบล
เทศบาลตำบลแม่หมอก	ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่หมอกทั้งตำบล
เทศบาลตำบลเดินบุรี	ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเดินบุรีทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลแม่วะ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่วะทั้งตำบล
 องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ปะ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่ปะทั้งตำบล
 องค์การบริหารส่วนตำบลนาโป่ง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลนาโป่งทั้งตำบล
 องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ถอด ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่ถอดทั้งตำบล

3. ประชากร

3.1 จำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนปี 2563

อำเภอเงิน มีประชากร จำนวน 58,734 คน เป็นชาย 28,684 คน เป็นหญิง 30,050 คน
 ตำบลที่มีประชากรมากที่สุดได้แก่ ตำบลล้อมแรด

ตำบล	จำนวนครัวเรือน	ชาย	หญิง	รวม
ล้อมแรด	14,447	6,735	7,712	14,447
เงินบุรี	2,128	3,110	3,386	6,496
แม่ถอด	2,182	3,314	3,296	6,610
นาโป่ง	1,759	2,801	2,735	5,536
เวียงมอก	12,504	5,205	5,254	10,459
แม่มอก	1,792	2,603	2,544	5,147
แม่ปะ	1,682	2,217	2,244	4,461
แม่วะ	1,792	2,699	2,879	5,578
รวม 8 ตำบล	38,286	28,684	30,050	58,734

(ที่มา สำนักทะเบียนอำเภอเงิน ข้อมูล ณ วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2563)

4. ด้านเศรษฐกิจ

4.1 ด้านการเกษตร

อาชีพของประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยส่วนใหญ่จะมีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ พืชที่ปลูกได้แก่ ข้าว ถั่วลิสง พืชผักสวนครัว ลำไย มะขามฯ ส่วนด้านการเลี้ยงสัตว์ได้แก่ โคเนื้อ สุกร กระบือ เป็ด ไก่ฯ สำหรับการทำงานจะทำปีละครั้ง ในช่วง เดือน

กรกฎาคม-ธันวาคม โดยเป็นการอาศัยแรงงานครัวเรือนเป็นหลัก สำหรับทางด้านแรงงานจากภาคเกษตรกรรมบางส่วนมีการออกไปทำงานรับจ้างต่างจังหวัดนอกเหนือจากอาชีพการเกษตรแล้ว อาชีพพลองลงมาได้แก่ การค้าขาย และการหาของป่า

ปฏิทินฤดูกาล อาหาร และผลผลิต

เดือน	เรื่อง
มกราคม	เห็ดโคน/ หนาม โกง / ดอกค้าง / ต้าว
กุมภาพันธ์	ผักหวาน/ ไข่มดแดง / แมงมัน
มีนาคม	สะแล / ผักฮาก/ ผักกาดนา/ กระทียม / ถั่วเหลือง
พฤษภาคม	อิ่ง / ผักกอกแก้ว / ดอกก้าน
มิถุนายน	เห็ดแป้ง / เห็ดดิน/ เห็ดเหลือง หน่อไม้
กรกฎาคม	เห็ดถอบ/ เห็ดไข่ห่าน/ เห็ดไข่เหลือง/ ผักสาบ
สิงหาคม	น้ำปู/ มะลิดไม้(เพกา)/หน่อไม้
กันยายน	เห็ด โคน/หน่อไม้/กบนา/เขียด
พฤศจิกายน	เห็ดลม/ดอกเอี้ยงแล้ว
ธันวาคม	มะเขือมัน(กระเจียบเขียว)/ผักทอง/ปลูกระเทียม/ปลูถั่วเหลือง

4.2 ด้านการพาณิชย์

- ร้านค้าอุปโภคบริโภคทั่วไป

1. ร้านค้าขายของ/ขายส่งจำนวน	231	แห่ง
2. ร้านค้าสะดวกซื้อ จำนวน	5	แห่ง
3. สถานีบริการน้ำมัน จำนวน	6	แห่ง
4. ปั๊ม NGV จำนวน	1	แห่ง
5. ปั๊ม แก๊ส จำนวน	2	แห่ง
6. ปั๊มน้ำมันหลอด จำนวน	5	แห่ง
7. โรงงานอุตสาหกรรม ครัวเรือน	7	แห่ง
8. โรงไฟฟ้าชีวมวล ต.แม่ถอด จำนวน	1	แห่ง
9. โรงสีข้าว จำนวน	37	แห่ง
10. ศูนย์บริการรถยนต์ จำนวน	5	แห่ง

เพิ่มขึ้น

ในปี 2559 ร้านค้าอุปโภคบริโภคทั่วไป มีจำนวนเท่ากับปี 2558 ไม่มีการขยายตัว

- ร้านค้าที่ขายสินค้าเฉพาะ

1. ร้านขายวัสดุก่อสร้าง	จำนวน	13	แห่ง
2. ร้านขายวัสดุอุปกรณ์เกี่ยวกับการเกษตร	จำนวน	3	แห่ง
3. ร้านปุ๋ย ยากำจัดศัตรูพืช เมล็ดพันธุ์	จำนวน	4	แห่ง

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อ	นางสาวจิตจิรา เรืองสวัสดิ์
วัน เดือน ปีเกิด	4 กันยายน 2533
สถานที่เกิด	โรงพยาบาลแม่พริก อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง
ประวัติการศึกษา	รัฐศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยพะเยา พ.ศ.2556
สถานที่ทำงาน	สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ เขต 32
ตำแหน่ง	เจ้าหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภค

